

Редакційна колегія:

БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України;

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу всесвітньої
історії та міжнародних відносин Інституту історії НАН України;

ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;

ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника
“Україна дипломатична”;

ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;

КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук
України, член-кореспондент НАН України, директор Інституту
законодавства Верховної Ради України;

КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України, директор Інституту
європейських досліджень НАН України;

КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом Інституту історії
України НАН України;

ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України;

МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

МИКИТЕНКО Є.О.,
Спеціальний Представник України з питань Близького Сходу та Африки;

ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;

ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;

ЦВІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;

ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України;

ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних
систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України
при Міністерстві закордонних справ України;

ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України протокол
№ 5 від 28.03.2012 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся Савчин,
Галина Яворська, Валерій Гришаков.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на “Зовнішні
справи” не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст
реklamних оголошень.

“Зовнішні справи”, науковий журнал
2012, № 3. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України, Диплома-
тична академія України при Міністерстві закордонних справ Украї-
ни, Державне підприємство “Журнал Міністерства закордонних
справ України “Політика і час”.

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП “Політика і час”

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ “Вістка”.

Тираж 1000 примірників.

Відпускна ціна редакції – 20 гривень.

Передплатний індекс: 74402.

“Зовнішні справи”, 2010.

На наших обкладинках:

1 стор. – малюнок Петра Сигути (міжнародний конкурс

карикатуристів “Карлюка”, Полтава)

2 стор. – репродукція картини Галини Москвітної “Wind” (з серії

Sundogs)

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

За кілька днів закінчиться Великий піст. Завершиться час суворих обмежень, молитов і покаянь.

Сам по собі піст не є винаходом виключно християнської релігії. Над-стриманості в різних її формах і проя-вах дотримувалася від давніх часів і донині переважна більшість вірян усіх віросповідань світу. Сподвижни-ки різних релігійних культур обгрун-товували необхідність посту, як по-требу кожної душі пройти певні іні-ціації й отримати певну духовну прак-тику.

«Постійно ситий не може бачити утаємничених речей», – і досі переконані у своїй давній мудрості чорношкірі мешканці африканського континенту.

Історія посту в усіх релігіях, як вважають її дослідники, сягає первісної епохи існування людства, пов'язана з тодішніми ма-гічними табу і має певні спорідненості на всіх континентах.

Ранні християни, якщо довіряти перекладачам першоджерел, постували не 40 діб на Великдень, а 40 годин щотижня і так само щотижнево святкували Воскресіння Господнє.

З роками щось у релігійно-державній і політично-світській практиці змінилося.

Сьогодні Великий піст перетворився для більшості з нас на прекрасну осучаснену дієту з гарантованим результатом – загаль-не оздоровлення плюс позбавлення від зайвої ваги. Тож постувати нині – модно.

Кажуть, одного разу святий Старець розмірковував над питан-ням, чому люди все моляться й моляться Богу, а живуть погано. І начебто наснився йому Янгол, який підняв його на небесну ви-сочинь і дав послухати чарівну музику людських молитов і пісне-співів. А після того опустив на землю у підсклепіння церковного храму і показав службу, яка там ішла. Співав хор. Молилися чис-ленні прихожани. Однак Старець не почув жодного звуку – ні співу, ні молитов.

– Чому цей храм німий? – запитав він у Янгола.

– Зараз я тобі продемонструю, чим зайняте серце і розум кожно-го, хто прийшов сюди, аби поспілкуватися з Господом, – відповів Янгол.

Зазирнувши у думки людей, Старець побачив, що хтось із при-хожан, хоч вправно молився, одночасно підраховував свої прибут-ки, хтось – збитки, хтось подумки ремонтував садибу, а хтось – одружував дочку. Зрештою – кожен був зосереджений на своєму. І тільки один маленький хлопчик у темному куточку щиросердно, хоч і невміло, про щось просив Господа.

– Здається, це єдина молитва, яку ми здатні почути, – сказав Янгол. – І це є відповідь на запитання, чому цей храм і багато ін-ших – німі.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити “Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

• ДП “Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;

• ТОВ “НВП “Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;

• ООО Фірма “Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термі-нали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті www.epod-piska.com;

• АТЗТ “Саміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;

ТОВ “Саміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;

філія ТОВ “Саміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40;

ДП “Саміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;

АТЗТ “Саміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261;

ДП “Саміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;

філія ДП “Саміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати вроздріб у редакції журналу “Зовнішні справи” за адресою:

01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.

Відпускна ціна видання – 10 гривень.

6

9

12

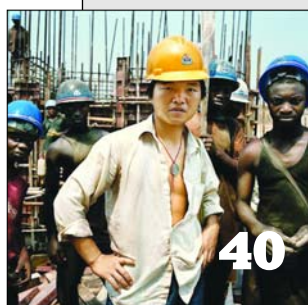
24

30

34

40

50

46

54

58

5 Глави делегацій на переговорах України та Європейського Союзу парафували Угоду про асоціацію, включаючи поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі

УКРАЇНА І СВІТ: 20 РОКІВ ВЗАЄМНОГО ВІДКРИТТЯ

6 Усе більше китайських споживачів обирають українське

9 США – Україна: на часі розбудова добрих відносин і поглиблення міжлюдських контактів

12 Українська дипломатична місія в Скандинавії (історичний нарис)

ПОЛІТИКА

16 Уроки російських виборів

22 Короткі післявиборчі антиреволюційні нотатки

КОНФЛІКТОЛОГІЯ

24 Рада співробітництва арабських держав Перської затоки: інтеграція на тлі серйозних внутрішніх протиріч

30 Конкуренція стратегій майбутнього Близького Сходу

34 На кордонах зближення

ГЕОПОЛІТИКА

36 Миротворча стратегія ООН: історія та сучасність

ЕКОНОМІКА

40 Азіатські велетні в боротьбі за вплив на країни Африки

ДИПЛОМАТІЯ

45 Із Новим днем!

46 Нова модель підготовки дипломатів XXI сторіччя (досвід Канади)

ДОСЛІДЖЕННЯ

50 Значення інформаційної діяльності в реалізації інтересів інноваційного розвитку і становлення громадянського суспільства

ІСТОРІЯ

54 Дмитро Дорошенко – історик і будівничий Української держави

5 o'clock

58 Пам'ятний візит до школи XXI століття

АРХІВАРІУС

60 Архівні документи доби Директорії

КУЛЬТУРА

61 В очікуванні Гавела

62 Всесезонна мелодія співпраці

Глави делегацій на переговорах України та Європейського Союзу парафували Угоду про асоціацію, включаючи поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі

Під час 15-го Саміту України – ЄС, який відбувся у грудні 2011 р., лідери України та Європейського Союзу оголосили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію, метою якої є перехід до політичної асоціації та економічної інтеграції між нашою державою та ЄС. Ця Угода замінить чинну з 1998 р. Угоду про партнерство та співробітництво як правову основу їхніх відносин. У ході саміту лідери також доручили главам переговорних делегацій якнайскоріше парафувати Угоду.

Глави переговорних делегацій України та Європейського Союзу 30 березня цього року парафували текст Угоди про асоціацію, невід'ємною складовою якої будуть положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ).

Від української сторони Угоду парафували заступник Міністра закордонних справ Павло Клімкін та урядовий уповноважений Валерій П'ятницький. Від європейської – директор Департаменту відносин із Західними Балканами, «Східним партнерством» та Росією Європейської служби зовнішніх дій Мирослав Лайчак і директор Генерального директорату «Торгівля» Пітер Балаш.

Глави переговорних груп щодо ЗВТ підтвердили досягнуті у грудні 2011 р. домовленості щодо змісту ЗВТ і зобов'язалися завершити правову експертизу тексту, включаючи технічні додатки та протоколи.

Обидві сторони висловили спільне зобов'язання вжити подальших технічних заходів, необхідних

для підготовки до підписання Угоди про асоціацію.

Павло Клімкін зазначив, що під час процедури парафування Угоди сторони поставили підписи лише під 170 сторінками політичної частини документа і під першою та останньою сторінками торговельної частини.

«Було вирішено головними переговорниками, що ми зафіксуємо суть зони вільної торгівлі», – пояснив заступник міністра. За його словами, це означає можливість внесення певних «чисто технічних» змін в узгоджені положення торговельної частини документа, які не змінюватимуть її суті, а лише витікатимуть у ході юридичного вичитування тексту.

Павло Клімкін зауважив, що такий шлях є звичайним у процесі підготовки подібних міжнародних документів.

Коментуючи факт парафування, Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко заявив, що Україна сподівається підписати Угоду про асоціацію з ЄС протягом наступних 12 місяців.

«Навіть з чисто технічної точки зору, звісно ж, це буде вимагати декількох місяців. Мова йде, у найоптимістичнішому варіанті, про термін від 6 до 12 місяців, як ми бачимо на прикладі тих угод, які були підписані до нас, в не такому далекому минулому», – сказав К. Грищенко на брифінгу, що відбувся 30 березня.

За словами міністра, Україна сподівається на ратифікацію парламентами країн-членів ЄС Угоди про асоціацію.

«Ми виходимо з того, що існують усі необхідні передумови для того, щоб, уважно розглянувши цей документ, його переваги з точки зору стратегічної перспективи, не просто відносин України із ЄС, а й ролі самого ЄС у світі, що підтримка у ратифікації цього документа та набрання ним чинності буде істотно більш видимою, ніж іноді це звучить з точки зору заяв окремих політиків», – сказав Грищенко.

Глава зовнішньополітичного відомства додав, що «ми живемо в демократії, і, звісно ж, різні думки звучать».

«Ми працюємо над тим, щоб ми отримали внаслідок вступу в силу цього документа ту перспективу, яка необхідна українському народу, і це буде відповідати реальним довгостроковим інтересам усього європейського співтовариства», – підкреслив К. Грищенко.

Міністр підтвердив, що після парафування Угоди про асоціацію Україна – ЄС вноситимуться технічні правки в частину, що стосується створення зони вільної торгівлі.

«Сторони домовилися продовжити процес правової експертизи розділу про

створення ЗВТ. Внаслідок цього до нього можуть вноситися окремі технічні або лінгвістичні зміни неперинципового характеру. Йдеться про суто технічний процес», – пояснив міністр, додавши, що це відбуватиметься в контексті підготовки Угоди до підписання і це звичайна практика ЄС у ході підписання таких документів.

Парафування Угоди про асоціацію з ЄС для України є великим кроком, що демонструє її приналежність до Європи. Про це заявила співдоповідач Моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи щодо України Майліс Репс. Вона зазначила, що парафування Угоди про асоціацію фактично ставить крапку в багатьох дискусіях, які тривали як усередині України, так і в ЄС щодо того, де знаходиться Україна.

Міжнародні оглядачі характеризують факт парафування Угоди як сигнал доброї волі з боку Європейського Союзу і називають його позитивним меседжем усім проєвропейським силам в Україні, який свідчить про те, що ЄС виконує свої зобов'язання.

Інформація «З.С.»

Усе більше китайських споживачів обирають українське

Юрій КОСТЕНКО,
Надзвичайний
і Повноважний Посол
України в Китайській
Народній Республіці

Протягом останніх років українсько-китайські відносини набули стрімкого, проривного розвитку. Державний візит до КНР Президента України В.Ф. Януковича восени 2010 р. започаткував низку важливих візитів високого та найвищого рівня, що дало змогу нашим відносинам не лише досягти статусу стратегічних, а й наповнитися конкретним змістом, у першу чергу, – у сфері взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва.

Саме в ході першого після багаторічної перерви візиту, коли дехто ще мав сумніви щодо перспектив розвитку економічної співпраці, керівники двох країн продемонстрували всьому світові: Україна та Китай не лише можуть, а й повинні та розвиватимуть усестороннє співробітництво, перш за все, в

економічній сфері. Саме тоді Президент України В.Ф. Янукович і Голова КНР Ху Цзіньтао дали доручення: до 2012 р. довести двосторонній товарообіг до 10 млрд. дол. США, тобто практично подвоїти його порівняно з 2009 роком.

На сьогодні, маючи дані Генеральної митної адміністрації КНР за результатами двосторонньої торгівлі між Китаєм і країнами світу, бачимо промовисті цифри. Уперше за всю історію двосторонніх відносин, 20-ту річницю встановлення яких наші країни відзначають цього річ, зовнішньоторговельний оборот між Україною та Китаєм за 2011 р. становить 10 млрд. 411 млн. 077 тис. дол. США. Це на третину більше відповідного показника 2010 року.

Таким чином, статистика, як точна наука, переконливо свідчить – взаємний інтерес у економічній сфері між нашими країнами є, його рамки постійно розширюються, а новий рівень двосторонньої торгівлі став підтвердженням цього беззаперечного факту.

Що стосується сальдо нашої торгівлі, то нині воно на користь КНР – Україна більше закуповує в Китаї, ніж продає. Однак темпи зростання українського експорту, який подвоїв свої показники за минулий рік, свідчать, що все

більше китайських фірм і компаній відкривають для себе український ринок, усе більше китайських споживачів обирають українське.

Китайські ж товари традиційно користуються попитом серед українців. За даними Генеральної митної адміністрації КНР, структура експорту з України у 2011 р. була такою:

- мінеральні продукти (в основному руди залізні, шлаки та зола, енергетичні матеріали та ін.), питома вага яких становила 78,2% загального обсягу експорту до КНР;
- продукція хімічної промисловості (в основному – органічні хімічні сполуки), питома вага – 8,6%;
- недорогоцінні метали

та вироби з них (в основному чорні метали, мідь і вироби з неї), питома вага – 3,48%;

– машини, устаткування та механізми (в основному двигуни турбореактивні, апарати і механічні пристрої), питома вага – 2,82%.

Основні товарні групи структури українського імпорту з КНР у 2011 р. були такими:

- механічне обладнання, машини, устаткування та механізми – 31,08%;
- текстиль і текстильні вироби – 18,8%;
- недорогоцінні метали та вироби з них – 9,47%;
- полімерні матеріали, пластмаси та каучук – 8,03%;
- взуття, головні убори, парасольки – 7,11%.

Нині сторони здійснюють пошук нових товарів, які були б затребуваними обома ринками, докладають зусиль, аби цей процес став результативним і в майбутньому ця структура була б максимально диверсифікованою.

У ході візиту до України Голови КНР Ху Цзіньтао в минулому році керівники двох держав не лише прогностували виконання планів із виведення двосторонньої торгівлі на 10-мільярдний рівень, а й окреслили новий рубіж – 20 млрд. дол. США у 2015 році.

Визначаючи такі масштабні завдання, керівники країн, у першу чергу, мали на увазі великий потенціал подальшої динамічної співпраці у сфері економіки, перехід на якісно новий, вищий її рівень. Адже вже нині напрацьовано проекти розвитку інвестиційного співробітництва, участі китайських корпорацій та компаній зі світовим іменем і репутацією в реалізації масштабних інфраструктурних проектів в Україні, вихід китайських партнерів на український аграрний ринок, збільшення обсягів військово-технічного співробітництва тощо.

Крім прогнозованого зростання обсягів наших двосторонніх торговельних операцій, так би мовити, традиційними товарами, саме в реалізації інвестиційних проектів вбачається потенціал росту товарообороту. Не може не радувати взаємна зацікавленість урядових і ділових кіл у пошукові нових та продовженні реалізації вже визначених проектів. Останнім часом значно збільшилась кількість двосторонніх візитів, що

сприяло інтенсифікації українсько-китайського діалогу в торговельно-економічній сфері. Слід зазначити, що неодноразові візити протягом 2011-2012 рр. делегацій на чолі з керівництвом Національного банку України, Міністерства

енергетики та вугільної промисловості України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, інших профільних міністерств та відомств зіграли вагомий роль у розвитку нових напрямів співробітництва, зокрема у сферах будівництва інфраструктури, сільськогосподарства, енергетики та фінансів.

Стосовно конкретних проектів, що вже знаходяться на стадії реалізації, варто назвати такі.

У сфері будівництва інфраструктури. Практично на завершальній стадії перебувають підготовчі роботи за проектом «Повітряний експрес». Ще у вересні 2010 р. підписано Рамкову Угоду між Державним підприємством МА «Бориспіль» і Банком розвитку КНР, Китайською державною корпорацією машинобудування та комплексних підприємств (СМСЕС), Китайською корпорацією «Sinosure» щодо впровадження проекту «Організація залізничного сполучення м. Київ – МА «Бориспіль» та Контракт між державним

підприємством міжнародний аеропорт «Бориспіль» і Китайською державною корпорацією машинобудування та комплексних підприємств (СМСЕС) щодо реалізації проекту побудови злітно-посадкової смуги, а також проекту спорудження швидкісної залізничної лінії «Бориспіль–Київ».

Постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2011 схвалено ТЕО проекту і затверджено Порядок та умови надання державних гарантій щодо виконання боргових зобов'язань за запозиченнями державного підприємства «Дирекція з будівництва, управління національного проекту «Повітряний експрес» та інших інфраструктурних об'єктів Київського регіону». Отже, держгарантії на проект, вартість якого становить 342 млн. дол. США, вже виділено.

У сфері енергетики. Завершуються роботи з підготовки технічного завдання за проектом будівництва парогазової електростанції в м. Щолкіне (АР Крим), який також реалізовуватиме одна з потужних китайських корпорацій.

лізовуватиме одна з потужних китайських корпорацій.

Вугільна промисловість. У ході візиту в Україну Голови КНР Ху Цзіньтао підписано угоду між ВАТ «Лисичанськвугілля» та Науково-технологічною компанією «Тяньді» щодо проведення прохідницьких робіт, технічного переоснащення та модернізації шахти ім. Д.Ф. Мельникова (ВАТ «Лисичанськвугілля»). Проект реалізується відповідно до Рамкової Угоди з фінансового співробітництва між Міністерством вугільної промисловості України та Державним банком розвитку КНР щодо залучення кредитних ресурсів останньої для модернізації та технічного переоснащення вітчизняної вугільної галузі. У цій угоді передбачено виділення українській стороні понад 1 млрд. дол. США для проектів із технічного переоснащення та модернізації семи державних вугільних шахт під державні гарантії.

Перший із таких інвестиційних проектів стосується відокремленого підрозділу

«Шахта ім. Д.Ф. Мельникова» ВАТ «Лисичанськвугілля».

У жовтні 2011 р. представники компанії «Тянді» відвідали Україну та детально обговорили технічний проект переобладнання шахти. Підписано технічну угоду між ВАТ «Лисичанськвугілля» та компанією «Тянді». Вже у січні 2012 р. здійснено візит української делегації до КНР, у ході якого проведено комерційні переговори з представниками компанії «Тянді» щодо переобладнання шахти. Результатом взаємних візитів стало підписання 21 лютого ц. р. в Пекіні відповідного комерційного контракту з компанією «Тянді», очікується поставка 38 одиниць китайського гірничо-шахтного обладнання.

Важливо, що постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2011 вже затверджено Порядок та умови надання державних гарантій щодо виконання боргових зобов'язань за запозиченнями ВАТ «Лисичанськвугілля».

Важливо, що постановою Кабінету Міністрів України від 06.06.2011 вже затверджено Порядок та умови надання державних гарантій щодо виконання боргових зобов'язань за запозиченнями ВАТ «Лисичанськвугілля».

Сільське господарство. Проводиться інтенсивна робота над створенням Українсько-китайського сільськогосподарського парку в Україні з чотирма зонами виробництва (рослинництво, тваринництво, переробка сільгосппродукції, наукові дослідження). Відповідний Меморандум було підписано сторонами в ході візиту в Україну Віце-прем'єр-міністра Держради КНР Чжан Децзяна у квітні 2011 року. На сьогодні НАК «Укراгролізинг» продовжує опрацювання з китайським

партнером China National Machinery & Equipment Import & Export Corporation (СМЕС) проекту спорудження сучасних елеваторів для зберігання зернових (20 елеваторів потужністю 50 тис. т кожний у короткостроковій перспективі) з метою передачі їх у подальший фінансовий лізинг через НАК «Украгролізинг».

Двостороння співпраця в галузі сільського господарства набуває все прогресивніших форм. Провідні китайські корпорації, зокрема Китайська національна корпорація агропромислового розвитку, що є єдиною державною аграрною корпорацією, заходять на український ринок. Для китайських партнерів значний інтерес становить не просто торгівля, а виробнича діяльність в Україні, створення СП, спільний вихід із виробленою продукцією на ринки третіх країн тощо.

Знаковим є те, що уряд КНР підтримує кроки України стосовно недопущення на наш ринок неякісної та фіктивної китайської продукції. Зокре-

ма, Головною інспекцією по захисту рослин України налагоджено механізм співпраці з державними органами та профільними асоціаціями КНР у сфері недопущення на ринок неякісної чи фіктивної продукції – засобів захисту рослин і фумігації, а також проведено переговори з виробниками необхідного обладнання та постачальниками сировини і продукції з метою створення в Україні власного виробництва засобів захисту рослин.

Фінансово-банківська сфера. На завершальній стадії перебуває робота над двосторонньою угодою про валютний «своп» – порядок розрахунків у національних валютах України та КНР. Перехід на розрахунки юань/гривня дасть можливість значно здешевити китайські інвестиційні кошти, більш ефективно їх використати для реалізації важливих для України інвестиційних проектів.

Триває копітка робота банків обох країн із встановлення взаємовигідної кооперації, відкриття влас-

них представництв і філій. Це зумовлено не просто рішеннями урядів – це вимога конкретних українських і китайських клієнтів, які поширюють спільну діяльність у всіх сферах економіки та потребують більш ефективного фінансового і банківського обслуговування.

Автомобілебудування. Перший автомобільний завод (FAW) активно розширює свою присутність на українському ринку, зокрема,

налагоджує співробітництво з корпорацією «УкрАвто», компанією «Єврокар» та групою компаній «АИС». У своїй роботі сторони дотримуються політики, спрямованої не на продаж китайських автомобілів, а на їх спільне виробництво в Україні із залученням китайських інвестицій (автомобілі економічного класу, автобуси). Китайська автомобілебудівна корпорація «FOTON» і Кременчуцький автомобільний завод (АвтоКРАЗ) також ведуть переговори щодо крупновузлової зборки легких вантажівок FOTON в Україні. У 2011 р. в Києві відкрито представництво FAW.

Кожен проект – це збільшення обсягів торгівлі, це як суто закупівля необхідного обладнання за проектами, так і активізація торгової діяльності суміжників, субпідрядників, виробників обох країн. Нині триває динамічний діалог, що дасть змогу більш повно реалізувати значний потенціал торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва України і КНР.

США – Україна: на часі розбудова добрих відносин і поглиблення міжлюдських контактів

На початку цього року Посольство Сполучених Штатів Америки в Україні відзначило своє новосілля. Тепер замість шістьох розрізнених будівель американські дипломати мають єдиний комплекс, розташований у центрі столиці, до якого влітку цього року приєднається будівля Агентства США з міжнародного розвитку

«З.С.»: Двадцятого січня цього року ми відзначали 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між нашими країнами. На Вашу думку, яким є головний підсумок співпраці? Які пріоритети визначає Посольство на подальше?

Джон Ф. Теффт: Гадаю, ми багато зробили за ці 20 років. Водночас, є бажання зробити ще більше. На ювілейному концерті, що відбувся 20 січня за організаторської підтримки Посольства, у моїй короткій промові фактично прозвучала відповідь на ваше запитання – наші цілі протягом цих 20-ти років не змінилися. Ми бажаємо Україні того, що самі українці бажають своїй державі: суверенності, незалежності, процвітання і незворотної демократії, щоб Україна була сучасною європейською, прозорою державою із ди-

намічним громадянським суспільством. Хочемо бачити Україну відкритою для інвестицій, зі сприятливим бізнес-кліматом, а також правовою державою, де всі громадяни відчувають верховенство прав людини. На мою думку, ми сприяємо здійсненню цього. Якщо ви запитаете громадян, чи поділяють вони такі цілі, то, гадаю, відповіддю буде – так! Розпочинаючи третю декаду нашої співпраці, головним завданням визначаємо розбудову добрих відносин і поглиблення міжлюдських контактів. Конче потрібно вирішити проблему «відходу вбік від демократії», поглиблювати стратегічне партнерство, яке було б вигідним для обох сторін, чим пишалися б як у США, так і в Україні.

«З.С.»: Нинішня еко-

(USAID). Символічно, що ця подія збіглася в часі із 20-річчям встановлення дипломатичних відносин між нашими державами. Про підсумки співпраці, економічні та політичні прогнози – в ексклюзивному інтерв'ю Надзвичайного і Повноважного Посла США в Україні Джона Ф. Теффта журналу «Зовнішні справи».

номічна ситуація у світі є не найкращою, зокрема, певні проблеми спостерігаються в економіці США...

Джон Ф. Теффт: У січні я відвідав Канзас, Чикаго, Вашингтон. Справді, багато людей зараз перебувають у пошуках роботи, економічна криза дається взнаки. Але ми відновлюємо колишні показники, зокрема, протягом останніх 3-х місяців зросла кількість нових робочих місць, і це не лише вакансії у сфері послуг. Фактично ми спостерігаємо ренесанс нашої промисловості. Для повного відновлення, звісно, потрібен час, особливо, коли йдеться про таку величезну економіку, як наша. Але, на мою думку, більшість економістів скажуть, що нині економіка США прямує вперед, випереджаючи інші країни.

Тому публікації про економічний занепад США на фоні підйому в інших країнах не є правдивими. Наша економіка доволі еластична, і якщо порівняємо її з іншими країнами, які також роблять усе можливе для подолання кризи, то побачимо, що в багатьох галузях США зберігає свою могутність і лідерство.

«З.С.»: Яким чином криза впливає на наші двосторонні відносини?

Джон Ф. Теффт: Насправді фінансова криза не позначилася на наших двосторонніх відносинах. Показники американського та українського експорту, наскільки я знаю, знаходяться на найвищому рівні. Однак, як зазначив заступник Державного секретаря Філіп Гордон, коли цього року відвідував Україну, навіть історично найвищі кількісні показники двостороннього експорту не означають, що вони достатні – навпаки, вони потребують збільшення. З такою державою, як Україна, котра має 46 млн. населення і величезний економічний потенціал, ми повинні налагодити набагато пліднішу співпрацю. І це саме те, над чим наполегливо працює наше По-

сольство — ми намагаємося посилити економічні зв'язки.

«З.С.»: Пане Посол, якими є Ваші очікування від Чиказького саміту НАТО, що буде проведений у травні цього року? Як Ви оцінюєте нашу співпрацю в рамках взаємодії Україна–НАТО?

Джон Ф. Теффт: За час мого перебування в якості Посла щоразу, коли йшлося про взаємодію України з НАТО, ми дуже добре співпрацювали. Варто пригадати хоча б кризу в Лівії, коли Україна відправила свій корабель, щоб вивести багатьох українських та інших громадян, зокрема США, які перебували в складному становищі. Координація співпраці щодо проходження цього судна через флотилію військових кораблів країн-членів НАТО відбулася на високому рівні. Вважаю, що співробітництво з НАТО має величезний потенціал. Позиція уряду та Президента України полягає в тому, що наразі країні не варто ставати членом Альянсу. Однак, спільні військові навчання між Україною та США, між Україною та країнами-членами НАТО дають можливість нашим морякам, солдатам, пілотам працювати разом, і це має величезне значення. Але, звісно, можна зробити значно більше. Мені хотілося б, щоб було більше конкретних проектів у рамках взаємодії Україна-НАТО.

«З.С.»: В одному зі своїх останніх звітів ЦРУ дало низьку оцінку Україні стосовно дотримання прав людини.

Джон Ф. Теффт: Власне, не лише ЦРУ, Державний секретар, посадовці Білого дому також відзна-

чали регрес української демократії. Ми дуже чітко окреслили свою позицію стосовно, на нашу думку, вибіркового судового переслідування пані Тимошенко та членів її уряду. Також маємо сумнів щодо відповідності законодавчої бази, за якою її було притягнуто до суду. Нашу позицію було висловлено в заявах, зроблених на різних рівнях. Вона полягає в тому, що йдеться про переслідування з політичних мотивів і що пані Тимошенко має бути звільнено. Наші публічні заяви не відрізняються від того, що ми висловлюємо у приватних колах і контактах з українською стороною.

На нашу думку, за двадцять років незалежності Україна досягла значного прогресу в побудові демократичного суспільства, але останні два роки викликають у нас занепокоєння, тому що відбувається процес, який Держсекретар пані Клінтон назвала «відходом від демократії». Ми вважаємо, що майбутні парламентські вибори будуть надзвичайно важливим іспитом для України. Плануємо підтримати місію спостерігачів від ОБСЄ і надалі підтримуватимемо місцевих спостерігачів. Ми хочемо побачити вільні та справедливі вибори — вибори, якими українці могли б пишатися.

«З.С.»: Пане Посол, як Ви оцінюєте виконання домовленостей наших президентів, що були досягнуті навесні 2010 р. в галузі ядерної енергетики?

Джон Ф. Теффт: Я вважаю, що ці домовленості є дійсно історичною угодою для наших країн. Хоча термін «історична угода» використовується занадто часто, але Україна знову виходить на лідерські позиції у світі. На мою думку, Україна зараз вчиняє дуже мудро, тому, що ви можете використовувати низькозбагачений уран (який ми пообіцяли надавати на томість) із тією ж метою — для проведення необхідних наукових досліджень. На виконання домовленостей ми маємо намір побудувати для української сторони у Харкові лінійний прискорювач. Будівництво вже розпочалося. Ця установка дасть змогу Україні не лише самостійно проводити наукові експерименти на найвищому рівні, а й, серед іншого, виробляти радіоізотопи, що використовуються в медицині. Їх не потрібно буде купувати за високими цінами деінде. Абсолютно переконаний, що лінійний прискорювач у Харкові буде тим своєрідним механізмом, що піднесе нашу наукову співпрацю, зокрема, у галузі ядерної медицини,

на значно вищий рівень, відкриє новий розділ у науковому співробітництві між нашими країнами. Окрім цього, на мою думку, одним із найважливіших результатів роботи спільної комісії зі стратегічного партнерства було створення групи у справах науки і технологій, яка працює над різноманітними проектами, включаючи вже згадувану ядерну медицину.

«З.С.»: Пане Посол, 10 лютого цього року у Вашій промові в Київському політехнічному інституті було висунуто ініціативу «S4B» «Наука для бізнесу». Як Ви прокоментуєте цей проект?

Джон Ф. Теффт: Це один із проектів, які ми наразі розробляємо. Наскільки мені відомо, наше Міністерство енергетики виділило 500 000 тис. дол. Київському політехнічному інституту для запровадження програми, дуже подібної до тих, що працюють у наших Каліфорній-

ському та Массачусетському технологічних інститутах – найвідоміших технологічних університетах Америки. Мета цієї програми – допомогти науковцям, викладачам, студентам комерціалізувати свої наукові винаходи. Адже для реалізації певного технологічного здобутку в реальному секторі економіки потрібні кошти, певні зв'язки, підтримка інших. Ця програма передбачає надання грантів, котрі допоможуть студентам і науковцям КПП знайти стежку в бізнес-середовищі, де вони зможуть представити свої проекти бізнесменам України, Європи, США.

«З.С.»: Нині дуже мало американських громадян володіють інформацією про Україну. На Ваш погляд, що потрібно зробити, аби змінити ситуацію і яку роль у цьому повинна відігравати «народна дипломатія»?

Джон Ф. Теффт: Вважаю, що єдиним шляхом вирішення цієї проблеми є збільшення обсягів того, що я називаю міжособистісними контактами. За нашими підрахунками, протягом останніх двадцяти років 40 тис. українських студентів їздили на навчання до вузів США. Наскільки мені відомо, за цей час також чимало американців приїздили сюди за програмою імені Фулбрайта і подібними, але це не є достатнім. Ми повинні створити ще більше можливостей для організації мандрівок українців до Сполучених Штатів Америки. Окрім того, у нас є чудова програма «Work and Travel», і, якщо мені не зраджує пам'ять, минулого року 12 тис. українських студентів відвідали США.

Це – немало. Студенти також приїждять, аби попрацювати під час літніх канікул. Так вони здобувають певний досвід, вчать англійську мову, подорожують країною. На мою думку, більшість із них повертаються назад із найкращими враженнями. Особисто я є великим прихильником цієї програми і хотів би, щоб кількість її учасників збільшувалася. Коли сам був студентом, то працював на фабриці і мріяв поїхати до Європи. Зрештою став учасником програми, що передбачала таку подорож. Ця програма змінила моє життя в тому сенсі, що саме завдяки цій подорожі я вирішив працювати у сфері зовнішніх справ. Хотів би згадати ще одну нашу програму – «Корпус миру». Зараз в Україні ми маємо найбільшу за кількістю учасників програму Корпусу миру – 400 волонтерів. Ці люди не сконцентровані в мегаполісах, вони працюють у маленьких містечках вашої країни. Якщо згадати 90-ті роки, коли все починалося, багато американців приїхали сюди, щоб побачити Україну, завдячуючи цій програмі. Я спостерігаю все більшу кількість людей, які подорожують із моєї країни до вашої та навпаки. Це дійсно єдиний шлях вирішення проблеми, і я розвиватиму існуючі програми міжлюдських контактів до максимуму, а також намагатимусь створити нові.

«З.С.»: Наскільки мені відомо, у свій час Вам довелося працювати у Грузії. Скажіть, будь ласка, що могла б використати Україна з грузинського досвіду проведення реформ?

Джон Ф. Теффт: Сто-

совно реформ у Грузії, то можу пишатися тим, що за допомогою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) ми здійснили американську програму з покращення бізнес-середовища. Нині, наскільки мені відомо, знадобиться приблизно одна година, щоб розпочати свою справу у Грузії. Це нагадує похід до супермаркету, де можна знайти все необхідне в одному місці. Ви платите за встановленим тарифом і вирішуєте всі формальності. В Україні для цього все ще необхідно обійти до 20 різноманітних установ і отримати стільки ж дозволів. Усюди треба платити гроші, що, звичайно, створює сприятливе середовище для розвитку корупції, сприяє процвітання хабарництва. Мені відомо, що Україна розглядає можливість запровадження низки реформ, котрі вже здійснено у Грузії. Наприклад, Віце-прем'єр-міністр Тігіпко відвідував Грузію, вивчав її досвід. Звичайно, Україна – удесятеро більша за територією та населенням, ніж Грузія, але можна змінювати самі підходи до ведення справ, і це не залежить від розмірів країни. Подолання корупції – це визначальний чинник. Звичайно, її неможливо повністю знищити в суспільстві, оскільки завжди знаходяться люди, які спокушаються взяти хабар. У цьому відношенні Грузія зробила декілька серйозних кроків уперед, і цей досвід може бути корисним для України.

«З.С.»: Пане Посол, яким, на Вашу думку, може бути оптимальний варіант вирішення сирійсь-

кого конфлікту?

Джон Ф. Теффт: Я вважаю ситуацію в Сирії жахливою. Головною проблемою є те, що сирійський уряд втратив довіру свого народу, а коли люди вийшли на вулиці висловити свій протест, влада почала їх убивати. Це обурливо. США, як і Україна, підтримали резолюцію ООН щодо ситуації в Сирії. Ми переконані в тому, що Башар Асад повинен піти у відставку і має розпочатися процес, який дасть змогу країні вийти з цього жахливого кровопролиття. Адже щодня надходить інформація про загибель десятків людей у Сирії. Ліга арабських держав намагається бути лідером у врегулюванні конфлікту, і ми рішуче підтримуємо її дії. Маю сподівання, що вони зможуть знайти шлях вирішення цієї проблеми у співпраці з ООН. Башар Асад повинен припинити кровопролиття і піти зі своєї посади. Беззаперечним є той факт, що арабський світ, США та Європа мають спільну позицію щодо ситуації в Сирії. Ми хочемо, щоб насильство припинилося і щоб уряд Асада був змінений урядом, який дійсно представляє народ цієї країни.

«З.С.»: Чи є нині проекти, пов'язані з підготовкою до Євро-2012, що реалізуються з участю Посольства США?

Джон Ф. Теффт: Так, є певні контракти в галузі

безпеки аеропортів тощо. Одна зі справ, яку ми здійснили і яка не відома широкому загалові, – це передача досвіду вашим безпековим структурам у сфері контролю за юрбою, що є дуже актуальним під час проведення Євро-2012, зважаючи на приїзд великої кількості вболівальників. Над реалізацією цієї програми ми працюємо вже протягом двох років і, як часто жартома кажу своїм українським колегам, виконавши такий обсяг роботи, ми можемо привезти в Україну й американську збірну з футболу. Однак, поки що УЄФА не дає американським командам такої можливості.

«З.С.»: Якими, на Вашу думку, є риси справжнього дипломата?

Джон Ф. Теффт: Побу-тує думка, що дипломати – це люди, які носять модні смугасті костюми, байдикують, п'ють каву і говорять про казна-що. Насправді сучасна дипломатія вимагає напруженої праці, окрім того, це ще й надзвичайно небезпечна професія. Маю на увазі своїх колег, які несуть службу в Афганістані, Ємені; українських дипломатів, що перебували в Лівії, супроводжували людей на борти суден для евакуації, знаючи, що навколо триває стрілянина. Це важка праця. Справжній дипломат має бути цілеспрямованим, глибоко любити свою батьківщину, отримувати задоволення від служіння своїм співвітчизникам. Дипломат

повинен мати велике бажання мандрувати, працювати в інших країнах, співпрацювати з представниками інших держав, представляти свою країну решті світу. Дипломат має презентувати найбільші цінності країни, демонструвати найкращі її здобутки. Побутувала така думка відомого англійського дипломата сера Генрі Вуттона, який працював у часи правління королеви Єлизавети I у 1590-ті рр., що дипломат – це порядна людина, яку відправили за кордон брехати на користь своєї батьківщини. Однак, на мою думку, це не так. Адже люди розуміють, якщо їм говорять неправду. Принцип справжнього сучасного дипломата – нести правду про свою країну.

Потрібно знати всі досягнення своєї держави, але й визнавати те, над чим необхідно працювати. Я роблю це щодня. Якби не став дипломатом, то був би вчителем історії, оскільки добре знаю нашу американську історію й ті проблеми, які нам доводилося вирішувати.

На завершення хотів би висловити переконання в тому, що нове покоління українських дипломатів зробить багато хорошого для своєї держави. Україна на це заслуговує, їй потрібні справжні фахівці.

*Інтерв'ю підготував
Володимир ЛИВИНСЬКИЙ,
слухач Дипломатичної
академії
при МЗС України*

Українська дипломатична місія в Скандинавії (історичний нарис)

Відзначаючи двадцяту річницю визнання Королівством Швеція незалежності України 19 грудня 1991 р. та встановлення дипломатичних відносин 13 січня 1992 р., згадуємо попередню, на жаль, невдалу спробу започаткувати їх під час українських національно-визвольних змагань 1918-1920 років.

Протягом короткого періоду перебування при владі гетьман Павло Скоропадський провадив активну зовнішньополітичну діяльність і зробив багато для налагодження міжнародних зв'язків України. Фактично за нього розпочалася більш-менш системна розбудова української дипломатичної служби. Рада міністрів 14 червня 1918 р. ухвалила, а Павло Скоропадський затвердив «Закон про посольства і місії Української держави», який підвів організаційно-юридичну базу під формування мережі постійних дипломатичних представництв країни [1]. На них було покладено такі функції:

Валерій СТЕПАНОВ,
Посол України в
Королівстві Швеція,
кандидат історичних наук

– ведення політичних зносин з урядами країн акредитації;

– захист політичних і торговельних інтересів України за її межами;

– піклування про права українських громадян за кордоном;

– виконання консульських функцій у зарубіжних місцевостях, де відсутні консульські заклади Української держави.

Право відкриття чи закриття посольств належало Раді міністрів, а безпосередньо ними керував міністр закордонних справ. Голови представництв призначалися гетьманом, всі інші члени дипломатичної місії – наказом міністра. Залежно від політичної ваги певної держави в міжнародних планах гетьманату закон передбачав таку класифікацію і штати посольств:

– посольство 1-го розряду на чолі з послом або посланником і уповноваженим міністром у складі радника, старшого секретаря, двох секретарів, двох перекладачів і п'яти канцелярських працівників;

– посольство 2-го розряду на чолі з міністром-резидентом або повіреним у справах у складі секретаря і перекладача.

Відповідно до визначених трьох основних напрямів зовнішньої політики гетьманський уряд намагався налагодити взаємини з нейтральними країнами, але розвивалися ці відносини дуже важко. З одного боку, до таких зусиль Української держави негативно ставилася Німеччина, яка не була зацікавлена в тому, щоб український уряд зближувався з нейтральними державами, а через них – з країнами Антанти. З другого боку, не завжди послідовно діяла українська дипломатія.

Тим не менше, у жовтні 1918 р. було відкрито посольство 2-го розряду в Швейцарії, Швеції та Норвегії [2].

У «Спогадах» Павла Скоропадського міститься згадка: «С своей стороны, мы во все эти государства послали свои миссии... В Швецию командировали генерала Бажанова [так у тексті, правильно – Баженов. – прим. автора]» [3].

Також Дмитро Дорошенко у своїх споминах зазначає: «Тоді ж восени було виряджено надзвичайну дипломатичну місію до Скандинавських держав; на чолі місії стояв генерал Борис Баженов, до її складу належали сенатор Тімрот і урядовці Козій та Косаренко-Косаревич [4], що потім придбали собі сумну славу своїми авантюристичними вчинками. Яко генеральний консул мав їхати до Стокгольму Д.В. Антонович» [5, с. 276].

Борис Петрович Баженов народився 13 липня 1871 р. на Харківщині. Закінчив 2-й Московський кадетський корпус, 1891 року – Миколаївське кінне училище. Служив у 35-му драгунському Білгородському полку. Закінчив 1898 р. Миколаївську академію Генштабу в Санкт-Петербурзі (перший розряд, нагороджено малою срібною медаллю із занесенням його імені на мармурову дошку). Після цього обіймав посади старшого ад'ютанта штабу 2-ої гвардійської кінної дивізії, старшого офіцера для особливих доручень штабу Петербурзького військового округу. Упродовж шести років (від 4 травня 1907 р. до 30 липня 1913 р.) у званні полковника був начальником штабу 1-ої гвардійської кінної дивізії. У 1913 р. отримав звання генерал-майора й був призначений начальником військових сполучень Санкт-Петербурзького військового округу. Під час Першої світової війни – генерал-квартирмейстер 6-ої армії Румунського фронту [6].

Вірчі грамоти Бориса Баженова, що зберігаються нині в Національному архіві Швеції [7], 16 жовтня 1918 р. були підписані міністром закордонних справ Дмитром Дорошенком і адресовані міністру закордонних справ Королівства Швеція, що на загал

відповідало його статусові політичного представника. У їх тексті зазначалося: «З метою налагодження постійних дипломатичних відносин між Урядом Королівства Швеція та Урядом Української держави, а також прагнучи започаткувати дружні зв'язки та взаєморозуміння між нашими двома великими народами, Уряд Української держави вирішив призначити пана Бориса Баженова Надзвичайним Посланником дипломатичної місії Української держави при Уряді Королівства Швеція.

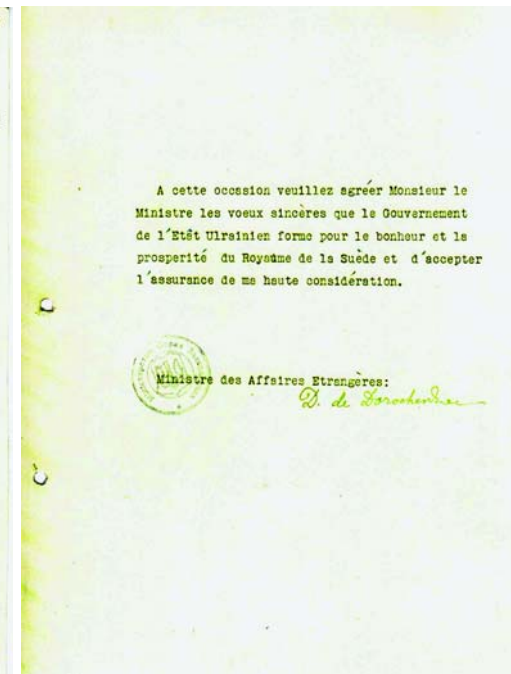
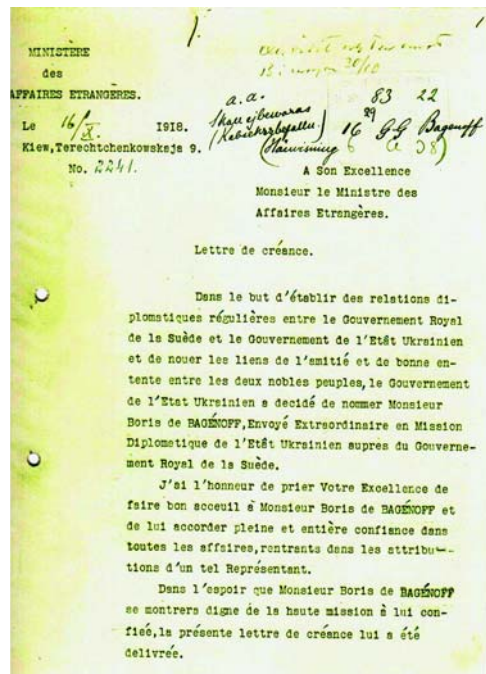
Маю честь просити Вас, Ваша Високоповажносте, забезпечити добрий прийом пану Борису Баженову та виявити йому повну довіру в усіх питаннях, які належать до компетенції представника такого рівня.

У сподіванні, що пан Борис Баженов виявить себе гідним такої високої посади, якої він був удостоєний, йому видані ці вірчі грамоти.

Користуючись нагодою, прошу Вас, пане Міністре, прийняти від Української держави побажання благополуччя та процвітання Королівству Швеція, а також запевнення у моїй високій повазі».

Борис Баженов не затримувався в Києві й, незважаючи на триваючі військові дії, досить швидко (протягом десяти днів, очевидно, через кайзерівську Німеччину) дістався Стокгольма: уже 29 жовтня 1918 р. його вірчі грамоти надійшли до міністерства закордонних справ Швеції. Рукою одного з його співробітників на них було зроблено відмітку: «До справи. Не потребує відповіді», адже сам факт вручення вірчих грамот міг трактуватися як міжнародно-правове визнання (де-юре) українського уряду.

Зупинився Борис Баженов у найкращому готелі Стокгольма «Гранд», який існує і донині за адресою: Сьодра Бласіехольмсхамнен (Sî dra Blasieholmshamnen), 8. Відповідно, ця адреса фігурує як перше місце розташування Місії.

Вірчі грамоти Бориса Баженова

Готель «Гранд» на початку XX століття

Виходячи з того, що відносини з Антантою ставали справою виживання гетьманської держави, Борис Баженов розгорнув діяльність із налагодження зв'язків з її представниками. Він, зокрема, намагався переконати військового представника США Стайнса, що запрошення німців в Україну навесні 1918 р. було лише намаганням захиститися від більшовиків. Він говорив про симпатії українців до Антанти та готовність українського уряду встановити торговельні зв'язки з США [8]. Утім активність українських представників не принесла успіху, адже зміни зовнішньополітичного курсу відбулися надто пізно, щоб переломити несприятливу для України міжнародну кон'юнктуру.

Тим не менше, Місія продовжувала існувати. Вона 19 грудня 1918 р., тобто після зречення влади Павлом Скоропадським, нотифікувала міністерству закордонних справ Швеції свій склад, що явно виходив за встановлені рамки штату посольства 2-го розряду:

- Борис Баженов, керівник місії;
- Василь Косаренко-Косаревич, секретар;
- Володимир Суховерхий, аташе;
- Олександр фон Тірот, аташе;
- граф Констан Руссетт, аташе.

На той час Місія розміщувалася вже в готелі «Регіна» по Дроттнінггатан (Drottninggatan), 42-44, де у 1917-1918 рр. знаходилося румунське, а пізніше естонське представництво та який було знесено на початку 1960-х років.

Починаючи з січня 1919 р. Директорія інтенсивно формувала дипломатичну службу, хоча жодна країна не визнавала УНР де-юре і, відповідно, дипломатичних представництв Української Народної Республіки, що змушувало їх діяти неофіційно або, у кращому випадку, напівофіційно. Голова Ради міністрів і міністр закордонних справ УНР Володимир Чехівський 10 січня 1919 р. направив лист Борису Баженову, у якому повідомляв про прийняте Директорією рішення звільнити його з посади ке-

рівника Місії та запропонував передати справи послові у Фінляндії Костянтину Лоському. Це рішення 13 січня було доведено керівником уряду самому Костянтину Лоському. Утім, Борис Баженов, очевидно, не квапився звільняти посаду, і Костянтин Лоський, який прибув до Стокгольма в кінці лютого – на початку березня, передав засвідчені ним переклади цих листів до міністерства закордонних справ Швеції. На бланку Української дипломатичної місії в Скандинавії міністерству закордонних справ Швеції 11 березня 1919 р. було повідомлено, що «склад її цілком змінений і всі особи, що раніше служили в ній, починаючи від Голови Місії п. Баженова, нині не знаходяться на службі Української Республіки. Нині склад Місії ось такий:

- 1) Голова Місії Костянтин Лоський
- 2) Секретар Місії Йосип Майданюк».

Підписи Голови та секретаря Місії були скріплені печаткою із зображенням тризуба та надписом «Українська Дипломатична Місія в Скандинавії», а надрукований український текст супроводжувався бездоганим рукописним перекладом шведською. Знову змінилася адреса Місії: Дроттнінггатан (Drottninggatan), 83, а керівник оселився в помешканні на Карлбергсвеген (Karlbergsvägen), 43b [9].

Лише через місяць, 17 квітня 1919 р. Костянтин Лоський зміг передати до міністерства закордонних справ Швеції свої вірчі грамоти, складені у Вінниці 12 лютого 1919 р., тобто наступного дня після відставки Володимира Чехівського, а тому підписані замість міністра Олександром Карпинським.

Костянтин Лоський (народився 1874 р.) – правник, громадсько-політичний діяч, письменник і публіцист, піонер національного відродження Холмщини (1905 р. заснував «Просвіту» в Грубешові, видавництво українських популярних книжок, був співвидавцем газети «Буг»). У 1917-1918 рр. за пропозицією Дмитра Дорошенка його було призначено повітовим комісаром Бучача, помічником Галицько-Буковинського губернського комісара. Лоський був членом Центральної Ради, директором департаменту внутрішніх справ при Генеральному секретаріаті, згодом директором департаменту в міністерстві закордонних справ, який, власне, і складав міністерство.

Після поділу міністерства на два департаменти залишився на чолі загального департаменту, що займався питаннями внутрішньої організації роботи міністерства. У 1918-1919 рр. – український посол у Фінляндії (посольство у Фінляндії було засновано законом від 15 вересня 1918 р. як посольство 2-го розряду) [5, с. 275], пізніше – в Швеції та Норвегії. З 1920 р. на еміграції віддався переважно науковій діяльності. Професор римського права Українського вільного університету, дійсний член НТШ помер у Празі 1933 року [10].

Головна мета зовнішньої політики

Готель «Регіна»,
фото початку 1960-х років

На четвертому поверсі цього будинку по Дроттнінггатан, 83 розміщувалася Українська дипломатична місія, сучасне фото

Житловий будинок на Карлбергсвеген, 43b, сучасне фото

УНР протягом 1919 р. залишалася незмінною – здобути міжнародне визнання та зовнішню допомогу в боротьбі проти більшовицької Росії. Це знаходить свій відбиток у листуванні Місії з шведським зовнішньополітичним відомством. Так, у листі до міністра від 7 травня 1919 р. Костянтин Лоський у зв'язку з військовими приготуваннями Польщі наголошував: «...що стосується Української Народної Республіки, то вона зосереджує всі свої сили для боротьби з більшовиками, у зв'язку з чим я висловлюю протест від імені мого Уряду проти неправдивих повідомлень Польщі та проти агресивної політики по відношенню до України, адже така політика заважає Українській Народній Республіці захищати себе та всю Європу від більшовицької загрози». Коли ж розпочалися бої між українськими військами і частинами Добровольчої армії генерала Денікіна, Костянтин Лоський інформував про ситуацію в Києві і закликав: «Будучи впевнений, що всі ці насильства здійснюються без відома держав Європи та, зокрема, Антанти, і що остання не допомагала б генералу Денікіну, якби знала про те, що замість слугувати визволенню Росії її підтримка буде використана для знищення національної культури українського народу, я маю честь від імені Директорії Української Народної Республіки просити Вашу Високоповажність довести зазначені факти до відома Вашого високого Уряду та подати йому рішучий протест української Директорії проти російського вандалізму, а також прохання докласти всіх можливих зусиль для того, щоб з таким станом справ було покінчено».

¹ Осип Майданюк (11.11.1886–20.04.1961) народився в Кам'янці-Подільському. Навчався в Києві, Одесі, Львові, Римі та Парижі. Учитель живопису та історії мистецтва в Кам'янець-Подільській гімназії. У 1913-1914 рр. викладав живопис та історію мистецтва в художньо-промисловому училищі у Львові. Після початку Першої світової війни був заарештований російським царським урядом, перевезений як в'язень до Києва, згодом у Фінляндію і на Оландські острови. У 1915 р. втік до Швеції. У Стокгольмі заснував фундацію малярства для художників (Osyp och Elsa Mайданюкs stipendium). Його картини, зокрема, зберігаються в Королівській художній академії Стокгольма, в музеях Львова, Києва, Берліна, Відня, а також в українських музеях у Каліфорнії та Огайо.

Що стосується складу Місії, то він, очевидно, постійно змінювався. Так, після квітня 1919 р. в листуванні не зустрічається прізвище Осипа Майданюка¹, який і був автором перекладів шведською мовою. Натомість у її складі з кінця березня і до 26 липня 1919 р. фігурує 18-річний син глави Місії Ігор Лоський, учасник бою під Крутами, а згодом співробітник міністерства закордонних справ УНР. Залишаючи ж Стокгольм у лютому 1920 р., Костянтин Лоський повідомив міністерству закордонних справ Швеції, що тимчасовим повіреним у справах залишається перший секретар Еміль Козій. Утім, у цей час Місія вже остаточно позбулася свого призначення, її ділова активність, судячи з обсягу документообігу, після піку у квітні 1919 р. поступово занепадала.

Як зазначав сам Симон Петлюра, «дуже часто наші закордонні представництва вели політику, ...не рахуючись ні з реальним відношенням сил на Україні, ні з державними інтересами її» [11]. І все ж дипломатичні місії УНР, у тому числі в Скандинавії, зробили багато для пропагування української справи та ідеї незалежності України. Їхня діяльність сприяла зміцненню міжнародних зв'язків і заклала традиції української дипломатичної служби.

Список використаних джерел

1. «Закон про посольства та дипломатичні місії Української держави від 14 червня 1918 року» // ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 16, арк. 27-29.
2. Гайдуков Л., Веденєєв Д. Служба повного профілю. Розбудова зовнішньополітичної служби Української держави гетьмана Павла Скоропадського // Політика і час. – 1998. – № 6. – С. 71-78.
3. Павло Скоропадський. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства та ін.; голов. ред. Я. Пеленський. – Київ – Філадельфія, 1995. – С. 266.
4. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. – Т. 3. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1959. – С. 1144.
5. Дмитро Дорошенко. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920); вид. друге. – Мюнхен: Українське видавництво, 1969. – С. 276.
6. Науменко К.Є. Баженів Борис Петрович // Енциклопедія сучасної України. – Т. 2. – К., 2003. – С. 76.
7. Riksarkivet, Kungl. Utrikesdepartamentet, Grupp: 16, Avd: GG, M?l: 2.
8. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917-1923). – К., 1996. – С. 32-33.
9. Повідомлення голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Скандинавії про адреси для взаємного листування, 30 березня 1919 року // Українські дипломатичні представництва в Німеччині (1918-1922): документи і матеріали / Упорядн. В. Даниленко, Н. Кривець; ред. кол.: Г. Боряк, Д. Бурім, М. Варварцев, С. Віднянський (відп. ред.), О. Маєрін, Н. Маковська. НАН України. Інститут історії України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К.: Смолоскип, 2012. – С. 136.
10. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина. – Т. 4. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1962. – С. 1378.
11. Українська революція. Документи 1919-1920 рр. / за ред. Т. Гунчака. – Нью-Йорк, 1984. – С. 373.

Уроки російських виборів

Сергій ТОЛСТОВ,
завідувач відділу
трансатлантичних
досліджень Інституту
світової економіки і
міжнародних досліджень
НАН України, директор
Інституту політичного
аналізу і міжнародних
досліджень

Нова сторінка російської політичної історії позначена завершенням існування владного тандему. Головні акценти сучасної російської політики знову формулюються в більш гострій, «путінській» редакції. Утім, підбиття підсумків, або, точніше, догравання виборів, – лише видима частина, показний антураж із фасадного боку політичного процесу.

Перед російською владою постає низка складних завдань у внутрішній політиці, включаючи підвищення ефективності бюрократичних установ і нормалізацію політичного клімату у великих містах. Потребують оновленого підходу основні проблеми економічної політики. Залишаються нагальними потреби в подоланні пробуксовки економічної модернізації та забезпеченні

виконання програм виробництва озброєнь.

У міжнародній політиці основну загрозу становить дестабілізація в зоні Близького та Середнього Сходу, яка, у разі активного зовнішнього втручання в Сирії та збройного нападу на Іран, загрожує повним витісненням впливу Росії з цього регіону.

Ще задовго до формальної дати голосування на президентських виборах 4 березня 2012 р. перемога Володимира Путіна вважалася очікуваною та прогнозованою. Хоча за умов міцної влади російської державної бюрократії нібито інакше й бути не могло, з боку «нової» інтернетно-вуличної опозиції висловлювалися переконання, що обрання «старого-нового» В. Путіна на найвищу державну посаду обов'язково буде нечесним. І тому, як стверджували «нові» опозиціонери всіх кольорів та відтінків, заступивши на новий 6-річний президентський термін, В. Путін обов'язково втратить легітимність. Саме ця теза – про нелегітимність російської влади та «неймовірне звуження» ролі В. Путіна – стала постійним рефреном виступів як російських позасистемних опозиціонерів, так і оглядачів у західних ЗМІ.

Утім, небезпідставні претензії до чесності грудневих парламентських виборів, вирування в середовищі ліберальної інтелігенції Москви та Санкт-Петербурга, а також очевидне пожвавлення у вашингтонських аналітичних структурах змусили

В. Путіна провести повноцінну агітаційну кампанію та визначити, мабуть, уперше з 1999 р., у чому полягають цілі та завдання його політики.

Ніби глузуючи із західних нагадувань про потребу забезпечення прозорості виборів, на всіх 91000 виборчих дільницях Російської Федерації (окрім закритих), було встановлено 182 тис. відеокамер. Таким чином, усім бажаючим за допомогою спеціального інтернет-сайту було надано змогу спостерігати за ходом голосування в реальному часі. Це нововведення стало ефективним запобіжним заходом проти звинувачень влади у вдаванні до масових фальсифікацій, заготовлених заздалегідь.

Тенденції та підсумки виборчої кампанії

За офіційними результатами, В. Путін отримав на виборах 4 березня 63,6% голосів виборців. Його опонентами були лідер КПРФ Геннадій Зюганов (17,19%), самовисуванець і доларовий мільярдер Михайло Прохоров (7,82%), лідер ЛДПР, маргінальний популіст Володимир Жириновський (6,23%) і лідер соціал-ліберальної партії «Справедлива Росія» Сергій Миронов (3,85%). Нібито в передвиборній конкуренції було представлено всі основні напрями політичної думки, окрім хіба що розлюченого та ідеологічно невизначеного натовпу «нової» опозиції. Строкаті активісти цього розрізненого руху вправно довели, що вміють нецензурно лаятися з трибуни

багатотисячних мітингів, однак патологічно не спроможні обрати з-поміж себе лідера, запропонувати виразну альтернативну концепцію розвитку Росії та програму, здатну об'єднати різномірні групи незадоволених владою. Участь окремих депутатів від партії «Справедлива Росія» в протестному русі жодним чином не сприяла зростанню підтримки її лідера С. Миронова, який отримав найменший результат серед інших кандидатів.

Натомість, з боку владної верхівки було чітко продемонстровано відсутність внутрішнього розладу, на що вочевидь розраховували опоненти. Агітаційна кампанія В. Путіна робила чіткий акцент на неприпустимості повернення злиднів, анархії та руїни 1990-х, коли при владі перебували прозахідні ліберали та представники корумпованої олігархії. Згадали і про трагічні наслідки лютневої революції 1917 р., яка опустила перспективу й могутню країну в безодню терору та злиднів.

Проведені напередодні виборів опитування громадської думки продемонстрували впевненість 80% росіян в обранні В. Путіна президентом. Окрім цього, 57% опитаних визнали його національним лідером – попри те, що офіційно Президентом РФ до 7 травня залишається Д. Медведєв. Щоб ні в кого не залишалося сумнівів з приводу політичного значення одержаної перемоги, на масовому мітингу на Манежній площі Москви пізно ввечері 4 березня В. Путін

подякував усім, «хто сказав «так!» великій Росії». Переважаючи настрої європейської преси засвідчили, що очевидна й переконлива перемога В. Путіна перекрила попередні сюжети, пов'язані з проявами невдоволення та опозиційними мітингами після парламентських виборів. На мітингу опозиції на Пушкінській площі в Москві кореспонденти «The New York Times» (06.03.2012) спостерігали, як люди в натовпі почали сміятися зі слів опозиціонера і бунтівника С. Удальцова (лідера «Лівого фронту»), який закликав мітингувальників не залишати площу, доки Путін не піде зі своєї посади. Студентка почала з іронією підраховувати, скільки років їй буде у 2024 р., коли сплинуть два 6-річні терміни президентських повноважень. Такі емоції – більш ніж красномовне свідчення безславного кінця псевдореволюції.

Владі вдалося переконати значну частину суспільства в необхідності свідомої підтримки існуючого політичного ладу. Навіть не лише в тому, що В. Путін кращий, ніж інтернетно-вулична опозиція, а й у тому, що в сучасній Росії йому немає прийнятної альтернативи. Це свідчить про збереження в РФ «плебісцитарної» політичної моделі, що встановилася на початку 2000-х рр., яку наполегливо критикують західні політики і політологи. Утім, попри очевидні переваги керованості процесів у країні, російській політичній системі властиві негнучкість бюрократичного апарату, непрозорість чиновництва, хабарництво, зловживання та порушення на виборах і

в повсякденному житті, недемократичний спосіб призначення керівників владних структур на місцях, відверта дискримінація дрібних партій тощо.

Важливою ознакою позиціонування влади також стало уникнення прямої конкуренції між В. Путіним і Д. Медведевим. Західним політичним колам це вочевидь не сподобалося, про що прозоро натякнули представники місії Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) і БДІПЛ ОБСЄ, які спостерігали за виборами. За словами спеціального координатора місії ПАРЄ/ОБСЄ Т. Пікули, «суть виборів полягає в тому, що їх результат повинен бути неясний». І якщо результат виборів піддається чіткому прогнозуванню, це вказує на відсутність реальної змагальності та зловживання урядовими ресурсами. Іншими словами, одночасне висунення В. Путіним і Д. Медведевим своїх кандидатур як претендентів на наступний президентський термін влаштовувало б європейських політиків значно більше, ніж нинішнє «безальтернативне» обрання В. Путіна, з яким змагалися М. Прохо-

ров і лідери парламентських партій.

Утім, обрання президента РФ в один тур унеможливило спроби поставити під сумнів легітимність російської влади. Приклади того, чим можуть закінчитися такі сумніви, можна спостерігати в Лівії та Сирії. У цьому сенсі показовим можна вважати той факт, що результати голосування за В. Путіна були істотно вищими, ніж офіційні результати партії «Єдина Росія», яку російський прем'єр формально очолює, на виборах у грудні. Важливо й те, що офіційний результат поданих за В. Путіна голосів не надто відхилився від показників опитувань громадської думки. Як свідчать соціологічні дослідження російської компанії «Левада-центр» (спонсорується з американських джерел), напередодні президентських виборів підтримка В. Путіна становила 62-66% опитаних [1].

Переконливість результатів виборів була, безумовно, врахована адміністрацією США. Білий дім заявив про готовність працювати з новообраним президентом РФ, а Департамент США відзна-

чив високий рівень активності громадян та безпрецедентну кількість російських спостерігачів, які здійснювали контроль за голосуванням.

Доволі несподіваним кроком, пов'язаним із обранням В. Путіна, оглядачі вважають заяву президента США Б. Обами (6 березня) про намір перенести саміт «Великої вісімки», що повинен відбутися 18-19 травня, до президентської резиденції Кемп-Девід. За початковим планом саміт G-8 мав відбутися в Чикаго напередодні саміту НАТО (20-21 травня) [2].

За словами Б. Обами, «звичай ми поєднуємо в одному місці саміти G-8 і НАТО... Але саміт «вісімки» відрізняється меншою формальністю (ніж саміт НАТО), ми обговорюємо широке коло питань і робимо це вельми відверто. Люди віддають перевагу більш невимушеній атмосфері». Оскільки В. Путін не висловив бажання брати участь у саміті Росія – НАТО – у разі, якщо питання про розгортання ПРО в Європі залишиться неузгодженим, адміністрація Б. Обами визнала за доцільне перенести саміт «вісімки». Таке розведення

в часі самітів G-8 і НАТО дасть змогу уникнути можливих незручностей у вигляді демонстративного від'їзду В. Путіна з Чикаго й водночас позбавить Б. Обаму потреби шукати виправдання з приводу конфліктних моментів у відносинах із Росією. Очевидно, цей крок виглядає більш зручним саме для Б. Обами, який не має бажання вступати в полеміку з республіканцями про доцільність та успішність «перезавантаження» відносин із Росією.

Утім, під час телефонної розмови (9 березня) Б. Обама й В. Путін висловили бажання у близькій перспективі провести саміт РФ – США і до цього часу підтримувати контакти один з одним.

Політичні оцінки та коментарі

Відзначимо, що назагал внутрішні та зовнішні оцінки виборів істотно різняться залежно від ідеології, підходів і критеріїв оцінки російських реалій. Попри те, що критиці піддаються переважно стан російської економіки, баланс інтересів у межах політичної системи, дотримання правових стандартів і рівень громадянських свобод, неупереджені оглядачі визнають обмеженість засобів, які російська влада може застосовувати за умови загострення міжнародної економічної та політичної конкуренції.

Усередині країни найбільше критикують стан економіки та ефективність урядової політики. Унаслідок кризи 2008 р. і тимчасового чотирьохкратно скорочення цін на енергоносії грошова маса ско-

ротилося на 15%, виток капіталів становив понад \$130 млрд., що дорівнювало 40% федерального бюджету чи 10% валового внутрішнього продукту. Російський ВВП скоротився на 7,9%, випуск продукції промисловості – на 12%, валютні резерви зменшилися майже на \$250 млрд. [3].

У патріотично налаштованих економічних колах, насамперед лівоцентристської орієнтації, ці негаразди вважають закономірним наслідком хронічної неспроможності влади створити передумови для реальної модернізації країни. Владі висловлюються гострі закиди, оскільки замість відродження власної інфраструктури та стимулювання обробної промисловості федеральний центр уперто кредитував науково-технічний розвиток і споживання в США та ЄС. Так, на початку 1990-х рр. у структурі ВВП на переробну промисловість припадало 37% доданої вартості. У 2002 р. її внесок скоротився до 17%, а у 2011 р. становив 16%. За період 2002-2011 рр. питома вага транспорту і зв'язку в структурі доданої вартості впала з 10,2% до 8,9%, оптово-роздрібної торгівлі – з 22,9% до 19%, соціальних послуг та послуг ЖКГ – з 1,9% до 1,4%. Частка машин і обладнання в товарній структурі експорту зменшилася з

22% у 1991 р. до 11,4% в 1998 р. та 5,7% у 2010 році. Натомість частка нафтогазових надходжень у структурі доходів федерального бюджету збільшилася з 18% в 1999 р., коли В. Путін саме прийшов до влади, до 54% у 2011 році.

Під бадьорими гаслами енергетичного імперіалізму стрімка деіндустріалізація супроводжувалася перетворенням Росії на енергоресурсний придаток країн Заходу, а згодом і Китаю. Якщо в 1991 р. мінеральна сировина (нафта, газ, вугілля, нікель та ін.) становила менше 26% сумарного експорту Росії, то в 1999 р. її частка зросла до 44,9%, а за підсумками 2010 р. досягла рекордних 68,8%. Разом із продукцією всіх інших галузей низької переробки частка сировинних товарів та продукції первинної обробки (деревина, промислові та кольорові метали, коштовні камені та метали, нафтохімія, сировина аграрного походження тощо) у 2011 р. досягла майже 90% усієї вартості російського експорту.

Найбільші нарікання стосуються стану промисловості. Після розпаду СРСР промислове виробництво Росії зазнало скорочення на 60%. Проте за умовною вартісною оцінкою обсяг промислового виробництва й донині залишається на 12,2% меншим, аніж у «стартовому» 1991 р., у тому числі в обробній промисловості – загалом на 16,2%. Найбільш депресивними вважаються машинобудівні галузі – виробництво машин і обладнання (- 46,8%), транспортних засобів (- 38,3%), неметалевої мінеральної

продукції (- 45,6%), а також легка промисловість (скорочення виробництва текстилю на 74,9%, випуску шкіряних виробів та взуття – на 65,5%). Утім, за кількісними показниками деградація російської промисловості виглядає ще більш вражаючою – показники випуску одиниць продукції, залежно від галузі машинобудування, продемонстрували скорочення в 10-40 разів.

Такі економічні підсумки, поряд із демографічною кризою та гострими соціальними проблемами, вочевидь не збігаються з показним оптимізмом владних посадовців. Саме песимістичні реалії стимулювали аргументовану критику ліберально-монетаристських схем, за якими формувався сучасний російський капіталізм, та пошук альтернативних моделей розвитку країни.

Що стосується західних оглядачів, їхні оцінки коливаються від визнання ситуативної безальтернативності В. Путіна, який подекуди сприймається як «найменше зло», до очікувань неминучої поразки російської владно-бізнесової еліти в глобальній конкурентній боротьбі з іншими центрами сили.

Відомий історик та за сумісництвом член «великої ради» Білдерберзького клубу Н. Фергюсон без зайвої політкоректності називає сучасну Росію «дивною наддержавою», що перетворилася на чергову «нафто-клептократію». Для Заходу Росія спричиняє клопіт, однак стрімко втрачає могутність. «Можливо, Росія вже не зовсім та «Верхня Вольга з ядерними ракетами», над якою колись глумився канцлер Західної Ні-

меччини Гельмут Шмідт. Однак вона, без сумніву, є власною тінню часів холодної війни. За розміром економіка США в десять разів більша за російську. В Росії ВВП на душу населення ледве перевищує аналогічний показник Туреччини». З цього погляду викликає сумнів, чому комерційний банк Goldman Sachs «назвав Росію, Бразилію, Індію та Китай країнами БРІК, та, ймовірно, чотирма ключовими економіками ХХІ ст. З таким же успіхом до них можна додати Туреччину та Індонезію» – країни, що ніколи не мали розвинутого військово-промислового та науково-технологічного комплексу.

Фергюсон Н. стверджує, що поклади російських природного газу і нафти (відповідно 24% та 6% світових запасів) не дають В. Путіну права диктувати правила споживачам енергоресурсів. Розвідка запасів нафти і газу в Північній Америці перетворюють США на нетто-експортера газу і нафтопродуктів уперше за 62 роки. Окрім цього, до 2017 р. курдський і кавказький природний газ постачатиметься в Європу через Туреччину, що покладе край пануванню «Газпрому» на ринку ЄС [4].

Іншу думку висловив президент Американського університету в Москві Е. Лозанський. Він схильний вважати, що стиль правління Путіна назагал відповідає настроям більшості росіян. Учасники мітингів протесту – прозахідна інтелігенція, «офісний планктон» і «культурна буржуазія» – представляють лише тонкий прошарок російського суспільства. Окрім цього, контраст між станом справ

за правління Єльцина і часом Путіна, на якому була побудована його агітаційна кампанія – занадто разючий. «За Єльцина люди місяцями чекали на виплату зарплат і пенсій. Путін поклав всьому цьому край – затримка з виплатою зарплати стала в Росії кримінальним злочином. За Єльцина економічні реформи західного зразка, що здійснювалися під керівництвом західних консультантів, призвели до економічних руйнувань, які за масштабом перевершили наслідки Другої світової війни і дефолту в серпні 1998 р.» [5].

Неупереджено оцінюючи російські реалії, зокрема розгул корупції та не виправдані очікування середнього класу, Е. Лозанський робить парадоксальний висновок: попри хвилю негативних історій про В. Путіна в ЗМІ (і, можливо, деякі з них правдиві), ще ніколи у своїй історії Росія не була настільки вільною й благополучною країною...

Ситуація в російській владі

Інавгурацію В. Путіна призначено на 7 травня, проте вже зараз можна спостерігати стрімке посилення його ваги і впливу на державну політику. Якщо Д. Медведев посідає пост прем'єра, його роль у кадрових призначеннях імовірно буде істотно збільшено. В. Путін має намір брати безпосередню участь у формуванні нового уряду, головування яким формально обіцяне Д. Медведеву; залишити С. Іванова на посаді керівника адміністрації президента, яку він обіймає з кінця грудня. Імовірно, що свої посади збережуть віце-прем'єр

І. Сечін, глава «Росатома» С. Кириєнко та керівник Федеральної антимонопольної служби І. Артем'єв.

У російських політичних колах висловлювалися припущення щодо способів, до яких В. Путін вдаватиметься для подолання політичних наслідків масової опозиційної кампанії взимку 2011-2012 років. Ліберали очікували, що він розширить базу соціальної підтримки влади, залучить до складу уряду представників різних політичних течій, лібералізує партійне законодавство, посилить виборні елементи в рамках політичної системи. Утім, досі немає жодних підстав очікувати, що російська влада вдасться до лібералізації та реформ лише заради поліпшення політичного клімату. Це виглядає сумнівним із урахуванням зовнішнього контексту. Зростання небезпеки великої війни на Близькому і Середньому Сході та продовження світової економічної рецесії навпаки підштовхуватимуть Кремль до консолідації владних ресурсів.

В інтерв'ю телекомпанії CNN Ф. Закарія назвав В. Путіна гострим і проникливим аналітиком. Він є справжнім архітектором системи, яку сам створює. Однак не усвідомлює себе

як джерело багатьох проблем Росії, які аналізував у циклі передвиборних статей. Можливо, коли прийде це розуміння, він «прозріє» й почне «відкривати систему влади, послаблювати контроль» [6].

Основні напрями «путінської модернізації» чітко виписані в серії передвиборних статей. Програма передбачає зміцнення унітарної держави, розвиток пострадянської інтеграції на базі Митного союзу та Єдиного економічного простору, згуртування всіх існуючих пострадянських об'єднань під егідою Євразійського союзу, розширення меж політичного та військово-стратегічного впливу Росії, розвиток військової промисловості, зміцнення авторитету влади, посилення патріотичного виховання. Головною проблемою названо підвищення ефективності російської економіки, технологічний рівень якої залишається небезпечно низьким, насамперед за умов жорсткого загострення міжнародного суперництва.

Реальний стан справ у середині російської влади відверто й реалістично прокоментував екс-депутат Держдуми РФ, директор Інституту країн СНД К. Затулін (05.03). Одним із головних чинників, які створили ґрунт для кам-

панії позасистемної опозиції, депутат назвав «ефект двовладдя», спричинений тандемом В. Путіна – Д. Медведева. «Певна криза верхів, криза системи тандему і призвела до того, що моментально, вибуховим чином проявилось невдоволення населення». Умови для цього створив чинник потенційної конкуренції двох фігур за монополізацію владних функцій. Люди з оточення Медведева «дозволяли собі вести кампанію проти Путіна як кандидата на виборах 2012 р.», обіцяючи запобігти застою, стагнації та «поверненню брежнєвських часів». У цьому контексті публічна обіцянка призначити Д. Медведева прем'єром зіграла проти В. Путіна, створивши у людей відчуття обману та закулісної маніпуляції [7].

Мотиви, через які В. Путін пообіцяв Д. Медведеву прем'єрський пост, пояснюються небезпекою поширення впливу та втручання Заходу. Конкуренція за президентський пост обох діячів потенційно створювала можливість для втручання західних політичних і ділових кіл на боці Д. Медведева як більш схильного до поступок і довіри всіляким обіцянкам. Тому, на думку К. Затуліна, оцінюючи можливі ризики, В. Путін визнав за краще домовитися з Д. Медведевим. Проте «жодного тандему, навіть у разі призначення Медведева прем'єром, надалі вже не буде». З урахуванням цих обставин структура влади буде жорсткішою, а механізм прийняття рішень – більш персоніфікованим і контрольованим. На односторонні поступки США, на кшталт голосування за резолюцію Ради

Безпеки ООН № 1973, що відкрила шлях для втручання НАТО та інтервенції в Лівії, очікувати вже не варто.

Основні акценти двосторонніх відносин

У політичній концепції В. Путіна український вектор згадується лише між іншим, переважно в руслі інтеграції на пострадянському просторі. Російські ліберальні опозиціонери попереджають, що В. Путін бачить у геополітичних конкурентах і неслухняних сусідах ворогів або відступників. До цієї групи найчастіше зараховують США, Грузію, Естонію, та, подекуди, Україну. Утім, спокійний і наполегливий стиль двосторонніх міжурядових переговорів не дає підстав для роздмухування полеміки, стримує переведення суперечностей у публічну площину. Однак із урахуванням руйнівних наслідків газових контактів 2009 р. такий перебіг подій не може тривати вічно.

Президент В. Янукович висловив очікування, що ціну на газ, а «газове питання зараз є ключовим у відносинах між Україною та Росією», буде переглянуто після президентських виборів у Росії. За його словами, порівняно з іншими країнами річний обсяг переоплати за газ з боку України становить \$3,75 млрд. доларів.

Уряд М. Азарова сподівається знайти компроміс на основі проекту угоди, яку під час візиту до Києва передав голова Держдуми РФ С. Нарішкін. У цьому проекті йдеться принаймні про зменшення ціни на газ на 10%, за аналогією з поступками, які одержали інші покупці російського

газу в європейських країнах. Проте з урахуванням російських планів прокладання морських газопроводів в обхід України та невизначеністю обсягів транзиту така угода не вирішує проблему в цілому. Отож основні переговори ще попереду.

Стосовно України за президентства В. Януковича, В. Путін безпосередньо озвучив такі ініціативи:

- пропозицію про об'єднання «Нафтогазу України» з «Газпромом»;
- запрошення українській владі приєднатися до Митного союзу та Єдиного економічного простору з подальшим зниженням цін на газ до рівня рівнодоходності з російськими та білоруськими споживачами;
- пропозицію про передачу або продаж української ГТС «Газпрому».

Уряд В. Путіна активно лобював укладення контрактів в атомній енергетиці, включаючи проект добудови двох атомних блоків на Хмельницькій АЕС. Водночас саме за розпорядженням російського прем'єра наприкінці 2011 р. «Газпром» припинив обговорення проектів нової українсько-російської угоди про постачання газу.

На посаді президента В. Путін приділятиме посилену увагу проблемам

міжнародної безпеки. Ураховуючи стрімке розгортання кризи міжнародної системи, можна передбачити особливу чутливість Кремля до будь-яких загравань офіційного Києва із США й НАТО, включаючи запрошення до Чорного моря кораблів, що обслуговують американську систему ПРО в Європі. Ці зауваження особливо актуальні в контексті підготовки американсько-ізраїльської операції проти Ірану та блокади Сирії. Не виключено, що рано чи пізно Києву буде запропоновано вступити до складу ОДКБ.

Оскільки в контексті американсько-російських суперечностей офіційний Київ не воліє підтримувати жодну зі сторін, виходом могло б стати досягнення з В. Путіним принципової домовленості щодо умов дотримання позаблокового статусу України.

Відставка адміністрації Д. Медведева спричинить відсторонення осіб, пов'язаних з компанією «РосУкрЕнерго». Важливе значення також матимуть імовірні перестановки в керівництві «Газпрому».

Підготовка українського уряду до майбутніх переговорів потребує ретельного перегляду всього комплексу невирішених проблем, що традиційно при-

сутні у двосторонніх відносинах. Ситуацію ускладнює потреба враховувати більш широкий контекст, включаючи позицію та принципи ЄС, які частково поширюються на Україну після її приєднання до Енергетичного співтовариства. Принаймні досі Європейська Комісія та секретаріат Енергетичного співтовариства здебільшого висували свої умови українській стороні та ухилялися від спроб започаткувати зацікавлений діалог з питань енерготранзиту.

Допоки немає підстав очікувати, що ця тенденція незабаром зміниться. Принаймні чіткої відповіді на запитання, чи визнає Єв-

ропейська Комісія за новими російськими газопроводами особливий транзитний статус, Брюссель досі не дав. Попри зацікавленість країн ЄС у зниженні цін на енергоносії, Європа навряд чи зможе швидко перейти до єдиної енергетичної політики, аж до впровадження рівнодходності цін на газ. Хоча директиви Європейської Комісії створюють передумови для тіснішої координації, приватні інтереси газових компаній та фактори конкуренції цьому перешкоджатимуть. На реалізацію німецько-французького проекту створення в Єврозоні повноважної управлінської структури на

кшталт «економічного уряду» знадобиться принаймні 5-7 років.

Очевидно, європейські політики більше сподіваються на силове розв'язання конфліктів на Близькому та Середньому Сході, що призведе до встановлення силового контролю з боку США і НАТО з подальшим обвалом цін на енергоносії.

Ставка на тристоронню угоду з європейськими партнерами та Росією змушує українське керівництво вичікувати та вести важкі переговори з обома сторонами. Проте економічна ситуація змушує уряд поквапитися з переглядом газових контактів. Саме ця дилема визначає суперечливість поведінки сторін та пояснює невдачу спорадичних спроб досягти прийнятної кінцевої угоди.

Отже, перед українським урядом постає необхідність визначитися, на чіьх умовах може бути досягнуто кінцеве врегулювання. Тристоронній компроміс у вигляді консорціуму за участі європейських компаній може втягти сторони в тривалу дискусію з приводу розподілу власності, управління та забезпечення вільного доступу третіх сторін, на що за часів президентства В. Путіна «Газпром», напевно, не піде. Визначення умов постачання та транзиту газу у двосторонній українсько-російській міжурядовій угоді дозволяє керуватися виключно власними національними інтересами та міркуваннями вигоди. Утім, немає жодних підстав очікувати, що забезпечити втілення власних інтересів в тристоронній угоді буде простіше.

Важливий особистий

чинник полягає в тому, що стримати апетити та амбіції «Газпрому» зможе лише втручання російського президента, від якого зрештою залежатиме зміст можливих рішень. Отже, за раціональним сценарієм, завдання українського уряду полягає у відновленні переговорів про зміст і довгострокові перспективи відносин із Росією по всіх основних секторах і напрямках. Альтернатива цьому означатиме продовження нинішнього стану відносин, який дає змогу російській стороні конвертувати енергетичну залежність України в економічні вигоди та політичні переваги.

Список використаних джерел

1. «Левада-центр»: Путин наберет 62-66% / Служба новостей «Голоса Америки». 03.03.2012. – <http://www.voanews.com/russian/news/putin-leveda-center-2012-03-03>
2. Табуев А. Место встречи G8 изменить можно // Коммерсантъ. – №41/В (4826). – 11.03.2012. – <http://www.kommersant.ru/doc/1889813>
3. Жуковский В. Структурная деградация и безудержная модернизация. 05.03.2012. – <http://www.finam.ru/analysis/newsitem64A5D/default.asp>
4. Ferguson N. In Decline, Putin's Russia Is On Its Way to Global Irrelevance // Newsweek. – 2011. – December 12.
5. Взгляды с Запада: боится Путину или гордится. 14.02.2012. – http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2012/02/120213_russian_elex_western_opinion.shtml
6. Zakaria F. The «return» of Putin. March 4th, 2012. – <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/03/04/the-return-of-putin/>
7. «Этот кризис создан Дмитрием Медведевым» / Эксклюзивное интервью директора Института стран СНГ К. Затулина. 05.03.2012. – <http://www.from-ua.com/politics/2dd25e7f04a56.html>

Короткі післявиборчі антиреволюційні нотатки

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук

Революція крокує планетою! Про це міг лише мріяти лідер соціалістичних перетворень В. Ленін. Але слід зазначити, що сучасна революція переформатувалася та змінила свою сутність. Події останніх 20 років після розпаду біполярної системи міжнародних відносин не підпадають під термін «революція», оскільки останній передбачає докорінну та радикальну зміну політичного устрою держави. Після «революцій» у деяких країнах пострадянського простору та в Північній Африці змінюються лише еліти, система залишається такою ж. Думку автора яскраво підтверджує ситуація в країнах Північної Африки – під час усіх «революцій» настоює один факт: відсутність обов'язкового компоненту, а саме – революційної ідеології. Свобода, рівність, братерство, справедливість – це високі ідеали, що лежать в основі національно-визвольних та революційних рухів. Представником цього руху в Африці є натовп, головна мета якого – повалення чинної влади.

Помилково говорити про те, що події кольорових ре-

волюцій мають лише внутрішню складову. Усі вони мали зовнішню підтримку та керівництво. Якщо революції початку ХХ ст. містили ідеологічну складову у своїй основі, то нинішні ставлять за мету геополітичний перерозподіл впливу, за яким стоїть ресурсний інтерес.

Росія є головною перешкодою для Заходу на шляху встановлення тотального контролю над усім світом, а також загрозою, оскільки саме Росія має потенціал і потужність для повернення впливу часів Радянського Союзу. Якщо СРСР контролював більшою мірою Центрально-Східну Європу за ідеологічною складовою, то сучасна Росія перенаправила свій вектор впливу на Центральну Азію, яка має більше ресурсів, а ніж Європа. Автор цієї статті дозволить собі радикальне припущення стосовно того, що Хартленд Маккіндера вже переміщується з території Східної Європи до Центральної Азії та Перської затоки. Беручи до уваги той факт, що людство нині живе під час четвертої світової ресурсної війни (про що неодноразово писав автор), саме ресурси, а не ідеологія виходять на перший план. Про втрату інтересу США до країн Хартленду свідчить той факт, що після візиту Б. Обама до Москви в липні 2009 р. колишні політичні діячі країн Східної Європи надіслали йому відкритий лист, у якому звернули увагу на те, що США повинні повернути зацікавленість у цьому регіоні, оскільки існує пряма загроза з боку Росії. Спопу-

The article is devoted to the events in Russia, connected with the opposition movement against presidential elections results and analysis of contemporary Russia's foreign policy. The author presents his vision as for the nature of «colour revolutions» that took place in post Soviet and North Africa countries. It is necessary to emphasize that failed revolution in Russia is linked to the anti-Russia politics.

чені Штати на сьогодні знаходяться у фінансовій кризі, а отже, їм більше потрібні ресурси, а не ідеологічні суперечки васалів. Таким чином, Хартленд переміщується на вищезазначену територію.

На думку автора, Росія є головною загрозою Заходу в контексті контролювання ресурсів світу. Слабка та неефективна політика за часів М. Горбачова і Б. Єльцина призвела до максимальної втрати Росією впливу на світовій політичній арені. У своїй «Великій шахівниці» З. Бжезинський позначає пострадянський простір як «чорну діру», немов натякаючи на її безликість і безперспективність. Саме з приходом В. Путіна до влади Росія спромоглася вийти з горбачовсько-єльцинської кризи та повернути політичну стабільність і економічне зростання: Росія є членом G-8, російська економіка замає 6 місце з паритету купівельної спроможності, країна входить до так званого клубу E-7 (країн, що стрімко розвиваються, до 2050 р. економіка країн клубу буде на 64% більшою, аніж масштаб економік країн G-7). Наприкінці 2011 р. В. Путін заявив про головний проект свого наступного терміну президентства – Євразійський союз, який буде здатним чинити опір агресивній політиці Заходу. Ство-

рення цього союзу суперечить філософії євроатлантистів, які вважають, що національний інтерес не повинен розповсюджуватися на природні ресурси. Цю думку свого часу також висловила М. Олбрайт: «Чому такі величезні ресурси Сибіру повинні належати лише одній країні?» З цього постає слушне та риторичне запитання – чому природні ресурси всього світу повинні належати лише одній країні?

Сама ж спроба «болотної революції» не відображає політичного настрою всієї Росії, це лише думка частини офісних працівників і представників богеми. Зрозуміло, що спостерігачі ОБСЄ не бажали визнавати вибори легітимними, а колишній Міністр закордонних справ Хорватії Тоніно Пікула, який очолював делегацію Парламентської асамблеї ОБСЄ, заявив, що «вибори повинні характеризуватися несподіваним результатом». Хоча, об'єктивно, на сьогодні в Росії не існує політичної фігури, рівнозначної В. Путіну.

Багато експертів, як українських, так і закордонних, вважають, що В. Путін не зможе додати нічого нового в зовнішню політику, а його кампанії бракувало ідеологічного компоненту. З цим неможливо погодитися, оскільки він відійшов від примітивних гасел, які

використовують різні політичні сили як Росії, так і України, та висловив у статтях своє бачення щодо шляхів вирішення різних проблем. Одна з них була присвячена зовнішній політиці, а саме, «Росія та світ, що змінюється». Зокрема, він зазначив, що «Росію поважають лише тоді, коли вона потужна, а безпека в загальнопланетарному масштабі може бути забезпечена лише з Росією». Беручи до уваги той факт, що РФ займає перше місце зі споживання афганського героїну, що загрожує національній безпеці країни, В. Путін також окреслив важливість протидіяти таким викликам, як наркотрафік, розповсюдження ядерної зброї, вирішення регіональних конфліктів. Очевидно, відносини із США перейдуть у «холодну» фазу, оскільки новообраний Президент Росії вважає, що саме США та НАТО підривають довіру, що не вписується в логіку сучасного розвитку, та опираються на стереотипи блокового мислення. Крім того, він поставив під сумнів легітимність превентивної зовнішньої політики США, оскільки захист прав людини ззовні, що має вибірко-вий характер, є не шляхетною справою, а порожньою демагогією. Таким чином, В. Путін вважає, що головним завданням політиків є повернення ефективності та прерогатив ООН, яка повинна вирішувати ті чи інші конфлікти. Серед нових проблем для народів світу є можлива агресія проти Ірану, наслідки та масштаб якої будуть катастрофічними. Також турбує В. Путіна той факт, що американці у 2014 р. залишають Афганістан, так і не навівши політичний лад у країні; у сусідніх країнах створюють військові бази

без відповідного мандата, цілей і строків їх функціонування. Усе це, звісно, не влаштовує Росію, яка оточується військовими базами.

Відносини з Україною не були проаналізовані безпосередньо у статті, але їм приділено увагу завуальовано через призму аналізу проблем енергопостачання в Європу. Так, В. Путін зазначає, що «слід замислитися над глибшою кооперацією у сфері енергетики. Важливими кроками в напрямі створення можливого енергокомплексу Європи є будівництво газопроводів «Північний потік» і «Південний потік». Після введення їх в експлуатацію Європа отримає надійну систему газопостачання, що не залежатиме від будь-яких політичних капризів».

Західний світ має право на своє ставлення до результатів нинішніх президентських виборів у Росії, але він повинен визнати В. Путіна легітимним лідером країни (одними з перших це зробили А. Меркель і Б. Обама, що, мабуть, вплинуло на низьку явку прихильників опозиціонерів 10 березня), з яким треба буде домовлятися, а не диктувати свої умови.

Багато аналітиків подають свій список першочергових завдань для новообраного президента, наголошуючи на вирішенні проблем із корупцією, зменшенні рівня бюрократії, поліпшенні системи правосуддя. На думку автора, В. Путін має вирішити проблему регіональної безпеки країни. Вона полягає в тому, що Росія повинна максимально знизити потік наркотрафіку до країни з Афганістану. Вирішення цієї проблеми є можливим за допомогою таких організацій, як: ШОС та ОДКБ, що забезпечують регіональну безпе-

ку країни. Росія разом із Китаєм повинна задовольнити бажання Ірану вступити до ШОС, у контексті останніх висловлювань Прем'єр-міністра Ізраїлю Б. Нетаньяху, який після переговорів із Б. Обамою 5 березня заявив, що Ізраїль має право на реалізацію превентивного удару по ядерних об'єктах Ірану, як це було зроблено в 1981 р. в Іраку та 2007 р. в Сирії. Превентивна зовнішня політика, що здійснюється вибірково та не підтримується ООН, не має права на існування, оскільки, як показала практика, вона лише дестабілізує ситуацію. Вочевидь, РФ виступить головним актором у вирішенні сирійської проблеми. Росія має стати «куратором» регіону та відповідати за його безпеку, адже дестабілізація тут може негативно вплинути на ситуацію в самій Росії з її політично нестабільними кавказькими республіками.

Безсумнівно, зовнішня політика Росії буде більш жорсткою, аніж за часів Д. Медведева. Можемо очікувати на проведення політики повернення російського впливу, що супроводжуватиметься зіткненням російських і американських інтересів у регіоні Перської затоки і на території країн СНД.

Росії необхідно кардинально змінити позицію стосовно країн пострадянського простору та використовувати не торговельно-газовий шантаж, а пропонувати дійсно вигідне двостороннє співробітництво. Зрозуміло, що дії російського керівництва стосовно України є відповіддю на проєвропейську політику нашої держави.

Якими будуть відносини між Росією та Україною?

Ставлення РФ до нашої держави, вочевидь, відрізнятиметься більш жорсткою позицією, а газову і торговельну складові вона використовуватиме як чинник впливу. У разі погіршення політико-економічних відносин України з Росією, ЄС навряд чи буде спроможний компенсувати фінансові втрати нашої держави, оскільки країни Євросоюзу не зацікавлені бачити українську продукцію на своїх ринках. Із часом буде реалізовано проєкт «Південний потік», що зробить газотранспортну систему України нецікавою для Росії з точки зору транспортування газу до Європи.

Сьогодні завершується етап остаточного формування геополітичних блоків і союзів. Міністр закордонних справ України К. Грищенко в одній зі своїх статей зазначив, що, «перерефразовуючи популярний в нинішньому російському політичному лексиконі термін, Росія є частиною «українського світу». Цим пояснюється як потужність взаємного тяжіння двох народів, так і взаємна чутливість до будь-яких розбіжностей в питаннях зовнішньополітичної доктрини, внутрішнього розвитку і, звичайно ж, двосторонніх відносин. У світлі історичних зв'язків і родинних зв'язків, що пов'язують наші країни, для мільйонів українців Росія більше, ніж просто сусід і просто партнер».

Рада співробітництва арабських держав Перської затоки: інтеграція на тлі серйозних внутрішніх протиріч

Максим СУБХ,
перший секретар МЗС
України, аспірант
Дипломатичної
академії України

Найбільш резонансною подією під час останнього саміту глав держав Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), що відбувся в Ер-Ріяді наприкінці грудня 2011 р., став заклик саудівського монарха Абдалли Аль-Сауда до лідерів «аравійської шістки» перейти від етапу інтеграції до повноцінного союзу. Аналіз арабомовної преси, а також західних друкованих ЗМІ доводить той факт, що мало хто з оглядачів зрозумів сутність висловленої саудівським королем пропозиції або ж, принаймні, повірив у її серйозність. Справа тут не лише в тому, що король Абадалла не надав жодної конкретики щодо механізму створення цього союзу або його формату, а й у то-

му, що ідея об'єднання багатих на енергоресурси країн Перської затоки в одну союзню конфедерацію пролунала на тлі низки нерегульованих суперечок як політичного, так і економічного характеру. Бахрейн, що протягом останнього року регулярно стикається з відлунням «Аравійської весни», став єдиною з так званих малих держав Ради, яка з ентузіазмом сприйняла ідею Хранителя двох Святинь, вважаючи цей крок найнадійнішим способом мінімізації іранського впливу в регіоні. Проте, оптимізм офіційної Манами щодо створення союзнної держави не поділяють решта сусідніх із Саудівською Аравією країн, оскільки розуміють, що масові заворушення, подібні до бахреїнських, можуть згодом повторитися, скажімо, в Омані, Кувейті, ОАЕ або Катарі, що з великою ймовірністю призведе до втрати ними власного суверенітету з поступовим перетворенням на сателітів Ер-Ріяда. Не слід забувати й про те, що, за даними міжнародних організацій із вивчення питань світової енергетичної безпеки, поклади нафти та природного газу в Бахреїні наразі практично вичерпано¹, що значною мірою пояснює прагнення цієї країни до щільнішої інтеграції з по-

тужними нафтовими центрами Затоки, тоді як величезні запаси вуглеводнів у Кувейті, ОАЕ й Катарі, а також високий рівень доходів місцевого населення повністю нівелюють актуальність їхньої повномасштабної інтеграції з Саудівською Аравією, принаймні, у найближчій перспективі.

Завдяки масштабним інтеграційним процесам, що тривають у РСАДПЗ, вдалося, з одного боку, загасити на деякий час найбільш гострі проблеми у відносинах між окремими членами Ради на кшталт багаторічної саудівсько-еміратської територіальної суперечки, а з іншого – вони стали причиною виникнення додаткових протиріч. Суттєві розбіжності в позиціях країн Ради відзначаються, зокрема, в питанні сепаратного укладення деякими державами затоки угод про вільну торгівлю з США, введення єдиної валюти, розширення РСАДПЗ за рахунок приєднання нових членів тощо.

Разом з тим, не слід применшувати важливість підтримки членами «шістки» регулярного мультирівневого політичного діалогу, який, у свою чергу, забезпечує прийняття ними консолідованих рішень, а також вироблення узгоджених, а найголовніше,

взаємоприйнятних позицій щодо більшості актуальних регіональних і міжнародних проблем на кшталт іранської ядерної програми, безпекової взаємодії з НАТО, боротьби з піратством, наркоторгівлею тощо.

У публічних виступах вищих посадових осіб держав-членів РСАДПЗ останніми роками традиційно містяться прямі посилання на історичну, релігійну, етнічну та культурну спорідненість усіх арабських країн Затоки, що перетворює питання інтеграції та всебічної координації дій на обов'язок усього населення Аравійського півострова. Цю концепцію закріплено також в усіх основоположних документах РСАДПЗ, що відповідно до статуту організації має забезпечувати ефективну інтеграцію в законодавчій, торговельно-економічній, фінансовій, освітній, інформаційній та інших сферах на шляху до повного об'єднання².

На заваді цьому процесові стоять територіальні суперечки; розбіжності довкола окремих фінансових, торговельно-економічних і митних питань; протиріччя щодо проблем регіонального та міжнародного характеру.

Варто зазначити, що нині більшість країн «шістки» змогли подолати нако-

пичені роками протиріччя, пов'язані з механізмами делімітації суходільних частин державного кордону. Тривалий час на географічній карті Перської затоки поняття кордону залишалося юридично невизначеним, оскільки в історичному контексті зони впливу між бедуїнськими племенами визначалися, здебільшого, ареалом мешкання племен і залежали від того, кого з президентів або емірів новостворених на той час держав Затоки підтримали ті чи інші місцеві старійшини.

Відомо, що з середини 70-х і до кінця 90-х рр. XX ст. практично всі країни РСАДПЗ мали глибокі територіальні претензії як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. Маючи найбільші за протяжністю кордони зі своїми сусідами, Королівство Саудівська Аравія (КСА) зіштовхнулося з низкою територіальних зазіхань з боку своїх молодших сусідів. Низка малих держав Ради отримала незалежність на початку 70-х рр. від Британської імперії, котра залишила питання делімітації кордонів між КСА та новоствореними аравійськими монархіями проблемою самих учасників конфлікту. Із 1974 р. Ер-Ріяд і Доха одночасно заявляли про своє право на володіння районом Аль-Хуфус, що на південному сході від Катару. Стратегічна важливість цієї ділянки полягає в тому, що це єдиний суходільний відрізок між Катаром та ОАЕ – найбільшим торговельним партнером Дохи серед країн РСАДПЗ.

Тому Саудівська Аравія категорично відмовилася визнавати приналежність Аль-Хуфус до Катару, а це призвело до того, що вся територія останнього опинилася оточеною саудівськими землями і прямий доступ до еміратської території було втрачено.

Слід визнати, що саудівсько-катарська угода про делімітацію від 1965 р. не змогла остаточно визначити лінію проходження державного кордону між цими країнами, залишивши багато спірних питань, що, за домовленістю сторін, мали бути вирішені на наступних етапах переговорного процесу. Проте, у вересні 1992 р. внаслідок прикордонної збройної сутички, яку саудівська сторона охарактеризувала як побутову стрілянину між двома групами громадян саудівського та катарського походження, офіційна Доха заявила про анексію Саудівською Аравією району Аль-Хуфус. Натомість, заява саудівських офіційних чинників містила посилання на вищезазначену угоду від 1965 р., у якій ця місцевість від самого початку визнавалася сторонами як катарська територія. Однак позиція Ер-Ріяду полягала в тому, що ка-

тарська сторона, нібито скориставшись безпечним хаосом, спричиненим іракською агресією проти Кувейту, загарбала щонайменш 14 км саудівської території та дала їй назву Аль-Хуфус, отримавши таким чином вихід до еміратського кордону³. Конфлікт вдалося врегулювати лише за єгипетського посередництва Хосні Мубарака та особистих миротворчих ініціатив покійного саудівського короля Фагда Аль-Сауда. За деякими оцінками, кінець територіальним зазіханням Катару поклав інспірований саудитами «палацовий переворот», унаслідок якого в 1995 р. був повалений Емір Катару шейх Халіфа Аль-Тані, а на його місце обрано сина, нинішнього катарського правителя шейха Хамада Аль-Тані. У 1999 р. Саудівська Аравія й Катар підписали остаточну угоду про делімітацію державного суходільного та морського кордонів, за якою Катар так і не зміг отримати прямого виходу до ОАЕ.

Іншим резонансним територіальним конфліктом у межах РСАДПЗ на сучасному етапі стала суперечка між Бахрейном і Катаром щодо приналежності архіпелагу Хавар (Хувар) та півострова Зубара, який знаходиться на материковій частині катарської території. Особливу значимість для бахрейнців цей півострів мав ще й тому, що правляча родина Бахрейну Аль-Халіфа походить саме з району Зубари. Проте, основною причиною протистояння стали доведені пок-

лади нафти біля Хавара, де американці з дозволу бахрейнського керівництва в 1965 р. отримали концесію на розробку тамтешніх родовищ. У 1986 р. мали місце провокації з боку катарських військових, які здійснили спробу перешкодити будівництву Бахрейном прикордонної застави на спірних територіях. Цей конфлікт вдалося врегулювати лише у 2001 р. рішенням Гаазького Міжнародного суду, який присудив архіпелаг Хавар Бахрейну, віддавши катарцям півострів Зубара⁴.

Період з 1974 по 1990 р. ознаменувався ще одним жорстким протистоянням, пов'язаним із територіальним спором між Саудівською Аравією, ОАЕ й Оманом за багату на нафту та запаси ґрунтових вод оазу Буреймі. Приналежність цієї території залишалася невизначеною ще з 1933 р., коли КСА передало компанії «Ойл оф Каліфорнія» право на розробку родовищ Буреймі. У 1974 р. саудівсько-американський концерн «Арамко» розпочав бурові роботи на цій території, що спричинило вкрай негативну реакцію британців, які вважали її невід'ємною частиною емірату Абу Дабі. Того ж року Саудівська Аравія та Емірати уклали угоду, в якій Ер-Ріяд визнав за Абу Дабі право на всі шість оаз Буреймі в обмін на визнання Еміратами приналежності території Сабга-Мати на південному сході від Катару за КСА з правом створення суходільного коридору від території КСА до затоки Удейд на західному узбережжі Абу Дабі. Саудівська Аравія, на перший погляд, зробила суттєві поступки Еміратам, але водночас – отримала

Ер-Ріяд

стратегічно важливий вихід до вод Перської затоки, відрізавши Катар від еміратської території. У 1990 р. в атмосфері повної секретності було подібним чином врегульовано територіальну суперечку між КСА й Оманом відповідно до прямих домовленостей саудівського короля Фагда з оманським султаном Кабусом.

Повертаючись до саудівсько-еміратської угоди про оази Буреймі, необхідно підкреслити, що рішення, досягнуті сторонами стосовно обміну територіями, мали вкрай негативні економічні наслідки для ОАЕ, які спостерігаються й донині. Ідеться, перш за все, про відмову саудівського керівництва погодити реалізацію масштабного інфраструктурного проекту з будівництва мосту, що з'єднав би Катар і Абу Дабі. Причиною цього є проходження мосту через територіальні води КСА у затоці Удейд, яку, як уже згадувалося, було передано Ер-Ріяду в обмін на оази в Буреймі. До того ж, у разі будівництва цієї важливої транспортної артерії між Катаром і ОАЕ, Саудівська Аравія втратить величезні прибутки від транзиту автомобільного транспорту, що курсує між зазначеними країнами.

Уладнавши наприкінці ХХ ст. переважну більшість територіальних суперечок, країни РСАДПЗ увійшли в нове століття з низкою невирішених проблем торговельно-економічного характеру. Через непоступливу позицію Саудівської Аравії тривалий час не вдається реалізувати проект із будівництва газопроводу для постачання катарського блакитного

палива до Бахрейну через територію КСА.

Окрім цього, одностороннє підписання Бахрейном (2004 р.) та Оманом (2008 р.) угод про створення зон вільної торгівлі з США серйозним чином підірвали довіру до них з боку Саудівської Аравії, яка наполягає на неправомірності сепаратного підписання членами Ради подібних документів з огляду на те, що всі країни РСАДПЗ є учасниками укладеної в Маскаті у 2001 р. економічної угоди, згідно з якою на території країн «шістки» було встановлено єдине ввізне мито, уніфіковано митні та реєстраційні процедури, звільнено від митних зборів усі види товарів і продукцію, вироблену на території країн-членів Ради тощо⁵. До того ж, слід зауважити, що підписання Бахрейном угоди про ЗВТ із США миттєво викликало негативну реакцію Саудівської Аравії, яка призупинила надання Манамі щорічної фінансової допомоги, ввела жорсткі обмеження на імпорт бахреїнської продукції, а також істотно зменшила обсяги постачання нафти зі спільного з Бахрейном родовища Абу Саафа⁶.

У цьому контексті слід наголосити на правомірності позиції Саудівської Аравії, яка цілком справедливо говорить про те, що підписання угод про ЗВТ із США не відповідає економічним інтересам РСАДПЗ, оскільки на Сполучені Штати припадає лише 10% загального імпорту товарів, тоді як ЄС і Китай забезпечують близько 70% усього імпорту країн Перської затоки⁷.

Наразі переговорний процес щодо створення

зон вільної торгівлі з США ведуть ОАЕ та Катар, що ставить під загрозу майбутнє існування митного об'єднання країн Затоки як такого. Одноосібні кроки деяких із них на фоні нерішучості саудівського керівництва у сфері економічної інтеграції значно знижують ступінь довіри до РСАДПЗ з боку таких потужних регіональних об'єднань, як ЄС або МЕРКОСУР, із якими тривалий час Рада веде діалог щодо укладення угод про ЗВТ.

Якщо Еміратам або Катару вдасться успішно завершити переговорний процес із США щодо створення зон вільної торгівлі, це може стати початком кінця РСАДПЗ як міжнародної регіональної організації, що представляє лише країни Перської затоки на політичному рівні, але насамперед покликана захищати торговельно-економічні інтереси свого населення. Очевидним є те, що США свідомо йдуть на загострення ситуації всередині РСАДПЗ шляхом підписання сепаратних угод про ЗВТ, розуміючи, що подібна практика дасть змогу перешкодити повноцінній інтеграції країн Ради та перетворенню її на впливове регіональне політико-економічне об'єднання, здатне змінити баланс сил у регіоні та, зокрема, впливати на безпеку Ізраїлю. Інші дослідники дотримуються думки, що «поховати» РСАДПЗ неможливо доти, доки існуватиме Іран, який є уособленням реальної зовнішньої загрози для всіх членів Ради, проте з різним рівнем сприйняття ними її серйозності та масштабів⁸.

Швидкі темпи еконо-

мічного розвитку ОАЕ й Катару спричиняють заздрість саудівської правлячої родини, оскільки значний внесок у цей прорив зробили саудівські інвестори та підприємці. Занепокоєння саудівських шейхів викликає також факт перебування в Еміратах великої кількості журналістів, політологів і представників інтелектуальної еліти КСА, яких приваблює відкритість еміратського медіа-простору, а також суттєва (порівняно з КСА) свобода преси.

Іншим непростим випробовуванням для членів РСАДПЗ став план створення Монетарного союзу з єдиною грошовою одиницею – халіджі (перекл. – затока). Переговорний процес, який із 2007 р. важко, але упевнено просувався вперед, зіткнувся з непоборним конфліктом інтересів і амбіцій найбільших фінансових центрів регіону: ОАЕ та КСА. На початковій стадії переговорів усі учасники цього плану погодилися з доцільністю розміщення штаб-квартири майбутнього Центробанку РСАДПЗ у м. Дубай з огляду на його світову репутацію провідного фінансового та ділового центру Близького Сходу. Однак із часом Саудівська Аравія переглянула це рішення на підставі того, що її економіка є найбільшою серед економік усіх країн РСАДПЗ, запропонувавши решті країн позитивно розглянути питання розміщення Центробанку в Ер-Ріяді. В Еміратах цю ідею було сприйнято вкрай негативно, що призвело до виходу ОАЕ з переговорного процесу. Необхідно зазначити, що Оман, наприклад, ще з самого початку заявив про

своє скептичне ставлення до плану створення Монетарного союзу. Безперспективність введення халіджі стала очевидною ще на тому етапі, коли центральні банки Кувейту та Бахрейну ухвалили рішення про запровадження плаваючого курсу національної валюти по відношенню до долара США,

Емір Катару шейх Хамад Аль-Тані та король Саудівської Аравії Абдалла бін Абдель Азіз

тоді як в ОАЕ, Катарі та КСА курс залишається незмінним протягом останніх 40 років, що призводить до зростання щорічних показників інфляції на тлі постійного підвищення світових цін на товари експортної групи.

Щодо координації зовнішньополітичного курсу, то в цьому питанні члени Ради також далекі від консенсусу.

Взаємними звинуваченнями у втручанні у внутрішні справи з метою підризу національної безпеки характеризувалися саудівсько-катарські відносини протягом першої декади ХХІ ст. На початку 2000 р. відносини між двома країнами переживали надзвичайно непрості часи, коли рішенням короля Саудівської Аравії країна відмовилася від участі в саміті ОІК, що проходив у Катарі на знак протесту проти розміщення в Досі ізраїльського комерційного офісу. У цей же час саудівське керівництво офіційно заборонило катарському телеканалу «Аль-Джазіра» мати своє бюро на території КСА (дозвіл на це катарська сторона отримала лише у 2011 р.⁹).

Ми вже згадували про те, як у 1995 р. внаслідок безкровного перевороту в Катарі було повалено колиш-

нього еміра держави шейха Халіфу Аль-Тані. Організатором замаху став його син, нинішній емір шейх Хамад Аль-Тані. У 1996 р. в Катарі відбулася невдала спроба державного перевороту з метою повернення до влади скинутого монарха. У цій спланованій акції катарське керівництво звинуватило представників саудівського племені аль-Гуфран, яких у 2004 р. рішенням нинішнього еміра було позбавлено катарського громадянства під приводом їхньої відмови вийти з громадянства Саудівської Аравії. Лише у травні 2010 р., розуміючи необхідність нормалізації відносин із «великим братом», шейх Хамад Аль-Тані амністував засуджених за спробу здійснення державного замаху саудитів і передав їх саудівському королю під час офіційного візиту до Ер-Ріада. Унаслідок загострення відносин між Катаром і КСА з 2002 по 2007 рр. обидві держави не мали своїх послів у Ер-Ріяді та Досі відповідно.

Поступова відлига в саудівсько-катарських відносинах розпочалася 2007 р. після несподіваного візиту Еміра Катару до саудівської столиці. У грудні 2007 р. до Дохи прибув саудівський монарх Абдалла для

участі в саміті глав держав РСАДПЗ, а в березні наступного року нині покійний Спадкоємний принц КСА Султан Аль-Сауд уперше з 2002 р. відвідав Доху з триденним візитом. Важливим результатом поступової нормалізації двосторонніх відносин між цими країнами став дозвіл саудівської влади катарському національному авіаперевізнику «Катар Ейрвейз» збільшити кількість авіарейсів до КСА з 35 до 60 на тиждень¹⁰.

У 2009 р. суттєвого погіршення зазнали саудівсько-еміратські відносини після того, як прикордонні служби Королівства заборонили групі еміратських громадян в'їзд до КСА на підставі ідентифікаційних карток громадянина ОАЕ, які відповідно до підписаних членами РСАДПЗ колективних зобов'язань є документами, що гарантують громадянам Ради безперешкодний перетин кордонів. Заборона офіційно пояснювалася тим, що на еміратських ідентифікаційних картках було зображено мапу ОАЕ, яка охоплювала спірну територію затоки Удейд. У тому ж році еміратське міністерство інформації в щорічному, присвяченому внутрішній і зовнішній політиці ОАЕ за поточний рік, у черговий раз розмістило малюнок із зображенням затоки Удейд разом із нафтовим родовищем Аш-Шіба як еміратську територію. На перший погляд цей конфлікт не повинен був набути міждержавного резонансу, однак він укотре підтвердив неготовність ОАЕ змиритися з нинішньою приналежністю стратегічно

важливої ділянки затоки Удейд.

Не все розвивалося мирно останніми роками й на еміратсько-оманському напрямку. Наприкінці січня 2011 р. оманська влада зробила сенсаційну заяву про те, що на території Султанату було викрито й заарештовано членів нелегальної розвідувальної групи, що складалася з громадян ОАЕ. За даними близьких до оманського керівництва джерел, мета діяльності цієї групи не обмежувалася збором розвідданих військово-технічного, наукового й економічного характеру. Основним завданням, за словами джерела, було розроблення ґрунтового стратегічного плану щодо можливих варіантів приєднання Оману до території ОАЕ після смерті султана Кабуса в рамках певного конфедераційного проекту, враховуючи вакантність посади спадкоємного принца в Султанаті. Відновити політичний діалог між двома країнами вдалося лише за посередництва Еміра Кувейту наприкінці 2011 року¹¹.

Піднесення політичної ролі Катару на близько-східній арені останнім часом почало спричиняти серйозне невдоволення та роздратованість не лише його сусідів, а й багатьох арабських країн далеко за межами Перської затоки. Події початку «Арабської весни» розвели по різні боки барикад Катар із низкою держав як РСАДПЗ, так і ЛАД. Використовуючи власні фінансові ресурси, Катар твердо та свідомо обрав шлях на підтримку революційних методів боротьби арабських народів за повалення тих режимів, які Доха характеризує як

авторитарні та репресивні. У цьому контексті слід пригадати, що Саудівська Аравія з початку війни в Лівії дотримувалася нейтралітету і не робила жодних заяв з цього питання. Натомість Катар, як відомо, відігравав одну з ключових ролей в операції з повалення М. Каддафі. Офіційне визнання Саудівською Аравією Національної перехідної ради Лівії досі не відбулося, хоча в січні 2012 р. обидві сторони заявили про наміри відновити роботу своїх посольств у обох столицях.

Подібний сценарій повторився й стосовно єгипетських подій, у ході яких катарська «Аль-Джазіра» відкрито говорила про необхідність якнайшвидшого відсторонення Х. Мубарака, натомість офіційний Ер-Ріяд до останнього підтримував діючу на той час владу. Події в Тунісі взагалі підштовхнули Саудівську Аравію надати притулок президенту З. Бен Алі та його сім'ї, за що Ер-Ріяд було піддано серйозній критиці з боку деяких арабських країн.

Тривалий час офіційна Доха мала відмінні контакти з сирійським президентом Б. Асадом, брала участь у реалізації багатомільйонних інформструктурних контрактів на території Сирії, а також надавала фінансову підтримку Хамасу та Хезболлі, створивши на той час своєрідну вісь Іран – Катар – Сирія – Хамас – Хезболла на протигагу сформованому тоді прозахідному чотирикутнику Саудівська Аравія – Єгипет – Йорданія – ОАЕ. Останніми роками спостерігалася жорстка конкуренція за дружбу з Сирією між КСА й Катаром, оскільки Дамаск є ключем

до розв'язання багатьох внутрішньоливанських питань. У 2008-2009 рр. сирійські ЗМІ критично поставилися до пропозицій Катару налагодити партнерство з Сирією для вирішення внутрішньополітичної кризи в Лівані, після чого Доха отримала відповідь від сирійської сторони, що це питання вже вирішується Дамаском у повній взаємодії з Ер-Ріядом. Слід зауважити, що обидві правлячі родини Аль-Сауд та Аль-Тані в КСА й Катарі відповідно дотримуються ваххабітської ідеології ісламу, однак Саудівська Аравія не поділяє прагнень катарського керівництва віддати владу в країнах «Арабської весни» ортодоксальним релігійним партіям на кшталт «Братів-мусульман», оскільки подібний крок спричинить внутрішню мобілізацію фундаменталістських елементів усередині КСА.

На окрему увагу заслуговує аналіз стану відносин, що склалися між Іраном і державами РСАДПЗ в останнє десятиріччя. Причиною гальмування нормалізації відносин між конфронтуючими сторонами є одвічний конфлікт інтересів Саудівської Аравії та Ірану за право контролю над процесами, що відбуваються в регіоні Перської затоки, іранська ядерна програма, а також багаторічний територіальний суперечка довкола захоплених Іраном трьох еміратських островів. Останніми роками помітнішою стала поляризація Катару в бік поглиблення політичного діалогу з Іраном. У квітні 2010 р. під час чергового обміну звинуваченнями між Саудівською Аравією та Іраном у підтримці

радикально налаштованих кіл, що прагнуть «дестабілізації внутрішньополітичної ситуації шляхом насильства та терору», Катар, незважаючи ні на що, вирішив направити військову делегацію до Ірану для участі у військово-морських маневрах, організованих Корпусами стражів ісламської революції під кодовою назвою «Великий пророк-5»¹². Окрім цього, Катар та Іран спільними зусиллями ведуть розробку й експлуатацію найбільшого у світі родовища природного газу «Північний Катар/Південний Парс» у Перській затоці, розвідані запаси якого становлять 51 трлн. куб. метрів.

Ядерна програма, через яку вже кілька років поспіль світова спільнота не може знайти спільної мови з Іраном, продовжує бентежити всі країни РСАДПЗ, але меншою мірою Катар, що не зловживає антиіранською риторикою, а натомість вибудовує з ним таку лінію взаємодії, яка гарантуватиме Досі дистанціювання від саудівського політичного впливу.

З огляду на офіційні заяви урядів країн Ради стає очевидним, що найбільше іранська ядерна програма непокоїть саме ОАЕ, які все частіше декларують намір розвивати власну програму використання ядерної енергетики в мирних цілях, у рамках якої у 2012 р. планується розпочати будівництво перших електрогенеруючих потужностей. Обрана Еміратами політика, що зводиться до реалізації права на власний атом, у разі неможливості заборони Ірану мати аналогічну програму, призведе до розгортання гонки ядерних

технологій серед країн РСАДПЗ.

Минулорічні антиурядові виступи в низці країн арабського світу, що, здавалося б, повинні були об'єднати країни РСАДПЗ навколо необхідності запобігання поширенню революційної хвороби на регіон Перської затоки, не змогли згуртувати ці держави.

Щодо розширення РСАДПЗ за рахунок приєднання до неї Марокко та Йорданії, слід зазначити, що ця пропозиція була анонсована саудівським монархом у розрахунок на її одностайну підтримку рештою країн «шістки». Натомість, уже через деякий час Оман піддав критиці ідею приєднання Йорданії, кандидатура якої всіяко підтримувалась урядами КСА та Бахрейну. У свою чергу, Катар, ОАЕ та Кувейт мають певні застереження щодо вступу Хашимітського Королівства до Ради з огляду на недостатній рівень розвитку та низьку конкурентоспроможність йорданської економіки.

Одним із найбільш пізніх двосторонніх конфліктів, що виник усередині РСАДПЗ, був спричинений звинуваченнями, які пролунали в одному з інтерв'ю короля Бахрейну шейха Х. Аль-Халіфі на адресу кувейтського керівництва. Бахрейнський монарх висловив незадоволення рівнем взаємодії Кувейту та його інертністю в той час, коли королівство найбільше потребувало допомоги сусідів для придушення акцій народної непокори. За офіційними даними, у лютому 2011 р., коли до Бахрейну було введено контингент сил «Щит Затоки», кувейтська сто-

Султан Оману Кабус бен Саїд та Президент ОАЕ шейх Халіфа ібн Зайд ан-Нахайян

рона довгий час вагалася і зрештою направила обмежений контингент, що нарахував кілька десятків представників сил правопорядку. За неофіційними даними, розчарування бахрейнської сторони було спричинено тим, що більшість кувейтського контингенту складалась або з шиїтів, або тих, хто їм співчував¹³.

В одній із оприлюднених на сайті Вікілікс телеграм Посольства США в Манамі йдеться про те, що бахрейнський король докладає значних зусиль для консолідації правлячих родин Перської затоки. У тому ж документі зазначається, що Бахрейн разом із Саудівською Аравією

надзвичайно занепокоєні контактами катарської верхівки з керівництвом «Аль-Каїди». На своє виправдання, зазначається в телеграмі, емір Катару наголошує, що лише через контакти з «Аль-Каїдою» можна уникнути її загрози¹⁴. Подібний же резонанс викликало й повідомлення про готовність Катару започаткувати діяльність афганського руху «Талібан» у Досі.

Не обійшлося без скандалу й під час парламентської кризи в Кувейті наприкінці 2011 р., причиною якого стали звинувачення в зовнішньому втручанні з боку сусідньої держави. Окремі джерела відкрито писали про те, що уряд

Катару асигнував значні кошти на рахунки кувейтської опозиції з метою ескалації соціальної напруги в Еміраті під гаслами підтримки демократичних механізмів боротьби за владу.

Нещодавно регіон Перської затоки став свідком чергової ескалації протистояння між Катаром та ОАЕ, спричиненої заявою відомого духовного ісламського діяча, глави Всесвітнього союзу мусульманських улемів (учених) шейха Юсефа Аль-Кардаві щодо неправомірності дій Еміратів, які вислали з країни десятки учасників антиурядового протесту біля будинку Генерального консульства Сирії в м. Дубай на початку цього року. Переважна більшість протестувальників були громадянами Сирії, які виступили проти методів боротьби сирійської влади з опозицією. Еміратська офіційна позиція полягала в тому, що рішення про депортацію зазначених осіб та членів їхніх родин було ухвалено на підставі порушення останніми федерального закону ОАЕ про заборону масових зібрань. Критика єгиптянина за походженням шейха Ю. Аль-Кардаві з телеécrану «Аль-Джазіри» спричинила неприховане обурення дубайців, а глава місцевої поліції генерал Д. Хальфан погрожував видати ордер на арешт Ю. Кардаві у разі його приїзду до Еміратів за наклепи та підбурювання проти правлячого режиму.

Таким чином, за нинішнього рівня політичної взаємодії між країнами РСАДПЗ важко розраховувати на швидку реалізацію інтеграційних завдань, над якими тривалий

час працюють держави регіону. Ускладнюється ситуація також зростаючою ескалацією довкола іранської ядерної програми, невирішеністю територіальних спорів як із східним сусідом Ради, так і всередині самої організації. Серйозним випробовуванням на міцність «аравійської шістки» стала «Аравська весна», що в особі Катару уможливила появу нового регіонального лідера, який поступово перебирає на себе повноваження, що традиційно вважались прерогативою Саудівської Аравії. Нерівномірність розподілу енергетичних, а відтак – фінансових ресурсів у межах РСАДПЗ перетворює її членів із партнерів на конкурентів, які заради захисту своїх економічних інтересів вдаються до односторонніх протекціоністських заходів усупереч колективним домовленостям. Причиною спаду інтеграційного ентузіазму, на нашу думку, є не лише регіональні, а й міжнародні явища та процеси: криза єврозони; сумнівність нинішньої репутації НАТО, як ефективного механізму подолання наявних регіональних проблем; політичний вакуум, що утворився в країнах «Аравської весни» тощо. Усі ці чинники змушують лідерів «шістки» замислитися над доцільністю педалювання об'єднувальних процесів усередині РСАДПЗ. Наявність зовнішньої загрози з боку Ірану може з часом зникнути, а питання підтримання життєздатності Ради постане тоді ще з більшою актуальністю. Тому члени цієї організації повинні усвідомлювати, що час прийняття доленосних рішень – попереду.

¹ <http://www.oilandgasdirectory.com/research/Bahrain.pdf>

² *Стам'ям РСАДПЗ*// <http://constitutions.ru/archives/570>

³ <http://www.manaar.com/vb/showthread.php?t=17604>

⁴ Асанбаев М.Б. *Аравійские монархии: общество, власть и государство*. – Алматы: Казахстанский центр гуманитарно-политической конъюнктуры, 2009. – с.165

⁵ http://www.customs.ae/gccagreement_ar.aspx

⁶ <http://www.alhejazi.net/seyah/013303.htm>

⁷ <http://www.alshindagah.com/december2006/ar/BAHRAINandOMAN.html>

⁸ <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/25-06-09a.htm>

⁹ <http://www.alarab.com.qa/details.php?docId=167375&issueNo=1111&secId=16>

¹⁰ <http://www.ameinfo.com/ar-202246.html>

¹¹ <http://www.france24.com/ar/20110130-spy-network-oman-uae-uncover-security-services-regime-state>

¹² <http://www.dp-news.com/pages/detail.aspx?articleid=35529>

¹³ <http://www.elaph.com/Web/news/2012/3/720712.html>

¹⁴ <http://wikileaks.org/cable/2010/01/10MANAMA26.html#>

Конкуренція стратегій майбутнього Близького Сходу

Ігор ГОРОБЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
доцент Дипломатичної
академії України при МЗС

Андрій МАРТИНОВ,
доктор історичних наук,
провідний науковий
співробітник Інституту
історії України НАН України

Минуло більше року з часу започаткування радикальних трансформацій у більшості арабських країн Близького Сходу. Це є приводом для осмислення процесу «зіткнення» різних конкуруючих стратегій, що визначають його долю. Зазначені стратегії описано в поняттях теорії міжнародних відносин та сформовано як у цьому регіоні, так і за його межами. Адже, зважаючи на особливе значення Близького Сходу для розстановки сил у сучасній системі міжнародних відносин, домінування однієї зі стратегій розвитку суттєво впливатиме й на глобальну ситуацію.

Наразі можна виділити й дослідити передусім американську стратегію формування «Великого Близького Сходу», стратегію багатополарності в цьому

регіональному контексті, стратегію перманентної зміни регіональних лідерів, а також стратегію гіпотетичного формування Халіфату як тотожності ісламських цінностей та інтересів.

Варто зауважити, що зазначені стратегічні підходи є не лише традиційними для регіоналістики, а й обумовлені історичними обставинами. Нагадаємо, що регіон Близького Сходу до класичної західної доби колоніального домінування перебував під впливом Османської імпе-

рії. Лише після Першої світової війни, коли зазначена імперія як «хвора держава» занепала й швидко розпалася, на Близькому Сході загострилася конкурентна боротьба за поділ сфер впливу між тодішніми великими колоніальними імперіями: Великою Британією та Францією. Цей процес супроводжувався пожвавленням арабського національно-визвольного руху.

За підсумками Другої світової війни стало зрозуміло, що нафтовий фактор є головним у геополітичній конкуренції на арабському Близькому Сході. Тому за існування біполярної системи міжнародних відносин доби «холодної війни» США та СРСР конкурували за впливи на нафтоносні держави цього регіону.

Отже, фактично впродовж XIX-XX століть на Близькому Сході робилися спроби реалізувати декілька стратегій. Насамперед, після розпаду Османської імперії занепала ідея Халіфату, але переживала підйом ідея формування нових незалежних арабсь-

ких держав із одночасним пожвавленням арабського націоналізму. Після Суецької кризи 1956 р. Велика Британія та Франція були вимушені віддати регіональну ініціативу США, які стримували на Близькому Сході СРСР. Попри це, союз Москви з Іраком, Сирією, Єменом фактично тривав до розпаду СРСР.

Військова операція зі звільнення Кувейту від іракських військ (2 серпня 1990 – 23 лютого 1991 рр.) закріпила американське домінування в регіоні. Європейський Союз дуже повільно розробляв свою стратегію на Близькому Сході й зрештою підпорядкував її американському баченню регіональних перспектив. До зазначеної стратегії були вимушені адаптуватися й інші великі держави. Російська Федерація лише в нульові роки XXI ст. почала систематично боротися за повернення втрачених позицій на Близькому Сході. У свою чергу, Індія та Китай вибудовують власні близькосхідні зовнішньополітичні стратегії, виходячи

передусім зі своїх економічних інтересів.

Але, якщо цю ситуацію оцінити з точки зору більшості арабських країн, то можна побачити, що вони навряд чи почуваються суб'єктами регіональної політики. Діяльність Ліги арабських держав, не говорячи вже про набагато ширшу за представництвом і складом Організацію ісламської конференції, багата прикладами різних суперечностей та протиріч між державами-учасницями. Усередині цих міжнародних структур триває перманентна боротьба за право визначення стратегії дій.

Тож до 11 вересня 2001 р. Близький Схід вбудовувався в однополярну систему американського домінування у ролі скоріше об'єкта, аніж суб'єкта. З цієї точки зору терористичні атаки стали не лише хрестоматійним прикладом асиметричної війни, а й повернули регіон у центр світової політики та змусили звернути увагу на конкуренцію різних стратегій його майбутнього. Оскільки виклик тоді було кинуте єдиній наддержаві – США, насамперед розглянемо американську близькосхідну стратегію.

Стратегія «Великого Близького Сходу»

Американська військова операція 7 жовтня 2001 р. в Афганістані, а 23 березня 2003 р. війна в Іраку зафіксували готовність США виконати імпульсивну роль започаткування демократичних змін у більшості ісламських країн. Адже відомі стратеги американської зовнішньої політики З. Бжезінський, С. Гантінгтон, Г. Кіссінджер, зрозуміло, кожен зі своєю аргументацією, але доволі переконливо писали про потребу адаптації ісламського світу до умов глобального ідеологічного та військового наступу демократії. Причому більшість політологів, коментуючи такий підхід, говорили про потребу підтримки ліберальної модернізації консервативних арабських політичних режимів. У часовому вимірі цьому процесові відводилося не менше, ніж тривала доба «холодної війни».

Отже, адміністрація Джорджа Буша-молодшого залишила у спадок стратегію формування «Великого Близького Сходу». Цей підхід набув нової актуальності з початком світової економічної кризи восени 2008 року. Адміністрація Барака Обами уточнила мету зазначеної

стратегії, що полягає у трансформації регіональної геополітики в інтересах збереження західного домінування у форматі так званої однополярної системи міжнародних відносин.

Упродовж 2011-2012 рр. США обрали тактику підтримки зміни режимів у Тунісі, Єгипті, Лівії, Ємені. Критична маса такої трансформації може стати точкою біфуркації в процесі територіального розпаду існуючих арабських держав та утворення нових. Зокрема, може йтися про закінчення тривалого процесу створення держави Курдистан. Нагадаємо, що США наполягали на її виникненні ще після Першої світової війни, але тоді обставини та розстановка світових сил склалися іншим чином. Тепер унаслідок послідовного зміцнення після 2003 р. на півночі Іраку курдської автономії, навіть попри силовий опір Туреччини, ця територія стає точкою тяжіння для іранських, турецьких та сирійських курдів. Держава Курдистан має стати інструментом подальшої геополітичної трансформації регіону,

внаслідок якої повинні утворитися менші за нині існуючі арабські держави, поділені за плеємними та конфесійними ознаками. У такому разі керовані конфлікти між цими державами дадуть можливість на тривалий час поховати націоналістичну ідеологію панарабізму.

Це також дасть шанс забезпечити територіальний розпад Ірану, який повинен стати кінцевою метою формування «Великого Близького Сходу». Зрозуміло, що зазначена стратегія є оптимальною і для інтересів Ізраїлю. Однак їй на цьому історичному відрізьку часу протистоять принаймні три інші стратегії. Розглянемо кожну з них.

Стратегія багатополарності та майбутнє Близького Сходу

Навіть фактичний союз США та Євросоюзу в процесі формування «Великого Близького Сходу» не може нівелювати вплив на події в регіоні інших центрів сили. Звичайно, теоретична можливість вступу до Євросоюзу Туреччини, незалежно від ре-

Американський військовий сканує око афганця за допомогою автоматизованої системи біометричної ідентифікації під час операції у Turkham Nangarhar, Афганістан

альної часової перспективи цього процесу, робить ЄС зацікавленим гравцем на Близькому Сході. Однак відкладання завершення процедури європейської інтеграції Туреччини ставить цю державу в невизначене становище. Зважаючи на курдський фактор, влада Туреччини намагається проводити обережну політику щодо нових поставторитарних арабських режимів, які з'явилися внаслідок нещодавніх арабських революцій. Попри це, ця країна залишається найслабшою ланкою в західній стратегії формування «Великого Близького Сходу», адже ціною реалізації цього проєкту неминуче буде територіальна фрагментація самої Туреччини. Тому остання, небезпідставно претендуючи на роль регіонального лідера, схиляється до максимально можливого пошуку компромісів із інтересами інших впливових світових гравців у регіоні. Причому Анкара готова робити це навіть за рахунок помітного погіршення відносин із Ізраїлем, який араби все ще сприймають як привнесений ззовні західний союзник, а не автохтонний суб'єкт регіональної політики. Хоча, звичайно, кожен із претендентів на ста-

тус близькосхідної регіональної держави вимушений рахуватися з інтересами фактично визнаних полюсів сили, географічно наближених до Близького Сходу.

Зокрема, Індія, маючи традиційні історичні зв'язки із Близьким Сходом, наразі суттєво залежить від постачання нафти з країн зазначеного регіону. Тому стабільний розвиток індійської економіки корелюється з уникненням конфліктних сценаріїв подій на Близькому Сході. У свою чергу Росія та Китай розглядають цей регіон як цінний приз у глобальній геополітичній грі на теренах Євразії. Адже ймовірна трансформація «Великого Близького Сходу» радикально змінює євразійську геополітику та послаблює позиції як Росії, так і Китаю, причому не лише на новому Близькому Сході, а й у глобальному масштабі.

Наразі найбільш оптимальною тактикою стримування реалізації стратегії формування «Великого Близького Сходу» є зіткнення інтересів США з інтересами країн, що небезпідставно претендують на роль регіональних лідерів. Тому Росія й Китай намагаються, підтримуючи Сирію та Іран як останні ба-

р'єри на шляху арабських революцій, обмежити можливість зміцнення регіональних позицій американських союзників. Передусім ідеться про нафтоносні монархії Перської затоки, об'єднані в Союз арабських держав Перської затоки. Вони давно консолідовані з бізнесовими інтересами США та ЄС, тому стратегічно орієнтовані на союз із ними, звичайно, на умовах збереження свого внутрішньополітичного устрою. Але стабільність у тій же Саудівській Аравії потребує постійних фінансових доплат та є відносною.

Тож загострення конкурентної боротьби за регіональне лідерство відповідає інтересам полюсів сили за межами Близького Сходу. Адже це уповільнює процес визначення кола держав гегемонів у регіоні, які будуть здатні послідовно протидіяти зовнішньому впливові, обстоюючи власні інтереси. Для багатополлярної системи міжнародних відносин ідеальним варіантом нової геополітичної конфігурації Близького Сходу може бути своєрідна поліархія, тобто контрольований геополітичний хаос у

формі боротьби всіх проти всіх із постійною зміною ролей союзників і конкурентів.

Стратегія зміни регіональних лідерів

Своєрідний «імпорт революцій» став тактикою дій нафтовидобувних монархій Перської затоки під час арабських революцій. Унаслідок цього Саудівська Аравія і Катар позиціонувалися як нові лідери, що навіть конкурують із Туреччиною. Отже, Саудівська Аравія, Катар, Бахрейн, використовуючи й сирійський фактор, намагаються консолідувати арабський світ проти «перського» Ірану. У свою чергу Іран підтримкою шіїтів у Ємені та Бахреїні робить спроби зв'язати руки Саудівській Аравії та її арабським і західним союзникам. Причому постреволюційні Єгипет і Лівія, які до 2011 р. претендували на статус регіональних лідерів, тепер більше стурбовані внутрішніми проблемами.

Зокрема, реальна перспектива територіального розпаду Лівії у вигляді відокремлення від Тріполітанії та Фецану нафтовидобувної Кіренаїки фак-

тично є головним призом для «коаліції бажаючих», яка усунула від влади Муамара Каддафі. Такий варіант розвитку подій підсилює позиції Заходу і його союзних монархій Перської затоки та послаблює Іран і Туреччину в боротьбі за регіональне лідерство.

Претензії Ірану на регіональне близькосхідне лідерство безпосередньо конфліктують з інтересами Заходу та Ізраїлю в цьому регіоні. Водночас, у сучасному Ірані наявні всі фактори, що стимулювали арабські революції. Насамперед, в іранському суспільстві більшість становить молодь, яка, на відміну від передумов шіїтської ісламської революції 1979 р., переважно орієнтована на західні цінності й не має постійної роботи. Унаслідок цього високою є ймовірність появи в Ірані «роздратованих громадян», здатних силою змінити політичний устрій країни. Високою також є ймовірність загострення міжнародних відносин персів і національних меншин. Тож Іран зможе й надалі претендувати на роль регіонального лідера, не лише створивши за будь-яку ціну ядерну зброю, а й вирішивши ці проблеми.

Запорукою нівелювання стратегії перманентної зміни близькосхідних регіональних лідерів та забезпечення домінування стратегії формування «Великого Близького Сходу» є подальше зміцнення Ізраїлю. Однак зазначені тенденції стають вагомим мотивом для можливої реалізації ще однієї регіональної

стратегії, пов'язаної з «ісламською інтеграцією».

Стратегія формування Халіфату

Завершення наприкінці 2014 р. активної військової фази операції НАТО в Афганістані, якщо, звичайно, після президентських виборів у США 6 листопада 2012 р. не буде зроблено чергових коректив, може підштовхнути до радикалізації політичного ісламу. Особливо це буде актуальним у разі повернення до влади, принаймні у пуштунських районах Афганістану, талібів. Але своєрідним полігоном для зазначеної стратегії є держава Магрибу. Постреволюційні країни Північної Африки опинилися під посиленням впливом радикальних ісламістів. Звичайно, навіть попри зміцнення їхніх позицій у Єгипті та Лівії, вони вимушені рахуватися зі світськими та прозахідними політичними силами, що також наявні в цих країнах.

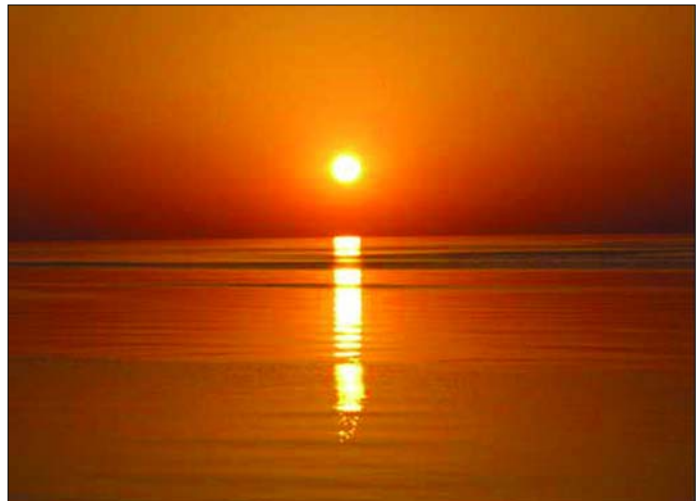
Водночас, важко не помітити тенденції приходу до виконавчої влади в Марокко, Тунісі, навіть у Перехідній національній раді Лівії політиків, які були помічені в прихильності до інтегрального ісламу. Уже навіть з'явився конкретний проект створення на ісламістських засадах Союзу держав Магрибу, який теоретично може стати

праобразом Халіфату. Утім, із цього ланцюга поки що випадає Алжир, який за майже двадцять років громадянської війни, здається, послабив ці настрої у своєму суспільстві.

Окрім того, потужною альтернативою проекту Халіфату, хоч і з певними запереченнями та припущеннями, залишається Туреччина. Навіть там поступовий і обережний відхід від моделі демократії під захистом військових повернув до влади поміркованих ісламістів. Вони час від часу схиляються до своїх колишніх ідеалів. Принаймні такий ризик треба враховувати. Тим паче, що «турецький шлях» для мусульманських країн не є універсальним. Його спробував адаптувати до своїх умов Пакистан, де армія досі залишається оплотом нехай не зовсім демократичної, але світської республіки. Однак перманентне протистояння з пакистанськими військовими стало однією з причин того, що пакистанські ісламісти є чи не найбільш палкими прихильниками створення глобальної ісламської громади, що житиме в одній мусульман-

ській імперії – Халіфаті, причому під захистом пакистанської ядерної зброї.

Але чи не найбільшою перешкодою на шляху реалізації стратегії створення ісламського Халіфату є міжконфесійне протистояння в мусульманському світі. «Арабська весна» стимулювала в більшості з 22 арабських країн внутрішні громадянські війни між сунітами та шіїтами. Кожна з конфесій має своїх радикалів, здатних поховати проект відродження Халіфату. Отже, усі зазначені стратегії одночасно взаємодіють на Близькому Сході та переплетені в тугий гордіїв вузол конфліктів і протиріч, що виходять за межі регіону й набувають глобального значення. Адже навіть теоретична перемога однієї із зазначених стратегій може суттєво змінити глобальну розстановку сил. У найближчі десятиріччя зазначені стратегії й надалі конкуруватимуть між собою. Причому не можна виключати можливості часткової перемоги однієї з них, унаслідок чого на Близькому Сході може виникнути небачений раніше гібрид геополітичної ієрархії.

На кордонах зближення

(сучасний стан і перспективи врегулювання грузинсько-абхазького конфлікту)

Юлія САВЕЛЬЄВА,
аташе Департаменту
зв'язків із закордонним
українством та культурно-
гуманітарного
співробітництва
МЗС України

Майже 19 років на території Південного Кавказу існує невизнана більшістю країн світу держава – Республіка Абхазія. Вона з'явилася внаслідок війни 1992-1993 рр. між народами, що сприймалися колись як одне ціле – грузини й абхазами.

На сучасному етапі цього важкого військово-політичного, дипломатичного та інформаційного протистояння існують такі проблеми:

- державно-правові відносини між Грузією та Абхазією;
- визначення статусу Абхазії як такого, що відповідає міжнародним нормативам;
- проблема повернення грузинських біженців в Абхазію.

Підходи до вирішення цих проблем радикально різняться. Грузія наполягає на безумовній автономії Абхазії в її складі та поверненні грузинських бі-

женців в Абхазію. Остання категорично заперечує проти таких підходів.

Грузинсько-абхазький конфлікт є одним із найскладніших на всьому пострадянському просторі, до того ж має глибоке історичне коріння. Збройний конфлікт 1992-1993 рр. став результатом процесів, що відбувалися на Південному Кавказі протягом століть.

Грузинсько-абхазькі відносини наприкінці 80-х рр. були вкрай напруженими. Після воєнного перевороту, наслідком якого стало повалення влади націоналістів на чолі зі З. Гамсахурдіа і повернення комуністичного лідера Е. Шеварднадзе. Останній змінив Конституцію Грузинської РСР 1978 р. на Конституцію Грузинської демократичної республіки 1921 р., де статус Абхазії був зазначений, але не уточнений юридично. У відповідь її парламент прийняв рішення про відновлення підготовленого у 1925 р. проекту Конституції, за яким Абхазія проголошувалась суверенною державою. Грузинські військові загони 14 серпня 1992 р. під командуванням Тенгіза Кітовані вступили для захисту залізниць від озброєних загонів Гамсахурдіа в Абхазію, населення якої сприйняло це як військову інтервенцію та почало чинити опір, що призвело до кровопролиття, яке тривало майже рік.

У 1994 р. рішенням абхазького парламенту було введено в дію нову

«Більше доблесті у тому, щоб словами вбивати війни, аніж залізом – людей»

Аврелій Августин

Конституцію, яка визначала Абхазію як суверенну державу. Абхазька влада заявила, що вважає законним будь-які рішення, що ґрунтуються на визнанні суверенітету нової держави, допускаючи можливість створення конфедерації з Грузією на абсолютно рівних правах. Проте така угода означала б визнання останньою Абхазії як суб'єкта міжнародного права. Грузія погоджується надати якомога ширші права у сфері самоуправління, але виключає надання державної незалежності. У 1999 р. в Абхазії було проведено референдум, результатом якого стало одностороннє проголошення незалежності. Того ж року спеціальний представник Генерального секретаря з урегулювання конфлікту Лівіу Бота і його послідовник Дітер Боден виступили з ініціативою відновлення переговорів на іншій основі. Було створено організацію «Група друзів Генерального секретаря ООН по Грузії», яка

об'єднала представників Франції, Німеччини, Великої Британії, США та Росії. У «Групу друзів» намагалася увійти й Україна, але ця пропозиція була відхилена абхазькою стороною. Виходячи з того, що Україна поділяє положення міжнародного права про територіальну цілісність держав, це означало б приєднання ще одного прибічника офіційного Тбілісі у його прагненні повернути Абхазію під свою юрисдикцію, що було для неї вкрай небажаним. Офіційне завдання Групи – підтримка посередницьких зусиль ООН. Неофіційна – досягнення в результаті дискусій зближення російських і західних позицій у справі врегулювання конфлікту. Через два роки було вироблено так званий документ Бодена, в якому пропонувалося, щоб Абхазія не буде підвладна Грузії. Знаходячись у складі єдиної держави, і Абхазія, і Грузія черпатимуть свої права з єдиної федеральної Конс-

титуції (прикладом слугувала швейцарська Конституція). Але в «документі Бодена» не було враховано багато питань, до того ж, російський і абхазський уряди відмовилися вести перемовини про включення Абхазії в грузинську федерацію. Все це зробило пропозиції документа безперспективними.

На сьогодні Абхазія є державою, яка підтримує тісні зв'язки з Росією, має з нею відкритий кордон, авто- та залізничне сполучення, грошову одиницю – російський рубель. Більша половина населення у 2003 р. пройшла процедуру отримання російського громадянства. Росія також є потужним інвестором в економіку Абхазії. Близько 70% абхазького бюджету становлять дотації з Росії. Лише завдяки російській допомозі уряд Сухумі може підтримувати на мінімальному рівні соціальні виплати. Водночас, варто зауважити, що протягом останніх років відносини Росії з Сухумі не були безхмарними, незважаючи на визнання з її боку незалежності Абхазії. Як зазначають деякі експерти, претензії до Абхазії, зокрема, бажання російської сторони отримати 160 кв. км біля озера Ріца, – лише один із епізодів ро-

сійсько-абхазьких протиріч.

Крім того, в Абхазії зіткнулися інтереси Росії й Туреччини, де проживає багато нащадків абхазьких біженців, які рятувалися від терору з боку Російської імперії у XIX столітті. Роль Європейського Союзу та ОБСЄ не дуже значна. Абхазька сторона не сприймає зазначені інституції як неупереджених посередників, а Європа бачить у Південному Кавказі конгломерат слабких держав з авторитарним прав-

лінням, бідними і корумпованими економіками та невирішеними конфліктами. Такий підхід заважає реалізовувати послідовну й ефективну політику в цьому регіоні, про що свідчать результати раундів Женевських консультацій, які проводяться з 2008 р. з метою забезпечення діалогу між російською, грузинською, абхазькою й осетинською сторонами за посередництвом міжнародних організацій.

Наслідками грузинсько-абхазького конфлікту є велика кількість біженців, численні жертви з грузинської й абхазької сторін як серед військових, так і серед мирного населення. Треба враховувати той факт, що йдеться не лише про жертви 1992-1993 років. Від закінчення бойових дій і донині мають місце факти захоплення заручників і збройні сутички на адміністративному кордоні між Абхазією та Грузією. Серед заручників і

вбитих були, крім грузинів і абхазів, представники миротворчих сил.

Світове співтовариство розуміє, що нині на тлі процесів, що відбуваються на Південному Кавказі в цілому, а також у сусідньому Ірані, ситуація є вкрай небезпечною і врегулювати її стає дедалі важче. Обидві сторони визнають необхідність нормалізації відносин, проте кожна має про неї абсолютно протилежне уявлення. Але і світове співтовариство, і влада Грузії та Абхазії припускаються, можливо, спільної помилки. На перший план вони виносять розподіл повноважень між Грузією та Абхазією, визначення правового статусу останньої, а також повернення біженців. Утім, варто було б спочатку забезпечити встановлення такого рівня довіри між обома суспільствами, який дав би змогу шукати шляхи розв'язання інших проблем.

Миротворча стратегія ООН: історія та сучасність

Георгій КОСТЕНКО,
кандидат військових наук,
доцент Дипломатичної
академії України при МЗС

Юлія ОСТРОВСЬКА,
магістрант Дипломатичної
академії України
при МЗС

За період з 1 січня 1946 р. по 31 грудня 2011 р. на планеті мав місце 331 воєнний конфлікт (227 за владу і 104 за територію), у яких загинуло не менше 62 303 650 осіб⁵. Кількість воєнних конфліктів, пов'язаних із розпадом етно-регіональних держав, зберігає стійку тенденцію до збільшення. З 1991 по 2011 р. розпалося вісім держав, а на території семи триває боротьба за відділення етнорегіональних анклавів. До врегулювання названих конфліктів долучаються провідні дипломати країн Азії, Америки та Європи, але процес пошуку консенсусу надто складний. Хронологія воєнних конфліктів після Другої світової війни свідчить, що ні «батько» Організації Об'єднаних Націй колишній Державний секретар США Корделл Халл, ні автори Статуту ООН не змогли спрогнозувати таку кількість воєнних конфліктів зі значними втратами населення. Ідея підготовки та проведення міжнародних миротворчих

операцій (ММО) з метою запобігання і врегулювання воєнних конфліктів належить Міністру закордонних справ Австралії Герберту Вере Еватту в період англо-голландської воєнної інтервенції в Індонезії в 1947 році.

У зв'язку з цим, підготовка та проведення ММО, що здійснюються із залученням дипломатів, а також військових та невійськових контингентів – принципово нове явище в історії дипломатичного мистецтва. За період з 1948 по 2011 рр. проведено 128 ММО різного масштабу, кількість країн-учасниць яких зросла з 6 до 94 зі 192 країн-членів ООН. Втрати миротворців становлять 1865 осіб убитими (із середнім темпом втрат 37 осіб за рік). Кількість військових конфліктів, що росте, виявила недостатність ресурсів ООН для їх вирішення. За період з 1990 по 1996 р. до ММО ООН приєдналося багато міжнародних організацій – Африканський союз (АС), Економічна спільнота за-

«...Україна є однією з держав-засновниць ООН. Вона зробила великий внесок у підтримання міжнародного миру та безпеки, зокрема своєю участю у миротворчих операціях. І особисто я сприймаю українську націю як таку, що виступає за мир і відстоює його».

Пан Гі Мун, Генеральний секретар ООН

хідноафриканських держав (ЕКОВАС), Європейський союз (ЄС), Західноєвропейський союз (ЗЄС), Організація американських держав (ОАД), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ), Північноатлантичний союз (НАТО), Співдружність незалежних держав (СНД). Міжнародна миротворча діяльність стає основною формою миротворчої стратегії ООН, під якою розуміють колективні дії міжнародних організацій політичного, економічного, військового та іншого характеру, що проводяться відповідно до норм і принципів міжнародного права, спрямовані на вирішення міжнародних протиріч, запобігання та припинення збройних конфліктів переважно мирними способами з метою усунення загрози міжнародному миру та безпеці. За ці роки миротворчі формування розвинулися від миротворчої роти до миротворчої бригади. У 2003 р. Африканський союз приступив до формування миротворчого корпусу п'ятибригадного складу по три тисячі миротворців у кожній.

Паралельно після Другої світової війни було створе-

но і наразі проводять активну партизансько-терористичну діяльність на суші та морі в усіх п'яти геополітичних регіонах планети 103 нелегальні воєнізовані формування, офіційно зареєстровані правоохоронними органами. Окрім того, у різних засобах масової інформації не менше трьох разів згадувалися назви ще 92 нелегальних організацій, кількість яких уже перевищила число регулярних конституційних армій. Ураховуючи, що значна частина таких формувань діє у формі альянсів, а терористичні групи – у формі міжнародної мережі за відсутності єдиного керівництва (узгоджується тільки час і місце дій), можна констатувати, що держави втратили монополію на застосування сили. Дії нелегальних воєнізованих формувань додають сучасним воєнним конфліктам партизансько-терористичного та асиметричного характеру, що ускладнює завдання ліквідації й урегулювання таких збройних конфліктів і ведення конструктивних переговорів.

Організація Об'єднаних Націй, що має за мету запобігання стражданню людей, вимушена реагувати на нові виклики та загрози у світі. Тому необхідно бу-

ло відмовитися від попередньої концепції безпеки, а значить – миротворча стратегія ООН теж повинна змінитися відповідно до характеру конфліктів. На сьогодні формування нової миротворчої стратегії Організації ще не завершено, тому дослідження змін у цій стратегії, її ефективності, взаємодії між ООН та країнами, що надають свої миротворчі контингенти для проведення міжнародних операцій на користь миру, є актуальною науковою проблемою.

У цій статті автори пропонують історичний аналіз розвитку миротворчої стратегії ООН, роблять спробу систематизації теоретичних знань про миротворчу діяльність.

Важливою сходинкою розвитку сучасної миротворчої стратегії ООН стала Асамблея тисячоліття (55-та Генеральна Асамблея ООН), що пройшла 5-8 вересня 2000 р. в Нью-Йорку, де Генеральний секретар ООН Кофі Аннан сформулював головні напрями миротворчої стратегії на наступне тисячоліття і запропонував способи її реалізації відповідно до нової концепції безпеки. «...Якщо раніше забезпечення безпеки означало захист території від зовнішнього нападу, то сьогодні воно включає в себе захист всього населення і конкретних людей від насилля, породженого в середині держави...»

У наш час міжнародна миротворча діяльність набула значення соціально-політичного явища і може розглядатися з теоретичної та практичної точок зору. Теоретична складова діяльності включає в себе систематизацію понять, но-категорійного апарату,

виявлення закономірностей та принципів миротворчого процесу, розвитку стратегії миротворчої діяльності тощо. Результатом систематизації цих знань стає формування самостійної наукової дисципліни в рамках сучасної політичної конфліктології. Прикладом цього є відкриття нових освітніх програм із наданням наукових ступенів Master of Science in New Professional Studies: Peace Operations (PSPO) в Університеті Джорджа Мейсона, США, та Masters Degree In Peacekeeping Management в університеті Турина, Італія. Практична складова миротворчої діяльності полягає в зусиллях, які докладає міжнародна співдружність для примирення конфліктуючих сторін. Тобто, систематизація знань з миротворчої тематики є важливим науковим і практичним завданням для світової спільноти. У таблиці подано хронологію розвитку форм і способів миротворчої стратегії ООН.

Аналіз досвіду міжнародної миротворчої діяльності дає змогу встановити чинники, що визначають форми і способи миротворчої діяльності в сучасних воєнних конфліктах.

Соціально-політичні чинники: якість життя конфліктуючих сторін; демографічні можливості цих сторін; наявність і участь у конфлікті незаконних воєнізованих формувань; обсяги воєнних бюджетів країн, що асигнують миротворчі операції; рівень воєнної потуги держав (коаліцій держав), які їх проводять; якість систем озброєння, що застосовуються конфліктуючими сторонами; можливості

Рік	Зміст подій
1947	Англо-голландська воєнна інтервенція в Індонезії: ініціатива МЗС
1948	Австралії про направлення військових спостерігачів для контролю за ситуацією в Індонезії – зародження ММД
1948	Початок ММД: дії групи військових спостерігачів ООН в Індії та Пакистані (UNMOGIP) на підставі Резолюції РБ ООН
1953	Генеральний Секретар ООН Даг Хаммаршельд вводить поняття «миротворчість» як функцію ООН
1956	Початок використання спостерігачів за ініціативою окремих держав під егідою ООН: наглядова комісія нейтральних держав у Північній і Південній Кореї
1963	Дії Перших надзвичайних збройних сил ООН (UNEF I) у Єгипті. Початок історії підготовки й проведення ММО під егідою ООН як своєрідної форми інтернаціоналізації зусиль із метою багатобічного впливу на поведінку ворогуючих сторін
1970	Перша Місія представника ГС ООН у Домініканській Республіці (DOMREP) на підставі рішення ГС ООН
1973	Створення у Нью-Йорку Міжнародної академії миру з метою сприяння дослідженню та визначенню шляхів запобігання конфліктам та їх врегулювання, підготовці кадрів для миротворчої діяльності, запобіганню втрат здобутих знань і досвіду, винайдення нових підходів до вирішення завдань зі збереження миру відповідно до сучасних загроз
1975	Уперше в історії СРСР 36 військових спостерігачів під егідою ООН беруть участь у контролі за умовами перемир'я на Близькому Сході
1989	ОБСЄ отримує право видавати мандати на проведення ММО державам-членам НАТО і ОВД
1990	РБ ООН приймає резолюцію про сприяння Намібії у проведенні перших виборів під спостереженням ООН. Уперше «компонента виборів» уписується в мандат РБ ООН. Допомога у проведенні виборів стає важливим аспектом стратегії ММД ООН
1995	Уперше в СРСР у Москві відбувся міжнародний семінар з питань операцій ООН з підтримання миру за участю теоретиків і практиків з 20 країн і 6 науково-дослідних центрів Америки і Європи
1992	3 осені країни-члени НАТО й ЗЄС уперше розгортають у Боснії і Герцеговині контингенти своїх військ (близько 8 тис. осіб). Перші в історії ММД дії Сил превентивного розгортання ООН у Македонії (UNPREDEP)
1994	Збройними силами України поряд із традиційними завданнями вперше визначено принципово нові – підготовку й проведення ММО Рік стає рекордним у стратегії ММД ООН: у міжнародних миротворчих операціях взяли участь 78 тис. осіб, а сумарний бюджет становив 1,3 млрд. доларів

сторін із нарощування систем озброєння та військової техніки; стан військової інфраструктури конфліктуючих сторін; розміри території району конфліктів; наявність кордонів, не оформлених у договірно-правовому відношенні; наявність виходів до відкритого моря (океанів) і незамерзаючих портів.

Воєнно-політичні чинники: досконалість нормативно-правової бази застосування миротворчих контингентів; наявність багатонаціональних миротворчих контингентів; спрямованість політики провідних держав (коаліцій) на проведення миротворчих операцій; стан фінансування їх підготовки та прове-

дження; дотримання норм міжнародного права конфліктуючими сторонами; характер воєнно-політичних цілей конфліктуючих сторін та їхні інтереси; наявність ефективного контролю за дотриманням договірних зобов'язань та ефективних політичних механізмів урегулювання кризових ситуацій.

У ході вивчення змін у миротворчій діяльності дослідники використовують різні класифікації типів, видів операцій тощо. Автори статті пропонують класифікацію, що була зроблена в результаті досліджень у Дипломатичній академії України при МЗС та центрі воєнно-стратегічних досліджень На-

Назва місії	Період	Країна (регіон)	Сили операції
UNPROFOR (COOHQ) UNMOT UNAVEM III	1992 – 1995 грудень 1994 – травень 2000 лютий 1995	Боснія і Герцеговина, Хорватія Таджикистан Ангола	Місія ООН з охорони: 240, 60 осіб, 15 ве, 40 гшо Місія спостерігачів ООН Верифікаційна місія ООН: 901 окрема понтонно-мостова рота, військові поліцейські
FOR, SFOR (CFOR) UNPREDER (MOONPRM) IFOR, SFOR UNMIBH UNTAES (MHOONPP)	1995 – 1999 березень 1995 – березень 1999 1995 – 1999 Грудень 1995 – ??? січень 1996 – ???	Боснія і Герцеговина Македонія Боснія і Герцеговина Хорватія (Східна Славонія, Баране та Західний Срем)	Стабілізаційні сили ООН 240 осіб (з 1996 р. Сили Виконання Дейтонської Угоди в Боснії і Герцеговині) Превентивні сили ООН 240 осіб Місія ООН: військові спостерігачі Тимчасова адміністрація ООН, військові спостерігачі
UNMOP UNTAES UNTAES (PAOONCC) MINUGUA UNMOP (MBCPP) MONUA UNCPSGC	січень 1996 – ??? 1996 – 1998 квітень 1996 – січень 1998 березень 1997 – ??? січень 1997 – грудень 2002 липень 1997 – ??? 1998 1998 1998	Хорватія (Превлак) Східна Славонія (Хорватія) Гватемала півострів Превлака (Хорватія) Ангола Хорватія Молдова Косово Косово	Місія спостерігачів ООН 70 тр, 8, 17 ве, 64 смр Місія ООН у: 70 тр, 8 і 17 ве, 64 смр. Верифікаційна Місія ООН Місія ООН військових спостерігачів Місія спостерігачів ООН Група ООН з підтримки цивільної поліції Спеціальна Місія ООН: спостерігачів – 10 Спостерігачів – 1
KFOR	з червня 1999	Косово	Місія ООН: 262 в/с, (спостерігачів – 2), 34 орз (до 20.07.2000), 14 ве (з 07.2000), 1 особ укр. частина УКРПОЛБАТУ
UNSMIA UNIFIL	з листопада 1999 квітень 2000 – травень 2001 липень 2000 – серпень 2006	ДР Конго Афганістан, Пакистан Ліван	Місія ООН зі стабілізації, спостерігачів – 13 Спеціальна Місія ООН, спостерігачів – 1 Тимчасові Сили ООН: 650 в/с (7 штабних офіцерів), 3 осіб
UNOMG (MOONHG)	березень 2001 – грудень 2005 з березня 2001 серпень 2001 – червень 2009 з листопада 2003 2003 – 2005 листопад 2004 – липень 2008	Сьєрра-Леоне Судан Грузія Ліберія Ірак Еритрея	Місія ООН, спостерігачів – 3 Місія ООН Місія ОБСЄ, військові спостерігачі – 4 Місія ООН: 301 в/с (один штабний офіцер, три спостерігача), 56 овз Багатонаціональні сили: 81 тактична група 7 омб Місія ООН: військові спостерігачі – 7

ціонального університету оборони України. При цьому хочемо підкреслити, що знайти дві схожі за характером міжнародні миротворчі операції неможливо.

Миротворча стратегія ООН – складна частина дипломатичного та воєнного мистецтва, що включає теорію і практику миротворчої діяльності з метою запобігання та врегулювання соціальних і воєнних конфліктів. Її головна мета досягається сукупністю заходів, проведе-

них послідовно чи в будь-якому іншому порядку (залежно від ситуації) за допомогою інформаційно-психологічних, політичних, дипломатичних, правових, економічних, а в крайньому разі, воєнних засобів. Щодо форм миротворчої стратегії ООН, нині в офіційній документації, прес-релізах тощо фігурують такі визначення і терміни та категорії: миротворчі операції (peace-making operations); превентивні дії (превентивна

дипломатія); операція з підтримання миру (peace-keeping operations); операції за сприяння миру (peace support operations); операції з примушення до миру (peace-enforcement); операції з миробудування (peace-building operations). Також протягом останніх років до згаданих вище додалися гуманітарні та електоральні операції.

Миротворчі операції (peacemaking operations) – міжнародні дії, що здійснюються за рішеннями РБ

ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, інших регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, з метою: запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів; урегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх конфліктів; використання примусових заходів, роззброєння та розформування конфліктуючих формувань; виконання інженерних та інших робіт; надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів; виконання міліцейських (поліцейських) функцій із забезпечення безпеки та додержання прав людини; надання допомоги в подоланні наслідків конфліктів; усунення загрози миру, порушень миру чи акта агресії.

Операції з підтримання миру (peacekeeping operations) – сукупність погоджених і взаємозалежних за метою, завданням, місцем і часом дії військових спостерігачів і колективних сил ООН у зоні збройного конфлікту, що проводяться відповідно до мандата РБ ООН або іншого органа міжнародної безпеки, спрямованих на припинення збройного конфлікту, створення умов для сприятливого політичного вирішення протиріч і виключення можливостей поновлення конфлікту. Вони проводяться у двох основних формах: місії військових спостерігачів і застосування миротворчих сил ООН.

Превентивні дії (превентивна дипломатія) – дії

дипломатичного характеру – розпочинаються до початку збройного конфлікту і спрямовані на усунення передумов його виникнення або обмеження поширення збройного насильства; завчасне розміщення військових контингентів у районі або на кордонах району потенційного збройного конфлікту з метою його запобігання.

Операції за сприяння миру (peace support operations) – створення умов для мирного врегулювання конфлікту.

Операції з примушення до миру (peace-enforcement) – основний спосіб спільних дій багатонаціональних збройних сил за мандатом Ради Безпеки ООН, що видається на підставі глави VII Статуту ООН. Але останнім часом спостерігаються два варіанти проведення операцій. Перший – з передачею військових формувань у підпорядкування ООН. Другий – без передачі у таке підпорядкування. Приклад – війна у Перській затоці, удар по Югославії (1999 р.). Останнім часом як альтернативу все частіше використовуються економічні санкції. Але такий спосіб має кілька негативних чинників. По-перше, завдання економічних збитків країнам, до яких санкції застосовуються (триває дискусія про розподіл економічних витрат між державами-учасницями на справедливій основі). Друга – економічні санкції спричиняють страждання населення в тих державах, проти яких були застосовані. Також, операції з примушення до миру дають більш швидкий результат.

Операції з миробудування (peace-building opera-

tions) – вироблення скоординованого, послідовного й комплексного підходу до вирішення проблем тих країн, що виходять із виснажливих збройних конфліктів, з метою встановлення в них стабільного миру.

Гуманітарні операції – врятування життя мирних жителів, надання допомоги та захист жертв конфлікту або стихійного лиха.

Електоральні операції – запобігання та врегулювання конфліктів через забезпечення умов для проведення демократичних рівноправних виборів.

Останніми роками стала звичною практика призначення «спеціальних посланців» і «спеціальних представників» Генерального секретаря ООН для виконання посередницьких функцій, які призначаються з числа найбільш авторитетних і досвідчених співробітників ООН або державних діячів. Прикладом може бути направлення таких представників для ведення переговорів, що зайшли в глухий кут, у Східному Тиморі, Західній Сахарі, на Кіпрі. Водночас експерти ООН зазначають, що у миротворчих процесах недостатньо використовуються можливості Міжнародного Суду в Гаазі.

Миротворчі операції плануються та проводяться на підставі таких принципів: багатонаціональність – участь максимально можливої кількості держав в операції (чим більше держав направить свій персонал до складу групи з підтримання миру, тим неупередженішими будуть її дії); неупередженість – неприпустимість дій, що прямо або опосередковано призводять до завдання збитків інтересам або надають перевагу одній із

конфліктуючих сторін; нейтральність – невтручання в дії конфліктуючих сторін, якщо ці дії безпосередньо не становлять загрози для миротворчого персоналу та не спрямовані на перешкоджання виконанню завдань операції; стриманість – обмеження застосування сили або будь-якого іншого втручання в дії конфліктуючих сторін; транспарентність – відкритість намірів і дій миротворчого персоналу, з метою знаходження довіри всіх конфліктуючих сторін.

Таким чином, розвиток форм і способів миротворчої стратегії ООН нині ще не вичерпав усі ресурси, закладені нормами міжнародного права, але самі норми іноді сприймаються учасниками міжнародної миротворчої діяльності по-різному, що ускладнює її розвиток. Подальший розвиток форм і способів миротворчої стратегії ООН та зміни у цій стратегії є пошуком ефективних протидій новим загрозам, якот: бідність, інфекційні захворювання, екологічна деградація, тероризм, транснаціональна організована злочинність, розповсюдження зброї масового ураження та його наслідки, що потребує певних змін у міжнародному праві та національному законодавстві країн-членів ООН. У процесі використання «старих» форм і пошуку «нових» основний наголос робиться на ефективності того чи іншого способу дій. На сьогодні немає методу оцінки ефективності способів дій ООН, що ускладнює як оцінку ефективності їх застосування, так і оцінку ефективності дій миротворчих підрозділів у ході виконання ними пос-

тавлених завдань. Це є актуальною проблемою, зважаючи на те, що миротворча діяльність розглядається як один із основних напрямів підготовки та застосування підрозділів і частин Збройних сил України.

Міжнародні миротворчі операції, допомагаючи підтримувати глобальну й регіональну стабільність і безпеку, завжди залежали від конкретних національних інтересів держав, які забезпечують дипломатичний супровід і надають миротворчі контингенти. Із закінченням холодної війни природа й галузь застосування міжнародних миротворчих операцій кардинально змінилися. Тепер, коли ідеологічна конфронтація відійшла в минуле, стратегія підготовки й проведення миротворчих операцій перебуває у процесі реформування й пошуку нових форм. Загальний аналіз стратегії міжнародної миротворчої діяльності ООН показує, що міжнародні організації можуть ефективно запобігати й урегульовувати військові конфлікти при узгодженні їх національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Доклад Генерального секретаря ООН на Асамблеї тисячоліття А/54/2000. – <http://www.un.org/News/press/docs/2000/sgsm6020.sgsm6020.html>
2. Операції на користь миру // Департамент публічної інформації ООН. – www.un.org/russian/pko
3. Дані про Міжнародну Академію Миру // Міжнародна Академія Миру. – http://www.ipacademy.org/AboutIPA/AboutMiss_body.htm
4. Щорічники СІПРІ: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – 1998-2006.
5. Эрлихман В. Потери населения в XX веке. Справочник. – Москва, 2004. – 176 с.

Азіатські велетні в боротьбі за вплив на країни Африки

Павло ІГНАТЬЄВ,
доктор політичних наук

Богдан ЧЕРКАС,
аспірант кафедри
країнознавства ІМВ

Частина друга

Культурні зв'язки між Індією та Чорним континентом спричинені низкою чинників. По-перше, індійські купці ще в XIV ст. діставалися країн на сході Африки, використовуючи торговельні шляхи Індійського океану. По-друге, у колоніальну добу британські колонізатори завозили індусів у малозаселені регіони материка й на острови для роботи на угіддях плантаційних культур, будівництва доріг і складів. Як наслідок, індійська діаспора нині налічує 1,5 млн. осіб у Південній Африці, 855 тис. на Маврикії, по 100 тис. у Кенії й Танзанії. Етнічні індійці належать до впливових верств африканського населення, оскільки зазвичай займаються торгівлею, ювелірною та банківською справами. Це сприяє не лише налагодженню економічних контактів, а й культурним обмінам, паломництву та медичному туризму, оскільки з південних індійських міст до найвіддаленішого пункту

африканського континенту можна долетіти всього за 9 годин. До речі, англomовна Індія, що у колоніальний період перейняла багато особливостей британської системи освіти, пропонує кращі можливості для навчання іноземних студентів, ніж КНР, яка також готова надавати свої послуги в цій галузі. Нині в державних освітніх закладах великих індійських міст навчається близько 1,5 тис. вихідців із Африки, а ще 10 тис. відвідує приватні інститути.

Оскільки Китай почав робити дипломатичні кроки для завоювання прихильності африканських країн набагато раніше, ніж Індія, остання була змушена його наздоганяти, певною мірою повторюючи дії свого регіонального суперника. Зокрема, після того, як у 2006 р. в Пекіні було організовано представницький саміт Китай – Африка, індійська сторона запросила до Делі у квітні 2008 р. своїх африканських партнерів, щоб оголосити про започаткування

кількох стратегічних ініціатив. На цьому зібранні Манмохан Сінгх пообіцяв виділити 5,4 млрд. дол. кредиту на різноманітні промислові й IT-проекти протягом наступних 5 років, витратити 500 млн. дол. на гранти і надати преференційний доступ до індійського ринку 50 країнам із найнижчим рівнем розвитку, 34 з яких знаходилися на континенті. Прем'єр-міністр також запропонував сторонам створити Корпус індійсько-африканських волонтерів для участі в проектах із викоренення бідності та подолання наслідків природних катаклізмів. Окрім формування позитивного іміджу Індії в Африці, зустріч мала на меті змінити сприйняття світовою спільнотою офіційного Делі, який раніше виступав переважно великим реципієнтом допомоги, а не її надавачем.

Другий саміт Індія – Африка відбувся у штаб-квартирі Африканського Союзу в Аддіс-Абебі у травні 2011 року. У ході його роботи Манмохан Сінгх погодився виділити країнам континенту ще один кредитний пакет на загальну суму 5 млрд. дол. і переказати 700 млн. дол. для створення мережі навчальних закладів, складовими частинами якої мали стати установи з вивчення англійської мови, технічні інститути, школи для малого та середнього бізнесу. Індія також вирішила виділити 300 млн. дол. на залізницю Джибуті – Ефіопія, що на-

решті надасть останній вихід до Індійського океану. Високопосадовець пообіцяв установити 22 тис. стипендій для обдарованих африканських студентів, забезпечити країнам Африки необхідні супутникові й телекомунікаційні послуги, налагодити співпрацю в ході ліквідації наслідків природних катаклізмів. Сторони домовилися довести обсяг торгівлі у 2015 р. до 70 млрд. доларів. Під час саміту в місцевому готелі «Шератон» було влаштовано урочистий прийом, на якому жінки в сарі подавали страви з усіх регіонів Індії. Індійський прем'єр-міністр також встиг провести окремі зустрічі з усіма 15 лідерами африканських країн, що прибули до Аддіс-Абеби.

Таким чином, в Індії існують усі політичні й економічні передумови для встановлення взаємовигідних зв'язків із Чорним континентом. Співмірне населення партнерів (1 та 1,21 млрд. людей) і спільні виклики для соціально-економічного розвитку дають змогу говорити про обопільність інтересів у багатьох площинах. Свого часу Індія та країни Африки стали об'єктами колоніальних загарбвань, що в майбутньому визначило активну дипломатичну позицію офіційного Делі в ООН та Русі неприєднання в питанні деколонізації Чорного континенту. Контакти сторін згодом було продовжено в рамках Співдружності Націй, що об'єднала у своїх лавах ко-

лишні британські колонії, в тому числі – 20 африканських і всіх південноазійських державних акторів. Інтерес до країн Африки зростає навіть на тлі санкцій західних партнерів та Японії проти офіційного Делі за проведення ядерних випробувань у 1998 р., а згодом – коли Індія почала демонструвати високі темпи економічного зростання й відчула потребу в імпорті стратегічної сировини.

У свою чергу, КНР також активно намагається закріпитися на Чорному континенті. Уже у 2008 р. вона випередила Європейський Союз і США, перетворившись на найбільшого торговельного партнера країн Африки. Якщо в 1999 р. товарообіг між сторонами не перевищував 5,6 млрд., то у 2011 р. він сягнув 150 млрд. доларів. Китайські підприємства закуповують енергоносії, продукцію мінераловидобувної промисловості та деревину, а експортують дешеві текстильні вироби, іграшки, побутову електроніку, телекомунікаційне обладнання, мотоцикли, велосипеди й автомобілі. Станом на 2010 р. КНР інвестувала в африканські країни 40 млрд. дол., а також списала 35 африканським країнам борги на загальну суму 2,85 млрд. доларів. Це свідчить про ефективну реалізацію офіційним Пекіном прагма-

тичної стратегії просування своїх інтересів, що поєднує надання державної підтримки власним компаніям, зайнятим на регіональних ринках, освоєння продуктивних земельних угідь і працевлаштування надлишкової робочої сили на інфраструктурних проєктах у країнах Африки. Характерно, що не лише державні, а й приватні суб'єкти господарювання виявляють дедалі більшу активність на Чорному континенті. Нерідко вони залишаються після закінчення субпідрядних робіт і відкривають власний бізнес.

У політиці щодо країн Африки КНР пройшла декілька етапів. Зокрема, у 2000 р. було створено Форум з питань розвитку китайсько-африканської співпраці. На першому засіданні в Пекіні у жовтні 2000 р. сторони домовилися про щорічні зустрічі профільних міністрів і згодом пообіцяли організувати представницький саміт. У 2001 р. в Китаї розпочав засідання спеціальний комітет із розвитку відносин з країнами континенту, до складу якого увійшли урядовці, представники державних агенцій і спеціалізованих комісій у сферах промисловості, енергетики та сільського господарства.

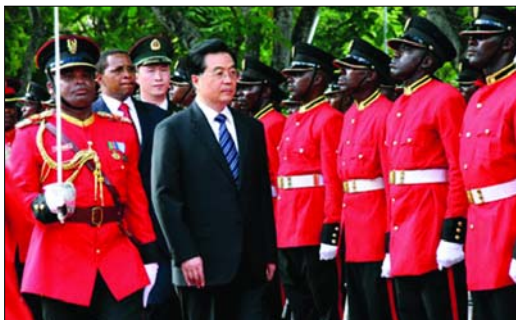
Перший представницький Китайсько-Африканський саміт відбувся 4-6

листопада 2006 р. в Пекіні, який з цієї нагоди прикрасили мальовничими картинами з життя Африки, а також постерами на тему братерства африканців і китайців. На саміті були присутні делегати із 48 країн Чорного континенту. За результатами переговорів сторони домовилися проводити регулярні зустрічі на рівні міністрів закордонних справ; розвивати торговельно-інвестиційний обмін; активізувати співпрацю в боротьбі з нетрадиційними безпековими викликами (природні катастрофи, інфекційні захворювання, міграційні проблеми); розбудувати інфраструктуру п'яти вільних економічних зон; домогтися реформи інституцій ООН шляхом посилення представництва в них країн Африки. Принагідно КНР оголосила про свій намір відкрити на континенті 30 великих

шпиталів, а також 22 інститути Конфуція з метою навчання місцевих жителів китайської мови і традицій; виділити 4 тис. стипендій африканським студентам. Ху Дзіньтао заявив, що його країна створить спеціальний фонд (5 млрд. дол.) для надання пільгових позик, а також запровадить нульовий тариф на імпорт 440 видів товарів із африканських країн з найнижчим рівнем розвитку. Завдяки домовленості, досягнутій сторонами в Пекіні, китайські підприємства згодом побудували футуристичний конференц-центр Африканського Союзу в Аддіс-Абебі, на який було витрачено 150 млн. доларів. Зустріч на найвищому рівні стала своєрідною підготовкою подією перед Олімпіадою 2008 р. і найбільшим зібранням африканських лідерів на території Азії, а 2006 р. у Піднебесній було оголошено роком Африки.

Другий саміт сторін відбувся в листопаді 2009 р. в єгипетському курортному місті Шарм-ель-Шейх. У ході його проведення керівники країн Африки заявили, що КНР повністю виконала свої зобов'язання, взяті у 2006 р. У відповідь китайський прези-

дент пообіцяв надати 10 млрд. дол. на пільгові кредити найменш розвиненим державам, а також створити спеціальний фонд (1 млрд. дол.) для позик представникам малого та середнього бізнесу. Нафтові корпорації з Піднебесної оголосили про укладання контрактів на суму 16 млрд. доларів. У результаті триденних переговорів китайська сторона погодилася списати всі борги африканських країн із найнижчим рівнем розвитку та вже у 2011 р. скоротити митні тарифи на 95% їхніх товарів до нуля. Протягом 2010-2013 рр. КНР також зобов'язалася підготувати 20 тис. африканських фахівців у різних сферах і здійснити 100 проектів, потужності яких генеруватимуть чисту енергію. Невдовзі інформаційна агенція «Сінхуа» відкрила 20 бюро у країнах Африки і два великі регіональні офіси в Каїрі та Найробі.

Причини успішного проникнення КНР на Чорний континент різні. Насамперед, у 2001 р. вона вступила до СОТ, частково забезпечивши собі в такий спосіб доступ до африканських ринків. Якщо президент Дзянь Дземін намагався, насамперед, розвивати відносини із США, то його наступник Ху Дзіньтао почав приділяти особливу увагу країнам, що розвиваються. Офіційний Пекін загалом не пов'язує економічну допомогу та позики з будь-якими вимогами щодо політичних перетворень чи проведення неоліберальних реформ, тому китайські високопосадовці заявляють, що вони намагаються відокремити політику від бізнесу й зацікавлені у взаємо-

вигідній співпраці з африканськими державними акторами. Маючи 3,2 трлн. дол. золотовалютних резервів, КНР надає великі пільгові позики країнам із інфраструктурними вадами та дефіцитом соціального житла, вимагаючи натомість запросити китайські підприємства здійснювати різноманітні будівельні проекти на їх території. Вона також погоджується забезпечувати кредитними ресурсами африканські країни, що можуть розраховуватися за них стратегічною сировиною. Більше того, під час відкритих тендерів суб'єкти господарювання з КНР мають перевагу над своїми західними конкурентами, оскільки вони не переймаються питаннями банкрутства, опираючись на повну підтримку держави. Виходячи з цього, китайці можуть пропонувати такі тендерні умови (низьку зарплату робітників і ціну на будматеріали, стислі строки виконання робіт), які дають змогу з легкістю перемагати конкурентів. Іноді підприємства з Піднебесної споруджують навіть християнські собори, оскільки їх послуги є недорогими. Нарешті, у 2008 р. КНР зуміла доволі спокійно пережити прояви світової фінансової кризи завдяки вливанню в економіку 586 млрд. дол. для стимулювання внутрішнього попиту. Слід також зазначити – дешеві китайські товари виявилися більш затребуваними в умовах економічного спаду, ніж західні.

КНР – другий найбільший у світі імпортер нафти після США і задовольняє за рахунок країн Африки третину своїх імпортних потреб. Деякі вчені вважа-

ють, що вже у 2040 р. американське та китайське споживання нафтопродуктів стануть однаковими за обсягами. Хоча поклади енергоносія на Чорному континенті незначні у порівнянні з близькосхідними, Піднебесна активно співпрацює в цій галузі з Анголою, Екваторіальною Гвінеєю, Суданом і Нігерією. У більшості нафтовидобувних регіонів світу родовища вже тривалий час розподілені між ТНК чи державними нафтогазовими корпораціями, і лише Африка залишається континентом невикористаних можливостей, що офіційний Пекін враховує у своїй енергетичній політиці. Китайські підприємства не лише видобувають «чорне золото», а й будують нафтопереробні заводи у країнах, що втрачають значні кошти на експорті сирової нафти, не маючи можливості переробляти її на більш дорогі нафтопродукти.

У цьому контексті особливо привабливою для КНР є Ангола, яка видобуває 1,9 млн. барелів нафти на день, має 4-ті найбільші поклади алмазів, каву, деревину, родовища бокситів і урану. Після 27 років громадянської війни, яка закінчилася у 2002 р., потреби у відбудові національної економіки є дуже значними, особливо це стосується сектору житлового будівництва та залізниць. Реагуючи на них, за останнє десятиріччя КНР надала Анголі кредити на суму 14,5 млрд. дол., які освоюють китайські будівельні компанії, що споруджують мости,

школи, дороги та шпитали. Країна також активно закуповує ангольську нафту за допомогою корпорації «Сінопек», у результаті чого у 2010 р. ця колишня португальська колонія стала провідним торговельним партнером КНР у Африці з товарообігом понад 24,8 млрд. доларів.

Стоп'ятдесятимільйонна Нігерія, що вважається восьмим серед найбільших експортерів нафти у світі, також цікавить КНР. У 2005 р. сторони оголосили про започаткування стратегічного партнерства. У 2010 р. китайські підприємства зобов'язалися спорудити на території країни три нафтопереробні заводи на загальну суму 23 млрд. дол., введення яких у дію дасть змогу збільшити щоденні виробничі потужності Нігерії на 750 тис. барелів нафтопродуктів і на решті вирішити проблему дефіциту бензину. У 2011 р. товарообіг між партнерами оцінювався в 10 млрд. дол. і був пов'язаний, насамперед, із нафтою. Китайські підприємства будують на території 16 тис. га інфраструктуру для велетенської вільної економічної зони міста Лагоса, оскільки країна має намір подолати свою хронічну залежність від імпортних товарів за рахунок розвитку власних виробничих майданчиків. Крім того, кредити КНР використо-

вуються для прокладання стратегічної залізниці з Абуджі до північного міста Кадуни, де китайським інвесторам належить великий нафтопереробний завод. У 2007 р. КНР запустила в космос нігерійський супутник зв'язку «Нігкомсат-1» – перший китайський апарат, придбаний африканською країною.

Важливим партнером Піднебесної в енергетичній сфері до середини 2011 р. залишався Судан, інвестиції в який були ризикованими, але обіцяли значні прибутки. Західні корпорації не наважувалися приходити на цей ринок через постійну критику ЗМІ та міжнародними правозахисними організаціями порушень прав людини режимом президента Омара Башира. Ще у 2010 р. Судан постачав до КНР 64% своєї нафти, забезпечуючи 5% її імпортних потреб. Китайська національна нафтова корпорація має у своєму розпорядженні 40% акцій «Петродару» та «Нафтової компанії Великого Нілу» – міжнародних консорціумів, які є власниками більшості нафтоносних родовищ. Їй належить 1600-кілометровий нафтопровід, що транспортує сировину з півдня країни до Порт-Судану, а також частина потужностей Хартум-

ського нафтопереробного заводу потужністю переробки 2,5 млн. т нафти на рік. Загалом КНР інвестувала в 14 проєктів у енергетичній сфері Судану 8 млрд. дол., а за постачання нафти розраховувалася не лише валютою, а й сучасними системами озброєння і вантажівками для армії.

Після того, як 9 липня 2011 р. Південний Судан проголосив незалежність, нафтова інфраструктура (протяжні гілки трубопроводів, нафтопереробні заводи, вантажні термінали) опинилася на території його північного сусіда. Однак 75% родовищ, видобуток із яких забезпечував до 500 тис. барелів нафти щоденно, стали набутком новоствореної держави, що виявилася відособленою та слаборозвиненою. Як наслідок, китайські дипломати намагаються примирити обох державних акторів, оскільки це дасть змогу захистити та примножити інвестиції КНР. Імовірно, що позбавлений виходу до моря Південний Судан, єдиною ненафтовою галуззю економіки якого є тваринництво, буде змушений погодитися на тристоронню співпрацю на тлі світової фінансової кризи й обіцянок офіційного Пекіна докласти чималих зусиль для диверсифікації галузей економіки молодій держави. Нині нерозв'язаним залишається питання оплати транзитних зборів Судану за транспортування південносуданської нафти його територією, тому офіційна Джуба вже замислюється над прокладанням нафтопроводу до Індійського океану через

територію Кенії. Що стосується Хартуму, то після втрати нафтових родовищ він вирішив зробити наголос на видобуванні золотої й хромової руди і вже запросив до участі в цьому процесі китайські підприємства.

Важливим є той факт, що нафтовидобувні підприємства з Піднебесної відраховують частину прибутків на вакцинації місцевого населення й будівництво шпиталів дружби, формуючи цим привабливий імідж офіційного Пекіна. Щоправда, в Африці Китай цікавить не лише нафта, адже його зростаюча економіка потребує дедалі більше різноманітних ресурсів. Зокрема, китайські суб'єкти господарювання закуповують деревину й кобальт у Демократичній Республіці Конго; залізну руду, алмази, вугілля, марганець і вино у Південній Африці; мідь у Замбії; хромову руду й тютюн у Зімбабве; оливкову олію та дорогі будматеріали в країнах Магрибу; каву на сході континенту. КНР – найбільший у світі імпортер африканської тропічної деревини, з якої на його території виготовляють меблі, що згодом постачаються до США й Канади. У холодних водах Атлантики біля західного узбережжя Африки китайські траулери щорічно виловлюють 100 тис. т океанічної біомаси для використання за своїм прямим призначенням і як сировину в процесі виготовлення кормових культур. Торгово-промисловий банк Китаю придбав 20-відсотковий пакет акцій південноафриканського банку «Стандарт» за 5,5 млрд. дол., найбільшої за розмірами активів фінансової

установи на континенті з великою мережею офісів і філій у африканських країнах.

На території КНР знаходяться лише 8% земель світу, придатних для обробітки, а глобальна продовольча криза 2007-2008 рр. поглибила незабезпеченість країни основними продуктами харчування. У 2010 р. в КНР на їжу було витрачено 463 млрд. дол., однак економісти прогнозують, що з 2015 р. китайці щорічно закуповуватимуть продовольство на вдвічі більшу суму. Нині країна є одним із найбільших споживачів м'яса, що актуалізує попит на кормові культури для її галузі тваринництва – кукурудзу й соєві боби. У 2011 р. такі південноамериканські земельні велетні, як: Аргентина і Бразилія, прийняли рішення обмежити продаж своїх угідь іноземцям, у такий спосіб посиливши інтерес Піднебесної до дешевої африканської землі, 1 га якої можна взяти в довготривалу оренду лише за 800 дол. на рік.

Вважається, що близько 1 млн. китайців беруть участь у 63 інвестиційних сільськогосподарських проєктах на Чорному континенті. Наприклад, компанія з КНР взяла в оренду 2,8 млн. га в Демократичній Республіці Конго та 2 млн. га у Замбії для створення плантацій олійних пальм, із яких виготовляють біодизельне паливо та пальмову олію. У 2008 р. господарства КНР інвестували 800 млн. дол. у земельні угіддя Мозамбіку, щоб збільшити збір рису в країні у 5 разів за рахунок використання азійських високоврожайних сортів. Колишня португальська

колонія щорічно споживає 600 тис. т цього харчового продукту, але більше половини з них змушена імпортувати через низьку ефективність методів обробітку землі. Подібну інвестицію було зроблено в рисовий і сізалевий сектори Танзанії, яка має великий надлишок вільної землі недалеко від узбережжя Індійського океану. У 2011 р. одразу в кількох країнах Африки на орендованих китайцями землях почали висаджувати бамбук, що характеризується коротким періодом росту та чудовими енергетичними властивостями, а також може використовуватися для виробництва «тропічних» меблів. Принагідно підприємства з КНР будують супутню сільськогосподарську інфраструктуру – дороги у сільській місцевості, сховища для зібраного врожаю й продовольчі ринки, а фермери-інвестори запросили на роботу своїх родичів із КНР, які займаються збутом продовольчої продукції на місцевих базарах.

Загалом, індійські, китайські, південнокорейські й американські компанії є найактивнішими покупцями земельних ділянок у Ефіопії, Танзанії, Судані, Малі та Мозамбіку. Згідно з дослідженням, проведеним Оклендським інститутом (США), іноземні інвестори у 2009 р. придбали або орендували в регіоні на південь від Сахари територію розміром із Францію. Вони стверджують, що вирощування продуктів для глобального ринку зменшуватиме нестачу продовольства в Африці, однак на практиці земля дуже часто використовується для культивування експортних плантаційних

культур (квіти, рослини), необхідних для виробництва біопалива. Місцеві жителі також скаржаться, що їхню землю іноземці забирають силоміць.

Великі позики КНР під інфраструктурні проекти дали змогу їй підприємствам утвердитися в будівельній галузі африканських країн. Ці гроші використовуються для фінансування будівництва доріг, дамб, залізниць і трубопроводів, яке здійснюють китайські інженери та будівельники, однак якість робіт не завжди є високою, бо вони працюють в умовах відсутності конкуренції. У нафтовидобувній країні Африки, де відносно дорога місцева робоча сила, китайські компанії привозять із собою навіть некваліфікованих робітників, а в решті державних акторів – наймають місцевих жителів за доволі символічну платню. Африканці нерідко змушені працювати у шкідливих для здоров'я умовах багато годин на день, тому китайська дисципліна та працьовитість дають змогу дуже швидко закінчувати проекти.

До того, як КНР зуміла утвердити свої економічні інтереси в Африці, тут осіли тайванські та гонконгські підприємства, які десятиріччями постачали на місцеві ринки дешевий текстиль. Приєднання Гонконгу до КНР в 1997 р. спростило завдання китайського освоєння континенту, але на порядку денному залишається нерозв'язане тайванське питання. На сьогодні дипломатичні відносини з бунтівним островом підтримують такі невеликі країни, як: Гамбія, Буркіна-Фасо, Свазіленд, Сан-Томе та Принсіпі, чи-

сельність населення яких не перевищує 17 млн. людей. Нещодавно їх було 5, але Малаві вирішила у 2007 р. встановити зв'язки з КНР після 41 року співробітництва з Тайванем. У відповідь вона негайно отримала пільговий кредит на суму 260 млн. дол., за який було збудовано перший п'ятизірковий готель і різні інфраструктурні об'єкти. У 2010 р. було відкрито величний будинок для засідань національного парламенту, зведений за рахунок китайського гранту в розмірі 41 млн. доларів. Робітники з Піднебесної також проклали мережу великих іригаційних каналів на території цієї країни, щоб посилити її сільськогосподарський потенціал. Усе це слугує прикладом вигідності дружби з Піднебесною для решти державних акторів, які досі дипломатично визнають Тайвань. Тим більше, що через тайванський подразник КНР відмовляється надавати їм митні пільги, як країнам із найнижчим рівнем розвитку.

Отже, завдяки океану Індія має зручне географічне розташування для налагодження зв'язків із країнами Африки. Зближенню сторін також слугує спільна англійська мова спілкування, індійська діаспора на Чорному континенті й перебування багатьох африканських країн у складі Співдружності Націй. Миротворча діяльність і боротьба з піратством, які здійснює офіційний Делі, також дає країні змогу формувати позитивний імідж у Африці. З іншого боку, географічно віддалена КНР має незаперечні економічні переваги над Індією. Зокрема, коло-

сальні золотовалютні резерви і готовність надавати гранти й позики без висування умов перетворили її на провідного кредитора більшості політичних режимів континенту. Потреба африканських країн у розбудові інфраструктури й значні природні багатства на їх території створюють належні передумови для економічного зближення з китайським драконом, економіка якого зростає стрімкими темпами й потребує все нових і нових природних ресурсів. Механізм китайського освоєння Африки, в основі якого – діяльність державних підприємств, профінансована позиками КНР, робить наголос на видобуванні ресурсів, створенні доріг від місць їх залягання до портів, будівництві великих промислових і нафтопереробних об'єктів. Водночас індійська модель відзначається більшою гнучкістю приватного сектору у виборі векторів співпраці, що знаходить свій прояв у поширенні на африканські країни високих технологій, продажі на їх ринках ліків, продукції автомобілебудування та сільського господарства.

Із Новим днем!

Посли країн-організаторів вітають присутніх із святом. З вітальною промовою виступає Надзвичайний і Повноважний Посол Туркменістану Нурберди Аманмурадов

Посольства Азербайджанської Республіки, Ісламської Республіки Афганістан, Киргизької Республіки, Республіки Таджикистан, Турецької Республіки, Туркменістану та Республіки Узбекистан у Києві до приміщення Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського запросили гостей на свято Міжнародного дня Навруз. Серед присутніх були члени парламентської делегації Іраку, представники Уряду і Парламенту України, дипломати та Надзвичайні і

Творчий колектив іракського посольства перед виступом

Повноважні Посли країн-організаторів, інших держав, а також запрошені.

Іранські й тюркські народи 21 березня – день весняного рівнодення – відзначають прихід Ново-

го року. Цей день раніше мав іншу назву – «Джашн-е Мерган», зараз його також називають по-різному (Норуз, Науріз, Неуроз, Новруз тощо). Нині святкування відбувається протягом 6 днів, але відомо, що у стародавні часи його відзначали 21 день. За походженням свято Навруз пов'язане зі старовинним перським поклонінням Сонцю та з іменем пророка Заратустри. Навруз у перекладі з фарсі буквально означає «новий день». Традиційно в цей день Перські царі брали участь у богослужіннях у Храмі Вогню, надіваючи корону із зображенням річного сонячного циклу. Також вважалося необхідним дарувати коштовні подарунки

своїй пастві. Пізніше свято поширилося та вкоренилося серед багатьох народів Центральної Азії, що належать до тюркського етносу, здобуло популярність також у Туреччині та на Кавказі. З появою ісламу воно не зникло, органічно ставши частиною життя селян і міщан Азії.

У ході зустрічі Міжурядової комісії з охорони нематеріальної культурної спадщини Організації Об'єднаних Націй, що проходила восени 2009 р. в Абу Дабі (ОАЕ), Навруз було офіційно внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Володимир ЛІВИНСЬКИЙ, слухач Дипломатичної академії при МЗС України

Нині весняне свято Нового року Навруз спільно відзначається всіма країнами Великого шовкового шляху. Яскраво та з розмахом його святкують в Ірані, Азербайджані, Таджикистані, Індії, Пакистані, Афганістані, Узбекистані, Киргизстані, Казахстані, Туреччині, Боснії і Герцеговині, у західних провінціях Китаю та на півдні Російської Федерації (Татарський і Башкирський регіони). Традиції святкування Наврузу майже однакові всюди, оскільки збереглися практично без змін протягом багатьох сторіч.

Святкування Наврузу в Києві розпочалося з перегляду документального фільму, який ознайомив запрошених із особливостями Нового року в країнах-організаторах заходу, а також із стародавніми традиціями цього свята. Концертна програма, що продовжилася вечір, складалася з виступів творчих колективів – інструментальних, вокальних і танцювальних ансамблів, у складі яких показали своє мистецтво як досвідчені виконавці, так і юні артисти. Їхні таланти перетворили святковий концерт на справжнє феєричне шоу, за яке багатонаціональна зала віддавала бурхливими оплесками.

Володимир ЛІВИНСЬКИЙ,
слухач Дипломатичної
академії при МЗС України

Президент Азербайджанської Республіки Ільхам Алієв під час минулорічного святкування наврозу в Баку

Нова модель підготовки дипломатів ХХІ століття

(досвід Канади)

УДК 327:321

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

Початок ХХІ ст. позначився суттєвими змінами в організації державної служби провідних держав світу, зокрема – інституційних моделей підготовки державних службовців. Особливий інтерес для країн пострадянського простору становить саме досвід Канади, оскільки теоретико-методологічні засади їх реалізації багато в чому споріднені і можуть бути успішно запроваджені в державах колишнього СРСР. Принципи організації та функціонування державної служби провідних країн світу, які ще до недавня вважалися близькими до ідеалу, у нових умовах глобалізаційних впливів потребують якісного оновлення, щоб адек-

ватно реагувати на нові виклики часу та відповідати економічним і соціальним реаліям і потребам, очікуванням громадянського суспільства ХХІ століття¹.

По суті, відбувається формування нової моделі державної служби, що в науковому середовищі набуло назви – «адміністративна революція» (інші автори називають її «пост-бюрократична» або «менеджеріальна»). Ці зміни відбуваються незалежно від макрозмін на рівні політичних систем, подібних тим, що зазнали держави пострадянського простору та Східної Європи, чи їх відсутності взагалі.

Один із аспектів таких змін – етичний елемент і політична культура державного службовця. Саме канадський досвід багато в чому є цінним і корисним для нашої країни в контексті тих реформ державної служби, що розпочалися в Україні та інших державах пострадянського простору в умовах світових інтеграційних процесів і глобалізації.

Адже для етичного аспекту важливо, що саме в Канаді (до речі, як і в Україні) держава та її інститути відіграють значну роль в організації та забезпеченні суспільно-громадського життя. Головними критеріями для етичної культури канадського державного службовця стали – політична коректність, толерантність, ефектив-

The article covers the urgent issues of the renovation model of diplomats' training in Ukraine, in particular improvement of professional ethics of civil servants, on the basis of the analysis of experience of Canada, its institutional and ethic model. Canadian experience is particularly important and useful to Ukraine in the context of government service reforms which have begun in Ukraine as well as in other post-soviet states in the frame of integration process and globalization.

Key words: foreign policy, diplomacy, public policy, public service, model of diplomats' training, institutionalization, Ukraine, Canada.

ність роботи тощо. Етичний аспект – далеко не єдиний напрям реформування сучасної державної служби, але водночас – один із пріоритетних і ключових.

Саме Канада нині є однією з найбільш економічно розвинених, демократичних і впливових держав світового співтовариства. Перевагу в реформуванні канадської державної служби було надано таким складовим: зміни в культурі взаємовідносин як усередині апарату, так і в його взаємовідносинах із суспільством і політичним істеблішментом; корпоративна культура державних установ, закладів і організацій. Тобто, головним пріоритетом було визначено людську складову реформ, де етика, безумовно, відіграє провідну роль. Головні чинники цього рішення – організаційний, соціально-політичний, нормативний і психологічний. Головна мета реформування – уникнення певної кризи національної іден-

тичності та досягнення співставності між реальними етичними цінностями державних службовців і морально-етичними цінностями всього населення держави.

Механізм реалізації етичної складової реформування державної служби в Канаді передбачає, перш за все, сукупність таких складових: морально-етичні цінності державних службовців, етичний режим (сукупність етичних принципів і механізмів, що забезпечують їх дотримання), ділова репутація, конфлікт інтересів, етична інфраструктура, етичні кодекси, кодекси поведінки державних службовців Канади (наприклад, Кодекс цінностей і етики державної

служби / Values and Ethics Code for the Public Service) тощо.

На сьогодні зовнішньополітичний світогляд розглядається як віддзеркалення і продовження національної політичної культури. Саме тому в сучасній світовій політиці усталеною є практика проголошення власних зовнішньополітичних принципів. Так, наприкінці XX ст. канадський уряд сформулював три фундаментальні основи своєї зовнішньої політики: безпека, процвітання і цінності². Відповідальні особи Міністерства закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади мали на увазі, що дипломатія їх країни повинна слугувати утвердженню безпеки держави (і всього світу); сприяти добробуту націо-нальної (і міжнародної) спільноти; ґрунтуватися на гуманних і морально-етичних цінностях канадського соціуму, поширювати та пропагувати їх у світі³.

Практичний досвід функціонування канадського зовнішньополітичного світогляду надає можливість стверджувати про взаємопроникнення ціннісного та інструментального рівнів дипломатичної діяльності, коли основні принципи національної політичної культури перевтілюються в дієвий інструмент зовнішньої політики та дипломатії.

Основні засади канадської зовнішньої політики було опубліковано в рекомендаціях групи провідних учених, дипломатів і політиків країни під назвою «Канада XXI століття: Канада і спільна безпека у двадцять першому столітті». Першим і основопо-

ложним принципом зовнішньої політики країни визначено гарантування спільної безпеки через створення умов толерантності та співіснування множинності культур і суспільств, тобто в концепції зовнішньої політики Канади XXI ст. зроблено акцент на соціально-гуманітарні чинники міжнародної безпеки, що обумовлюються національною політичною культурою.

Проголошення і реалізація Канадою базових принципів власного зовнішньополітичного світогляду у своїй зовнішньополітичній практиці сприяли формуванню позитивного іміджу країни в очах світової спільноти. Канадські політики, науковці та дипломати сформували певний ідеальний образ світового співтовариства, яке, на їхній погляд, найбільш відповідає інтересам країни і засобами дипломатії поширюється на

увесь світ. Громадяни вбачають роль своєї держави в зовнішніх зносинах як посередника, який прагматичними методами забезпечує розв'язання глобальних і світових проблем сучасності.

Розвиток і конкурентоздатність фахівців у світовому просторі безпосередньо пов'язані з розвитком людських ресурсів, джерелом яких є система освіти з властивими їй гнучкістю, відповідністю глобальним викликам і загрозам сучасності, світовим тенденціям і національним інтересам.

Для України особливо цікавим і актуальним є приклад канадської «середньодержавної» зовнішньої політики, який, із урахуванням специфіки економічних, геополітичних, етнонаціональних, культурних та етичних особливостей, може стати надзвичайно корисним для дипломатії нашої держави.

Сучасне суспільство потребує підготовки кадрів,

здатних відповідати викликам часу й ефективно здійснювати свою професійну діяльність. Головним результатом упровадження нової інституційної моделі підготовки державних службовців (у т.ч. – дипломатів) має стати підготовка особистості компетентної та висококваліфікованої, патріотично вихованої та налаштованої на саморозвиток і навчання впродовж усього життя; особистості, якій притаманне інноваційне мислення, толерантність, етичність та креативне світобачення⁴.

Основним завданням діяльності Дипломатичної академії України при МЗС України в навчальній сфері є підготовка кваліфікованих кадрів для Міністерства закордонних справ України та інших органів державної влади, що займаються питаннями зовнішніх зносин. Свої головні завдання академія реалізує, базуючись на влас-

них здобутках та з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Одним із таких партнерів є Канада. Протягом 2006-2011 рр. викладачі Інституту закордонної служби Міністерства закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади (за сприяння Посольства Канади в Україні) щорічно забезпечували проведення для слухачів Дипломатичної академії України при МЗС України і працівників дипломатичної служби нашої країни короткотермінових тренінгів із проблематики підвищення ефективності дипломатичної роботи та практичних аспектів економізації зовнішньої політики держави.

Протоколом про співпрацю між Дипломатичною академією України при МЗС України та Йоркським університетом м. Торонто (Канада) передбачено виконання проекту «Сприяння глобальній інтеграції України», у рамках якого протягом 2007-2011 рр. реалізовано: 1) надання допомоги в підготовці фахівців з питань міжнародної торгівлі, які згодом працюватимуть у відділах з економічних питань у складі дипломатичних представництв України за кордоном, шляхом проведення навчальних семінарів у Канаді та Україні; 2) використання сучасних комп'ютерних технологій у навчальному процесі, зокрема, мультимедійного класу та методики дистанційного навчання; 3) розроблення і розміщення на сайті академії нових навчальних курсів практичного спрямування для їх використання співробітниками зовнішньополітичної служби України; 4) використання можливостей

для стажування викладачів у Канадському інституті закордонної служби; 5) сприяння в розвитку матеріально-технічної бази академії. Зазначений проект профінансовано Канадським агентством з міжнародного розвитку і є найбільшим за обсягами допомоги серед усіх міжнародних проектів академії.

Використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі значною мірою дає змогу реалізувати переорієнтацію навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини, здійснення індивідуально-диференційованого підходу в навчанні та, відповідно, забезпечує ефективність оцінювання навчальних досягнень слухачів Академії як фахівців у сфері зовнішніх зносин. Відбувається дієва актуалізація знань, які є невід'ємними від конкретних практичних завдань, що не можуть бути ефективно розв'язані поза інституційними рамками. Ідеться про продуктивне співвідношення між теорією і практикою, а в контексті зазначеної теми – про конкретне практичне наповнення інституційних моделей, пов'язаних із програмами підготовки державних службовців, у т.ч. – дипломатів⁵.

Таким чином, говорячи про фах дипломата і перспективи розвитку дипломатичної освіти, ми неминуче робимо висновок про нагальну потребу удосконалення існуючих інституційних моделей підготовки дипломатів. Дипломатична академія України

при МЗС України працює саме над розробленням таких теоретико-методологічних засад підготовки дипломатів XXI століття. Кожен державний службовець, у т.ч. і працівник дипломатичної служби, повинен прагнути підтримувати принципи терпимості, взаємної поваги, мирного співіснування, толерантності, плюралізму. Із урахуванням змін, що відбуваються у сфері функціонального управління дипломатичною службою та її інституційного розвитку, виникає необхідність наблизити зміст і форми професійного навчання дипломатів і державних службовців, які займаються питаннями зовнішніх зносин, до нових вимог і завдань сучасного державного управління. На сьогодні ми перебуваємо в умовах оновлення всієї системи освіти на основі принципів гуманізації, упровадження в навчально-виховний процес нових інформаційних технологій (НІТ), орієнтації на творчу діяльність, на особистість слухача, забезпечення диференціації та індивідуалізації навчання, формування головних засад інституційно-етичної моделі

підготовки дипломата⁶.

В основу професійних стандартів та оновленої інституційної моделі підготовки дипломатів, фахівців у сфері зовнішніх зносин, необхідно закласти компетентності, інституційно-етичні моделі, необхідні для реалізації освітніх стандартів підготовки нового покоління дипломатів. Ідеться про

практичну реалізацію завдань довгострокової стратегії на 2012-2016 рр. підготовки державних службовців для сфери зовнішніх зносин, що має забезпечити міцне підґрунтя України як високорозвинутої, соціальної за своєю сутністю, демократичної держави, її інтегрування у світовий економічний простір як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку. Основні характеристики підготовки дипломата: постійне здобуття знань, виключення оцінок, що претендують на істинність узагальнень, принципова відмова від моноцентричних уявлень на користь визнання співіснування різних, що не піддаються зведенню в єдине ціле, наукових ідей, стилів мислення, між якими можливий продуктивний діалог.

Мета сучасної вищої школи української дипломатії – не тільки підготувати фахівця в певній сфері діяльності або державного управління. Ідеться про формування дипломата як особи, здатної та здібної до різносторонньої ефективної діяльності та

самовдосконалення протягом усього життя.

Отже, на початку ХХІ ст. ключового значення набуває саме особа дипломата, її масштабність, належний рівень освітньої підготовки та потенціал. Інакше кажучи, від дипломата потрібно більше знань, інтелекту і культури, оскільки в повсякденних робочих контактах межа ділового та особистісного часто виявляється досить умовною. Унікальність дипломатичної професії та специфіка умов роботи дипломата ХХІ ст. виявляється перш за все в тому, що сучасний дипломат виступає одночасно в багатьох постатях – політика, перекладача, аналітика, експерта, ученого, публіциста,

а інколи навіть професійного актора. Це – вимога часу. І зовсім не буде перебільшенням сказати, що вона починає набувати ще більшої ваги та значущості в умовах глобалізації сучасного світу.

Можна передбачити зі значною часткою впевненості, що в професії дипломата ХХІ ст. повинні зберегтися традиційна для неї спрямованість на такі якості, як: широта світогляду та мислення, інтелектуальна глибина дослідника, організаторський талант адміністратора, раціоналізм, морально-етичні принципи, ерудиція, сприйнятливості до нових реалій, художній смак і патріотичний ідеал.

Проблеми, що нині існують у підготовці кадрів для дипломатичної служби України, можуть бути подолані шляхом реального розширення самостійності, заохочення творчих задумів, стимулювання молоді. Високий професіоналізм дипломата в сучасному світі – найважливіша умова реалізації національних інтересів, забезпечення міжнародної стабільності, прогнозування зовнішньої політики держави.

Підготовка дипломата в жодному сенсі не може вважатися завершеною. Рівень його професійних знань повинен постійно перебувати в процесі оновлення, перш за все, через систему підвищення кваліфікації та самоосвіту. Головне завдання – надати можливість дипломатам підвищити кваліфікацію на спеціалізованих семінарах із різноманітних проблем сучасності, обмінятися досвідом і отримати службову інформацію про перспективи розвитку зовнішньополітичного курсу держави. Саме цей навчальний безперервний процес успішно здійснюється на базі Дипломатич-

ної академії України при МЗС України.

Такі інноваційні підходи в освіті багато в чому спонукають по-новому поглянути на завдання, які ми перед собою ставимо в підготовці сучасних дипломатичних кадрів та підвищенні їх кваліфікації, і ті завдання, які ми, так чи інакше, вирішували донині в процесі створення і функціонування системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для дипломатичної служби України.

На початку нового століття постала проблема створення ефективної системи забезпечення якісного зростання кадрового потенціалу дипломатичної служби України, з урахуванням тенденцій цивілізаційного поступу, стратегічних напрямів розвитку держави та світового освітнього досвіду. А тому система підготовки кадрів для сфери зовнішніх зносин повинна зазнати структурної та змістовної трансформації, і першочергово – має бути впроваджено оновлену модель навчання дипломатів – дипломатів ХХІ століття.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальним питанням оновлення моделі підготовки дипломатів в Україні, зокрема, удосконаленню професійної етики державних службовців, на основі вивчення досвіду Канади, її інституційно-етичної моделі. Саме канадський досвід багато в чому є цінним і корисним для нашої країни в контексті тих реформ державної служби, що розпочалися в Україні та інших державах пострадянського простору в умовах інтеграційних процесів та глобалізації.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, державна політика, державна служба, модель підготовки дипломата, інституціоналізація, Україна, Канада.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются актуальные вопросы обновления модели подготовки дипломатов в Украине, в частности, усовершенствование профессиональной этики государственных служащих, на основе изучения опыта Канады, её институционально-этической модели. Именно канадский опыт во многом полезен для нашей страны в контексте тех реформ государственной службы, которые начались в Украине и других государствах постсоветского пространства в условиях интеграционных процессов и глобализации.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, государственная политика, государственная служба, модель подготовки дипломата, институционализация, Украина, Канада.

¹ Див. дет.: *Государственная служба в странах основных правовых систем мира* / Отв. ред. А.А. Демин. – М., 2010. – Т. 1-2; *Реформа государственной службы: канадский опыт и российская действительность* / Отв. ред. А.Г. Барабашев и С.В. Кабышев. – М., 2006; Кононенко С. *Зовнішньополітичний досвід Канади й України* // *Дослідження світової політики*. – К.: ICEMB НАН України, 2004. – С. 74-85; Коленеко В.А. *Канадская конфедерация: межнациональный фактор* // *Британская империя в XX веке*. – М., 2010. – С. 126-144.

² *A Dialogue of Foreign Policy: Report to Canadians*. Department of Foreign Affairs and International Trade. 2003.

³ Див. дет.: Розумюк В. *Громадянське суспільство і зовнішня політика «середньої держави» (на прикладі Канади)* // *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. – К., 2007. – С. 336-339.

⁴ Див.: Гуменюк Б.І. *Диплом для дипломата* // *Україна дипломатична. Науковий щорічник* 2008. – Вип. IX. – К., 2008. – С. 42-45; Гуменюк Б.І. *Нові підходи в підготовці кадрів у Дипломатичній академії України при МЗС України* // *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. – К., 2008. – Вип. 14. – С. 10-15; Кулінич М.А. *Освітня підготовка сучасного дипломата: міжнародний вимір* // *Україна дипломатична*. – К., 2005. – Вип. V. – С. 33-40; Циватий В.Г. *Значення та роль гуманітарних наук у підготовці дипломата ХХІ століття* // *Україна дипломатична*. – К., 2005. – Випуск VI. – С. 636-652.

⁵ Див. дет.: Гуменюк Б.І. *Болонський процес і фах дипломата* // *Зовнішні справи*. – 2009. – № 12. – С. 42-46. Циватий В.Г. *Дипломатія і підготовка дипломата ХХІ століття: традиції, інновації, моделі* // *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. – К., 2004. – Вип. 10. – Ч. I. – С. 29-31; *Канадська асоціація дистанційної освіти (CADE) [Електронний ресурс]*. Режим доступу: <http://www.open.uoguelph.ca/prospective/continuing-education/> – Назва з екрану.

⁶ Див.: Циватий В.Г. *Значення та роль гуманітарних наук у підготовці дипломата ХХІ століття* // *Україна дипломатична*. – К., 2005. – Випуск VI. – С. 650-652; Артиш М.І. *Підготовка фахівців у системі післядипломної освіти Канади* // *Науковий вісник НУБіП*. – 2011. – Вип. 159. – Ч. I.

Значення інформаційної діяльності в реалізації інтересів інноваційного розвитку і становлення громадянського суспільства

Ілларія БАЧИЛО,
завідувач сектору
інформаційного права
Інституту держави і права
Російської академії наук,
доктор юридичних наук,
професор

Олександр СОСНІН,
професор кафедри
управління суспільним
розвитком Національної
академії державного
управління при
Президентові України,
доктор політичних наук,
професор

(Закінчення.

Початок у №2)

Світ уже відчув, що без надійного забезпечення доступу громадян до інформації та сервісів, доступних через Інтернет, багатьох питань національного розвитку і безпеки просто втрачають сенс. Одним із найбільш відомих, але не єдиним аспектом цієї проблеми є «цифровий розрив» (digital divide) – різниця в можливостях між тими, хто з огляду на технічні, політичні соціальні й економічні причини має доступ до ІКТ, і тими, хто такої можливості не має. Масштаб цієї проблеми у світі величезний, оскільки цей розрив є не лише між різними країнами, а й між різними регіонами та соціальними групами всередині однієї країни. Світ ак-

тивно обговорює теми інформаційної рівності людей, зокрема, тих, хто має обмежені можливості, гендерну рівність з огляду на процедури доступу жінок до благ «інформаційного суспільства» тощо.

Безумовно, формування засад і умов входження до загальносвітового інформаційного простору вимагає від нас, перш за все, чіткого викладення питань щодо вирішення сукупності названих та інших проблем: свободи слова і спілкування в Інтернеті, доступу до інформації, гарантій щодо інформаційних прав людини взагалі, захисту персональних даних, контролю за трансграничною передачею даних тощо. Нині виявляється, зокрема, що через не-

люванні, корумпованість, низькі професійні якості та застарілі стандарти управлінської діяльності вагомою загрозою в інформаційній сфері стають іноді самі органи державної влади через свої дії або бездіяльність.

Проблеми облаштування демократичних засад в інформаційних відносинах для нас, безумовно, не нові, але залишаються вкрай актуальними, особливо в умовах криз і соціальних потрясінь, які переживає сучасний світ. Підставою для їх термінового вирішення є те, що інформація та суспільство невіддільні одне від одного за своєю природою й онтологією. Пізнання людиною навколишнього світу і самої себе відбувається, як відомо, унаслідок сприйняття об'єктивної реальності та розуміння своєї ролі в житті глобального світу, аж до постановки завдань щодо розкриття понять і змісту його складових, зокрема, і цих двох складових соціуму заради запобігання їх диктатури у ХХІ столітті. Інформація та знання дедалі більше стають найважливішим ресурсом і капіталом, визначаючи не лише прогрес високотехнологічних сегментів економіки й культури, а й характер трансформації впливу на суспільний розвиток різних політичних структур і інститутів. Зокрема, на формування в су-

спільстві нової класократії (від лат. *classis* – розряд), теоретичні концепції та практичні дії якої підпорядковано виділенню в суспільстві нової великої соціальної групи (класу) інформократії (від лат. *informatio* – ознайомлення, роз'яснення) та обґрунтуванню їх авангардної, провідної, панівної ролі відносно інших груп громадян і держави в цілому. Влада людей, які володіють інформацією, фактично повною мірою на сьогодні дає про себе знати. Розвиваючи інформатику та інші науки й технології, потреба в яких гостро відчувається в громадянському та інформаційному суспільствах, зобов'язує державне управління передбачати їхній вплив на всі процеси розвитку, а також можливість впливу через них інформаційної диктатури з боку інших держав.

За таких умов, виконуючи економічні та соціально-політичні функції регулятора, держава повинна адекватно реагувати на величезну сукупність різноманітних взаємовідносин в інформаційній сфері, постійно розвивати й удосконалювати право, яке стрімко змінюється під впливом розвитку технологій. Так, зокрема, відбувається юридична адаптація до швидкого розвитку технологій, використання таких її атрибутів, про які донедавна взагалі не було чути, як-от:

електронні документи, електронний підпис, електронні послуги, цифрова аудіо відеотехніка, мультимедійні пристрої та інші новачки, що з'являються майже щодень.

Назва процесу, який ми за звичкою називаємо науково-технічною революцією (НТР), у певному розумінні умовна відносно розвитку ІКТ і ТЗКС, оскільки революція згідно з сучасним наукознавством має початок і кінець у зміні парадигм розвитку, а те, що відбувається нині в інформаційній сфері, кінця не має. Це послідовність революцій – комп'ютерна, інформаційна, нанотехнологічна, гуманітарна тощо. Ми спостерігаємо якісний стрибок у всій системі практичного перетворення світу сучасним людством, і за таких умов органічне «адсорбування» впливу новітніх технологій на повсякденне життя традиційна мораль суспільства не витримує. Усі висновки та оцінки філософів і політологів лише пов'язані з аналізом надскладної ситуації, в якій органічно переплетено морально-філософські, соціологічні та інші аспекти присутності людини у світі. Навіть постановка проблеми щодо морально-соціологічної визначеності науково-технічного прогресу виходить за межі загальноприйнятих суспільством оцінок. Ідеться не про звичайне співставлення наукових знань як головний чинник прогресу з моральними оцінками, а про те, що моральні, соціологічні й антропологічні параметри та оцінки необхідно досліджувати з погляду на проблеми розвитку засобів і технологій комп'ютерної доби.

На сьогодні транснаціональні корпорації здатні за допомогою ІКТ заздалегідь визначати левову частку людських потреб у продуктах, які вони виробляють, утворюючи вакуум у виборі людиною сенсу та мети своєї діяльності. На жаль, техніка заповнити їх не може і, таким чином, виникає гостра потреба у вихованні світоглядних поглядів щодо розвитку науково-технічної сфери, оскільки її могутність активно впливає на формування фундаментальних властивостей людини та суспільства. За таких умов суспільно-політичні науки, зокрема, політологія, філософія мають не уможливити, а дієво визначити вектор розвитку таких змін. Нинішні гуманітарні дослідження вже визначають сучасну техніку не як знаряддево-прикладну, а як фундаментальну, як онтотехніку, що створює новий просторово-часовий континуум, нове сенсорне середовище та засоби його сприйняття через віртуальність світу, тобто через іншу технологічну озброєність. Саме тому, погодимося, що перш ніж розглядати стан та умови розвитку форм інноваційного розвитку, слід розглянути умови становлення засад громадянського суспільства в умовах інформаційно-комунікаційної революції, чітко визначитися щодо розуміння тандему інформаційного та громадянського. Хоча тому, що в ньому визріває і реалізується такий концепт, як «воля» нації до розвитку [1]. Зрозуміло, що за цих умов головним завданням національних еліт є вчасне та передбачуване забезпечення організаційних форм переходу від історично ви-

роблених, але застарілих цінностей свого народу, стимуляції процесів суспільного розвитку в історичній перспективі. Нездарма своїм найважливішим науковим досягненням XX ст. американські вчені-економісти назвали не підготовку до польоту людини в космос, не ядерну енергетику, телебачення або Інтернет, не відкриття в генетиці, а створення національної інноваційної системи [2], що забезпечує їх світове лідерство.

Неузгодженість концепцій розвитку суспільства, затягування процесів інноваційного розвитку, особливо на стадії технологічного оновлення, загрожує нації виродженням. Реальність такої перспективи бачиш, коли встановлений глобальний уніформізм формує жорстку вертикаль системи влади, тотальний контроль за поведінкою людини за допомогою засобів ІКТ, яких досі не існувало. Він зростає і підвищує, зокрема, залежність свободи людей від наявності грошей, пригнічує їх гідність. Фактично це стає вищою формою рабства і, як наслідок, формою масового поневолення людини Мамоною – богом багатства, жадібності, користолюбства, грубої чуттєвої насолоди тощо. На сьогодні не лише окремі люди, а й великі прошарки суспільства постають перед дилемою: або бути конформними, або виключеними, і одночасно усвідомлюють, що людство, як це вже неодноразово відбувалося, стало свідком невдалого нав'язування стандартів життя, культури, демократії... Так само невдалими вияв-

ляються спроби окремих країн революційно перестрибнути природні етапи свого еволюційного розвитку. Історія не знає позитивних прикладів стрибкоподібного переходу, скажімо, від феодалізму до стійкого, соціально-орієнтованого суспільства, минаючи основні стадії розвитку.

Перспектива повернення з рабства раціоналістичної логіки до свободи духу нації та її громадян надходить із ноосфери, із розумінням потреби в новому соціальному устрої, заснованому на духовній свободі та вільних правах громадян на інформацію, достойне життя тощо, тобто, на облаштуванні засад громадянського суспільства. Утілення ноосферних цінностей громадянського суспільства в стратегію глобального розвитку, хоча й детерміновано об'єктивно, потребує одночасно сприяння їх людським розумом в усіх сферах наукового пошуку, який знищує фіксовану межу в сучасному розвитку знань про природу, про явища в

соціальному житті людини та суспільства. Без усвідомлення людиною відповідальності за життя, не тільки борючись за своє біологічне або культурологічне виживання, а й за збереження видової різноманітності всього органічного світу планети, соціальний прогрес неможливий. Надзвичайно важливою є орієнтація суспільства на дослідження вчених, які поєднують технологічні прогнози, технологічний практицизм із прискіпливою роботою соціологів, психологів, філософів, торуючи дорогу своєму народові у майбутнє.

Саме для цього потрібне концептуальне розроблення концепцій інноваційного розвитку держави — крупної, винятково складної соціальної системи в умовах глобальних трансформацій. Це багато в чому визначатиме якість майбутніх проектів, ефективність їх реалізації та функціонування. Першочерговою вимогою до такого розроблення є їх системна повнота, тобто включення до них усіх визначальних складових процесів побудови інформаційного та громадянського суспільств. Відзначимо, що невиконання цих вимог найчастіше обумовлене не відсутністю наукового знання, об'єктивної необхідності або необхідної технології, а невмінням і небажан-

ням управлінської еліти з інженерною обов'язковістю виконувати найважливіші умови працездатності соціуму, знижує ефективність і прогресивність реформ і стає дедалі небезпечнішим. У свою чергу, невиконання вимоги системної повноти в управлінні системною трансформацією карає соціум усе більш масово та глибоко.

Ми вважаємо, що саме визначення такого базового поняття, як «концепція», вже повинно системно і всебічно показувати склад майбутньої концепції. Отже, концепція — це погляди, розроблені на базі системної та якісної повноти, на сутність, цілі (мету), характер і можливості майбутньої діяльності, а також взяті за основу наукові й технологічно-конструктивні уявлення щодо

визначальних для цієї діяльності процесів (технологія, структура, організація, управління, духовна атмосфера, умови), заснованих на них пропозиціях, способах, шляхах, засобах, підготовці, функціонуванні, набутті та використанні результатів, удосконалюванні, розвитку, включно із загальною архітектурою цієї сфери діяльності.

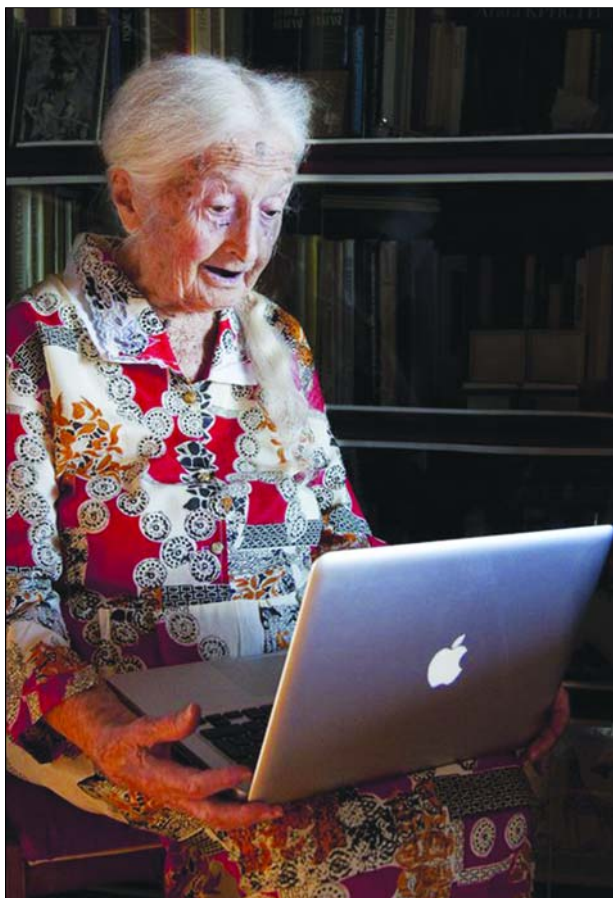
Визначають громадянське суспільство як «стан суспільства, при якому всі його інституції в сукупності та взаємодії здатні забезпечити саморегуляцію і синергетику розвитку, співвідносячись із умовами конкретного історичного періоду розвитку в оточенні інших геополітичних утворень планети (держав)». Якщо один із найпоширеніших варіантів трактування громадянського суспільства пов'язаний із діяльністю недержавних громадських організацій, а другий включає в структуру громадянського суспільства взаємодію держави з бізнесом і «третьою силою» (без точного її визначення), то в підсумку створюється тривіальна модель. У ній держава, під якою вбачається не що інше, як система влади, залишається за межами громадянського суспільства, і, як наслідок, виникають складні проблеми їх прим-

рення або протистояння, можливо, навіть протиборотство.

Спробуємо уявити складні зв'язки складових громадянського суспільства з факторами інформатизації сучасної країни та реакцією останньої на можливість змін правових норм.

Виявлений зв'язок інституцій громадянського суспільства (у реальності їх значно більше), напрямів їхньої діяльності та значимість для інформатизації суспільства, а також вплив права на процеси їх розбудови потребують, безумовно, більш глибоких досліджень. Вони дають змогу отримати якіснішу картину формування та значимості інститутів громадянського та інформаційного суспільства, що народжуються синхронно.

Можна з упевненістю сказати, що дослідження становлення таких інститутів, як: виховання особистості індивіда, як члена суспільства; вибір органів влади та інших форм демократії; справедливість і законність; контроль над діяльністю органів влади — поки що розосереджено в різних наукових напрямках. Однак формування засад для подальших інвестицій у людський розвиток, формування суспільної свідомості, суспільної думки, добродійності та милосердя, авторитету, престижу ідеї служіння Батьківщині, інформування населення і зворотний зв'язок, захист безпеки громадянина через боротьбу з корупцією, правопорушеннями і злочинними діями підвищити відповідальність громадян за своє життя та життя країни в цілому тощо. Вирішення названих проблем лежить у площині наукової та практичної діяль-

Зв'язок інституцій громадянського суспільства з факторами інформатизації й об'єктами правового забезпечення цього зв'язку

Інституції громадянського суспільства (суб'єкти)	Функціональна сфера впливу	Важливі фактори інформатизації	Правова реакція
Індивід (громадянин, фізична особа)	Усі сфери життєдіяльності суспільства	Формування активної креативної мислячої особистості, ліквідація цифрової нерівності; фактор готовності людини до нових умов існування	Захист прав, свобод та інтересів людини, громадянина, безпека особистості; забезпечення доступу до інформації, інших інформаційних прав
Сім'я (родина)	Права і свободи людини	Державна інформаційна політика; "електронний уряд"; інноваційні процеси на основі можливостей сучасних ІКТ	Розвиток інформаційного законодавства, порядок використання інформаційних ресурсів, забезпечення інформаційної безпеки цивільного суспільства, контроль
Органи державної влади	Організація та управління суспільними процесами, забезпечення демократії, законності, соціальності, безпеки	Вплив на формування і реалізацію державної політики, мобілізація активності громадян	Забезпечення прозорості правового статусу і форм діяльності в просторі громадянського суспільства
Органи місцевого самоврядування	Реалізація функцій у визначених сферах громадського життя	Баланс інтересів організацій, людини і суспільства, забезпечення іміджу економіки країни	Освоєння інформаційного простору, формування гарантій інтересів споживачів, безпека бізнесової діяльності
Органи публічної влади	Економіка, виробництво, послуги, ринок	Формування цілей за інтересами, соціальних страт у сфері освіти, культури	Нормативно-правова основа розширення сфер дії, з метою отримання позитивних результатів для громадянського суспільства
Господарючі суб'єкти	Реалізація життєвих цілей громадян – членів організацій	Консолідація громадян за політичними інтересами, цілями розвитку суспільства; ліквідація ознак приватноправових організацій	Забезпечення волі, креативності, партнерства в ім'я інтересів громадянського суспільства
Об'єднання, союзи громадян - недержавні організації; правозахисні організації тощо	Політичні процеси, вплив на політику й ідеологію суспільства	Підвищення інформування громадян суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування й інших суб'єктів; фактор відкритості та гласності	Законодавче регулювання ролі носіїв інтересів громадянського суспільства, його структур та інститутів
Партії, політичні об'єднання; профспілки	Забезпечення прямих і зворотних потоків зв'язку інституцій громадянського суспільства	Доступність інформації; поширення знань; зміна форм взаємодії на базі ІКТ	Припустимий і можливий вплив на екологію інформаційного середовища
ЗМІ, інші форми масової інформації	Середовище інформаційної неформальної та формальної взаємодії необмеженого кола суб'єктів	Зниження конфліктності, недовіри людей один до одного, розвиток гуманної моралі та моральності	Підтримка цієї форми суспільних контактів, партнерства різних конфесій в ім'я благ людини та людства
Інфокомунікації, Інтернет	Сфера формування та підтримки моральності, моралі, віри		
Церква, конфесії			

ності соціологів, політологів, політиків, правознавців, різних дослідницьких інститутів, можливо, спеціальних суспільних установ, яких вимагає розвиток громадянського суспільства.

Державної та суспільної уваги потребує також поглиблене вивчення питань розвитку інформаційного національного простору як суспільного інформаційно-комунікаційного середовища. З огляду на те, що воно, безумовно, належить суспільству і дедалі більше набуває для людини та суспільства еволюційного значення, це є виключно важливою проблемою. Відносини, що виникають в інформаційній сфері суспільства на сучасному етапі розвитку, об'єктивно потребують розвитку ме-

тодів правового регулювання – інформаційного права [3]. Це, зокрема, відображено в декларації Довіля. У ній зазначено, що на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку країн світу робота з інформацією та знаннями вимагають змін і залучення до управління ними фахово підготовлених свідомих громадян, які самі по собі об'єктивно стають стратегічним ресурсом країн, умовою розвитку людини, народів і держав, обумовлюють спроможність націй і людства взагалі до інноваційної діяльності і, як наслідок, до позитивного суспільно-політичного розвитку громадянського та інформаційного суспільств.

В основі вирішення названих проблем забезпечен-

ня виконання таких умов є низка питань, які вимагають більш чіткої методології із закріпленням правової підтримки щодо порядку відносин усіх акторів діяльності в суспільстві. Такий підхід повинен передбачати відповідь на запитання про те, як зв'язати інституції (структури) громадянського суспільства з його інститутами (напрямами і формами діяльності), з одного боку, і забезпечити кожного громадянина суспільства визначеними повною мірою – конституційно, правами й обов'язками в інформаційній сфері. Саме тут, безумовно, формуються засади політико-правової моделі організації майбутнього суспільства. Не викликає сумнівів, що розвиток засад інформаційно-

го права відіграватиме дедалі важливішу роль і саме тому найближчим часом воно стане повноцінною сферою права.

Список використаних джерел

1. Даниєлл Белл. *Грядущее индустриальное общество. Опыт социального прогнозирования*. – М., 1999. – 321 с.
2. *Информационное право. Актуальные проблемы теории и практики: [коллективная монография]; под общей ред. И.Л. Бачило*. – М.: ЮРАЙТ. – 2009. – 530 с.
3. «Российская научная газета». – 04.07.2003.
4. Цимбалюк В.С. *Інформаційне право – право інформаційного суспільства* // К.: Вісник НТУУ «КПІ»; Політологія. Соціологія. Право. – Випуск 3(7). – 2010. (або Цимбалюк В.С. *Інформаційне право (основи теорії і практики)*. – К.: Освіта України. 2010. – 388 с.)

Дмитро Дорошенко — історик і будівничий Української держави

Володимир ГОЛОВЧЕНКО,
доктор політичних наук,
професор Інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені
Тараса Шевченка

*(Закінчення.
Початок у № 2)*

Міністр закордонних справ Дмитро Дорошенко особисто забезпечив успішне підписання 7 серпня 1918 р. попередньої угоди між Українською державою і Військом Донським. Спільні політичні інтереси, пов'язані з протистоянням більшовицькій Росії, сприяли компромісному врегулюванню територіальних суперечок. Після довгих дебатів було вирішено, що міждержавний кордон проходитиме «останнім адміністративним кордоном, що відмежовує Україну від колишньої області Війська Донського, тобто між останньою, Катеринославською, Харківською і Воронезькою губерніями», із невеликим відхиленням у районі Маріуполя на користь України [3, с. 134]. Українське населення на території Війська Донського дістало «вісі права щодо своєї мови, школи й культури, як і всі інші громадяни, які нале-

жать до козацького стану» [12, арк. 3].

Значної уваги Д. Дорошенко надавав відносинам із проголошеною 28 січня 1918 р. Кубанською Народною Республікою, де мешкали 3 млн. етнічних українців, а сам регіон був стратегічно важливим для України з погляду забезпечення торговельно-економічних відносин і відвернення агресії з його території Добровольчої армії А. Денікіна. До Києва 28 травня 1918 р. прибула кубанська делегація на чолі з головою Законодавчої Ради М. Рябоволом, що мала обговорити питання про можливість об'єднання Кубані з Україною.

Оскільки визначальним чинником у вирішенні цієї проблеми було надання військової допомоги кубанцям для визволення від більшовиків Катеринодара, Д. Дорошенко запропонував здійснити десантну операцію силами дислокованої на Харківщині Окремої Запорізької дивізії генерал-майора О. Натіїва. Міністри вдалося отримати дозвіл від німецького командування на проведення акції, але внаслідок саботажу з боку проросійських урядовців її вчасне здійснення було зірване, а Кубанська Законодавча Рада відкинула 23 червня проект федеративного об'єднання з Україною й висловилася на користь союзу з А. Денікіним.

Предметом особливої турботи Д. Дорошенка на міністерській посаді стало кримське питання, оскільки

створений за сприяння німців уряд півострова на чолі з генерал-лейтенантом М. Сулькевичем зайняв відверто антиукраїнську позицію. Спершу міністр спробував діяти через Берлін, звернувшись до німецького уряду з нотою від 30 травня 1918 р. У ній положення 3-го Універсалу Центральної Ради, де Крим не було включено до складу УНР, пояснювалося таким чином, що цей документ «зазначив тільки головні частини української території, маючи на увазі, що ті землі, в яких українська людність не має абсолютної більшості, приєднаються пізніше... Такий спосіб установки кордону, — наголошувалося в ноті, — пояснюється також і тим, що тоді УНР розглядалася тільки як федеративна частина Росії... Нині ж, коли остаточно стала Україна на шлях цілковитої політичної незалежності, зв'язок з Кримом, як федеративною одиницею може увірватися цілком» [11, арк. 60].

Щоб запобігти цьому, Д. Дорошенко пропонував приєднання Криму до України на автономних засадах. Однак офіційний Берлін став на позиції невтручання, а кримський уряд розпочав переслідування субсидованих Києвом українських громад і преси, відмовляючись навіть приймати державні документи українською мовою. Тоді Дорошенко в середині серпня 1918 р. на поліг на проголошенні урядом «митної війни»: «За пару тижнів ціни на всі продук-

ти в Криму страшенно підскочили, — згадував пізніше він. — Урожай почав гнити без консервування, становище садівників зробилося катастрофічним». До того ж, на межі зриву опинилися поставки з Криму в Німеччину продуктів харчування.

Зрештою, 6 вересня 1918 р. генерал В. Гренер звернувся до Ф. Лизогуба з телеграмою, пропонуючи для врегулювання кримського питання провести в Києві переговори за участю всіх зацікавлених сторін. Український прем'єр-міністр погодився за умови безпосереднього звертання кримського уряду. Сулькевич М. змушений був капітулювати, і 18 вересня Рада Міністрів України, співчуючи тяжкому становищу населення Криму, вирішила тимчасово припинити «митну війну», а також зняти митний догляд із вантажів, що прямували з України на півострів [8, арк. 254-255].

До Києва прибула кримська делегація в складі міністрів А. Ахматовича, М. Чарикова і Л. Фрімана, однак вони всіляко намагались обійти питання про державну належність півострова. Тоді Д. Дорошенко заявив про невизнання кримської делегації компетентною виявляти волю та бажання населення півострова і зажадав прибуття представників його головних етнічних груп. Після довгих і бурхливих переговорів 12 жовтня було досягнуто порозуміння й вироблено преліминарні умо-

ви договору, за яким Крим входив до Української держави на правах автономного краю. До компетенції Києва передавалася зовнішня та митна політика, керівництво армією й флотом, спільними ставали фінансова система, експлуатація засобів зв'язку. Крим зберігав власні парламент, уряд і бюджет, територіальний принцип формування війська і статс-секретаря у справах півострова при Раді Міністрів України. Німецька сторона погодилася передати Києву судна Чорноморської ескадри [10, арк. 90]. Однак реалізація угоди була зірвана висадкою на півострові десанту Антанти та підрозділів Добровольчої армії.

Таку ж жорстку позицію Д. Дорошенко зайняв і в питанні про фактичну анексію 9 квітня 1918 р. Румунією Бессарабії, наполягаючи на політично-автономній належності останньої Україні, «до чого вона, Україна, має всі права і чого бажає величезна більшість Бессарабії». У ноті Бухаресту від 5 червня 1918 р. керуючий МЗС аргументовано доводив, що «Бессарабія... була в найтісніших економічних і політичних зносинах з найближчою своєю сусідкою Україною», а тому Румунія не має жодних прав на цей регіон [3, с. 142].

Оскільки румунська сторона вступила в безпрецедентну полеміку, 11 травня за наполяганням Д. Дорошенка було видано наказ «Про заборону вивозу товарів до Румунії і Бессарабії», доки не буде «врегульоване питання про долю Бессарабії, правомочність її приєднання». Проте «митна війна» з Румунією, як і в кримському

випадку, тривала недовго, 7 серпня 1918 р. до Києва прибула спеціальна румунська місія на чолі із заступником міністра закордонних справ. З огляду на можливість встановлення, шляхом нормалізації відносин із Румунією, безпосередніх контактів із представниками Антанти в Яссах чи Бухаресті, Дорошенко наполіг на укладенні торговельної угоди.

Водночас міністра спіткала прикра невдача в справі ратифікації Австро-Угорщиною Брестського мирного договору та реалізації таємного додатку до нього щодо створення автономного українського коронного краю в складі Східної Галичини і Північної Буковини. Завдяки «зусиллям» габсбурзького посла в Києві графа Й. Форґача, відомого своїми антиукраїнськими настроями, віденський уряд під приводом невчасного виконання Україною продовольчих поставок анулював таємну угоду (український примірник таємної угоди був spalений у Берліні в присутності австрійського посла 16 липня 1918 р.) і всіяко зволікав із ратифікацією мирного договору. Дорошенко навіть вирішив оприлюднити проблему, що виникла, в офіційному повідомленні, а потім, узявши всю відповідальність на себе, піти у відставку, проте справа до цього не дійшла.

Напередодні очевидної воєнної поразки Центральних держав Д. Дорошенко здійснив низку кроків, спрямованих на порозуміння з Антантою, зокрема, ініціював відрядження надзвичайних дипломатичних місій до Великої Британії й США (І. Коростовець) та Франції (М. Мо-

гилянський), а також асигнування урядом 2 млн. карб. на інформаційну діяльність за кордоном [9, арк. 16-17]. Водночас міністр активізував контакти з діячами опозиційного Українського Національного Союзу щодо їхнього входження до складу уряду, наполягав перед П. Скоропадським на демократизації внутрішньополітичного курсу та зміцненні його національного характеру «не на словах, але на ділі». На посаду голови Ради Міністрів він протегував кандидатури відомих науковців і громадських діячів Д. Багалія, І. Шрага та свого дядька – Петра Дорошенка. Але всі вони під різними приводами відмовилися, і вступ до Ради Міністрів 24 жовтня шести членів УПСФ відбувся вже без участі Д. Дорошенка [4, с. 345-347].

Двома днями раніше він виїхав до Берліна, щоб домовитися про залишення німецьких військ в Україні до остаточного формування національної армії, а також дислокацію в Південній Холмщині двох німецьких дивізій після виведення австрійських частин, із запровадженням української цивільної адміністрації. Дорошенко не лише позитивно вирішив обидві проблеми, а й до-

мігся згоди Берліна на дипломатичні контакти Української держави з Антантою, проте внаслідок поразки Німеччини у війні ці здобутки виявилися ефемерними.

Із Берліна Д. Дорошенко виїхав до Берна для зустрічі з італійським прем'єром В.-Е. Орландо, але по прибутті до Швейцарії дізнався про кардинальну зміну зовнішньополітичного курсу України (грамота П. Скоропадського про федеративне об'єднання з небільшовицькою Росією від 14 листопада), зміну складу уряду та свою відставку. Новий міністр закордонних справ – Г. Афанасьєв звинуватив свого попередника у «державній зраді», а як привід для звільнення було використано його приватні критичні висловлювання в Берліні щодо доцільності федеративного курсу у взаєминах із Росією.

Дорошенко вирішив негайно повернутися в Україну, щоб утримати гетьмана від розпалювання громадянської війни та виступити посередником між ним і Директорією. Однак коли екс-міністр дістався Волині, надійшли звістки про зречення П. Скоропадського, тому з огляду на підозріле ставлення до себе з боку нової

влади (окремі члени Директорії навіть наполягали на арешті Д. Дорошенка як «гетьманця»), а також моральну й фізичну втому він остаточно вирішив відійти від політики і вдатися до улюбленого заняття – науково-літератур-

Берлін на початку XX ст.

ної праці. Дорошенко швидко закінчив книгу про М. Костомарова, написав кілька популярних брошур та історію галицької «руїни» 1914-1917 років.

Але в січні 1919 р., за пропозицією декана богословського факультету Кам'янець-Подільського державного університету В. Біднова, Д. Дорошенко подав прохання до міністерства народної освіти про призначення його приват-доцентом згаданого вузу. Міністр і водночас ректор університету І. Огієнко задовольнив подання, і 22 січня 1919 р. Дорошенко виїхав до Кам'янця-Подільського. Там його залучили до роботи в спеціальній комісії зі з'ясування обставин Хотинського повстання проти румунської окупації, а на початку квітня він у складі закупівельної комісії вирушив до Галичини й Чехії для придбання університетської друкарні. Через загрозливе становище на українсько-більшовицькому фронті Д. Дорошенко залишився в Празі, а в середині серпня 1919 р. дав згоду очолити місію Українського Червоного Хреста на Балканах з осередком у Белграді, що мала сприяти поверненню

Кам'янець-Подільський державний університет та його тогочасний ректор І. Огієнко

на батьківщину українців-військовополонених.

Проте налаштовані проросійські сербські урядові кола чинили всілякі перешкоди діяльності місії, не визнаючи як її офіційного статусу, так і незалежної УНР. До кінця жовтня 1919 р. через Белград – Румунію до України вдалося переправити лише близько півтисячі зареєстрованих військовополонених [16, арк. 8]. Тоді Дорошенко запропонував Центральній організації Українського Червоного Хреста у Відні перенести місце перебування балканської місії до Бухареста, де активно діяло фактично визнане румунською владою посольство УНР на чолі з К. Мацієвичем. Дорошенкові без проблем вдалося дістати офіційний дозвіл на транзит полонених через Угорщину та Румунію до Кам'янця-Подільського та в стислий

термін організувати робочі контакти з місцевою румунською владою.

Проте, через брак коштів на початку 1920 р. йому довелося ліквідувати місію, а справу опікування над полоненими передати військовому аташе УНР у Румунії – генерал-полковнику С. Дельвігу. У подальшому Дорошенко присвятив себе науково-академічній діяльності, хоча повністю відмежуватися від політики так і не зміг: у грудні 1920 р. увійшов до Ради присяжних новоствореного у Відні Українського союзу хліборобів-державників (УСХД), що ставив своєю метою боротьбу за відновлення суверенної Української держави з класократичним ладом у формі традиційного гетьманату. Після приєднання до УСХД наступного року П. Скоропадського особисті відносини Д. Дорошенка й екс-гетьмана помітно поліпшилися.

У 1922 р. Дорошенко

став редактором берлінського «Українського слова», а наступного року його було обрано професором Українського вільного університету (УВУ) і Карлового університету в Празі по кафедрі української історії та членом-кореспондентом Вищої школи слов'янських досліджень Лондонського університету. Учений публікує тритомник «Слов'янський світ в його минулому і сучасному» (Берлін, 1922), узагальнюючу працю «Огляд української історіографії» (Прага, 1923), ґрунтовні й багатопланові «Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920)» (Львів, 1923-1924), завершує рукопис фундаментального дослідження «Історія України. 1917-1923 рр.» (перша і друга частини вийшли в Ужгороді в 1930-1932 рр.).

Коли влітку 1926 р. завдяки зв'язкам і клопотанням П. Скоропадського в Берліні відкрився Український науковий інсти-

Прага. Перша половина XX ст.

Група засновників і прихильників Музею визвольної боротьби України (МВБУ) на Міжнародному бібліологічному конгресі в Празі 1926 р. Перший праворуч – Д. Дорошенко

Портрет Д. Дорошенка у залі Вченої Ради
Дипломатичної академії при МЗС України

тут, його директором, на пропозицію В. Липинського, було призначено Д. Дорошенка. Він одразу ж відмовився від партійної кадрової політики, прагнучи залучити до установи наукові сили різних політичних орієнтацій, що дало змогу виконати низку оригінальних дослідницьких проектів. Однак на-

прикінці 1931 р. загострилися відносини між ним і заступником куратора (вже згадуваного генерал-лейтенанта В. Гренера) – О. Скорописом-Йолтуховським, який наполягав на перетворенні Інституту в пропагандистський заклад.

Дорошенкові довелося повернутися до Праги, де він підготував до друку двотомний «Нарис історії України» (Варшава, 1932-1933), що став, по суті, першим повноцінним університетським курсом вітчизняної історії, поданої як процес розвитку української державності. У 1936-1939 рр. учений очолював кафедру історії всесвітньої церкви православного факультету Варшавського університету, а з початком Другої світової війни повернувся до Праги і продовжив викладання історії України в УВУ. Серед його наукових праць цього періоду варто відзначити монографії «З історії української політичної думки за часів світової війни» (Прага, 1936) та «Православна церква в минулому й сучасному житті українського народу» (Прага, 1940).

Із перенесенням УВУ

після завершення Другої світової війни до Мюнхена Д. Дорошенко також переїздить до Баварії, де продовжує читати свої лекційні курси й на громадських засадах очолює Український Червоний Хрест. Зі створенням у 1945 р. в Аутсбурзі Української вільної Академії наук ученого було обрано її першим президентом. У цьому ж місті вийшли його лекції «Історіографія України» (1946) та дослідження «В'ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу» (1946), а загальний науковий доробок сягнув близько 1 тис. публікацій з історії України, її культури, церкви, літератури, зовнішньої політики, історіографії, слов'язознавства. У 1947 р. Дорошенко, прийнявши запрошення Вінніпезької колегії Св. Андрія, виїхав до Канади і в якості професора викладав історію України, продовжуючи очолювати УВАН, також видав «Мої споми-ни про давнє-минуле (1901-1914)» (Вінніпег, 1949). Помер Д. Дорошенко 19 березня 1951 р. і похований у Мюнхені.

Якщо розбудова Української держави вимагає високого рівня національної свідомості її народу, а у формуванні національної пам'яті неабияку роль відіграє історична наука, що разом із етнографією й фольклористикою визначає структуру національних вартостей, то науковий доробок і особистий внесок Д. Дорошенка у справу відродження української державності варті гідного вшанування.

Список використаної літератури

1. Дорошенко Д. Деяко про закордонну політику Україн-

ської Держави в 1918 році // Хліборобська Україна. – 1920-1921. – Кн.2, зб. II-IV. – С. 49-65.

2. Дорошенко Д. Замітки до історії 1918 року на Україні // Хліборобська Україна (Відень). – 1921. – Кн.3, зб. V – VI. – С. 75-104.

3. Дорошенко Д.І. Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: Документально-наукове видання / Упоряд.: К.Ю. Ігалушко. – К.: Темпора, 2002. – Т. II. «Українська Гетьманська Держава 1918 року». – 352 с.

4. Дорошенко Д. Мої споми-ни про недавнє минуле (1914-1920 роки): Науково-популярне видання. – К.: Темпора, 2007. – 632 с.

5. Ковалів П. Дипломатична діяльність за часи української держави // Історичний календар-альманах «Червоної Калини» на 1939 рік. – Львів: Накладом вид-ва «Червона Калина», 1938. – С. 129-136.

6. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства та ін.; голов. ред. Я. Пеленський. – К.: Філадельфія, 1995. – 495 с.

7. Центральний державний архів вищих органів влади України та управління України, м. Київ, ф. 1064 (Рада Міністрів Української Держави), оп. 1, спр. 3.

8. Там само, ф. 1064, оп. 1, спр. 6.

9. Там само, ф. 1064, оп. 1, спр. 7.

10. Там само, ф. 1064, оп. 3, спр. 17.

11. Там само, ф. 2592 (Народне міністерство закордонних справ (Генеральне секретарство справ міжнародних) УНР), оп. 1, спр. 78.

12. Там само, ф. 3766 (Міністерство закордонних справ Української Держави), оп. 1, спр. 126.

13. Там само, ф. 3807 (Особистий фонд А.І. Жука), оп. 1, спр. 4.

14. Там само, ф. 3807, оп. 2, спр. 23.

15. Там само, ф. 4186 (Особистий фонд Д.І. Дорошенка), оп. 1, спр. 5.

16. Там само, ф. 4186, оп. 2, спр. 12.

Нарис історії України Дмитра Дорошенка – одного з най-визначніших істориків ХХ ст. – подає огляд процесу розвитку української державності. У книзі вміщено вичерпні історичні відомості практично про всіх гетьманів України. Чимало сторінок твору висвітлюють факти і події, які відсутні в роботах М. Грушевського, М. Аркаса, М. Костомарова та інших істориків

Пам'ятний візит до школи ХХІ століття

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв спільно з Міністерством закордонних справ України продовжують активно знайомити представників зарубіжних дипломатичних місій з Україною. Цього разу іноземним гостям, на прикладі гімназії біотехнологій №177 Солом'янського району м. Києва, запропонували дізнатися, як в Україні діє система освіти. На гостину до столичних гімназистів завітали дружина Міністра закордонних справ України Наталія Грищенко, Надзвичайні і Повноважні Посли Соціалістичної Республіки В'єтнам та Аргентинської Республіки, дружини послів Грузії, Королівства Данія, Республіки Індія, Італійської Республіки, Республіки Корея, Китайської Народної Республіки, Республіки Молдова, Федеративної Республіки Нігерія, Королівства Нідерландів, Ісламської Республіки Пакистан, Португальської Республіки, Сполучених Штатів Америки, Турецької Республіки, Швейцарської Конфедерації, Федеративної Республіки Німеччина, Федеративної Республіки Бразилія, дружини Тимчасового Повіреного у справах Республіки Узбекистан та заступника Посла Республіки Польща, а також мати Надзвичайного і Повноважного Посла Малайзії.

Справжній урочистий прийом влаштувала для почесних відвідувачів гімназійна родина. «Welcome to our school! Guten Tag! Dzień dobry! Bonjour! Salaam aleihum! Buon giorno!..» – так вітали іноземних гостей юні кияни. Лунала музика, традиційно зустрічали запашним короваєм. Учні та викладачі бажали гостям здоров'я, злагоди, добра та гостинно запрошували до кабінетів, де панує світ біотехнологій. Як наголошували гімназисти: «Він ототожнює прогрес на всій землі».

Гостям розповіли, що гімназію №177, яка бере участь у проекті Міносвіти «Школа ХХІ століття», по праву називають навчальним закладом майбутнього. Господарі пишуться власним іміджем, поглиблено навчаючи одному з найпрогресивніших у світі наукових напрямів – біотехнологіям. Директор гімназії

Ірина Сташевська ознайомила присутніх з історією освітнього закладу, характером його роботи, інтегруванням урочної та позаурочної сфер діяльності, значенням, яке приділяють оздоровчим процесам та розвитку матеріально-технічної бази. Шановні пані побачили в дії систему навчально-виховного процесу школи повного дня, в якому намагаються створювати оптимальні умови для індивідуального, духовного, соціально-культурного і творчого розвитку кожного учня. Як зазначила директор, така школа вирішує важливу нині проблему зайнятості батьків.

Цього року гімназія відзначає 50-річчя. Її було створено у 1962 р. як трудову політехнічну школу з виробничим навчанням у складі 9-11 класів. У 1969 р. до школи перевели початкові класи. Навчальний заклад у 1972 р. став одним із перших на території УРСР, де запровадили кабінетну систему. У 1975 р. тут відкрили класи з поглибленим вивченням хімії. Заклад отримав статус спеціалізованої школи з поглибленим вивченням біотехнологій 2004 р., а 2008-го – статус гімназії. Сьогодні, за словами директора, тут навчаються 650 учнів і працюють 67 педагогів.

«Спеціалізація у нас розпочинається з першого класу. Батьки обирають для своїх дітей гуманітарну чи науково-природничу спрямованість, – розповіла вчитель початкових класів Ганна Яковенко. – Проте, ще з дитячого садочка майбутні гімназисти мають можливість займатися в підготовчому гуртку».

Навчальний процес базується на програмі загальноосвітньої школи. Але, за словами директора, статус гімназії дає можливість суттєво розширити перелік навчальних предметів з основних профілів навчання – біотехнологічного, суспільно-гуманітарного та іноземної філології. У старших класах з учнями спеціалізованого біотехнологічного напрямку займаються викладачі Інституту біотехніки НТУУ «КПІ». Частина занять проходить безпосередньо на базі їхніх наукових лабораторій. До речі, випускники гімназії потім продовжують навчання

вже в стінах Київського політеху, або стають студентами Національного університету ім. Т. Шевченка, Національного медичного університету імені О.О. Богомольця та інших вищих навчальних закладів України.

Гімназія працює за індивідуальним робочим планом. Для кожного класу є свій режим дня. Після закінчення уроків державного стандарту діти обідають, гуляють на свіжому повітрі. У закладі передбачено триразове харчування, а для найменших школярів – ще й денний сон.

У другій половині дня розпочинається так звана самопідготовка. Під керівництвом учителів діти виконують домашні завдання до 17-18 години. Потім – заняття за інтересами. До послуг любителів мистецтва – 2 театри, хореографічні, вокальні, художньо-естетичні студії. Для «технарів» – науково-дослідницькі та науково-технічні гуртки. Діють різні спортивні секції.

Дружинам Послів показали навчальні кабінети, де використовуються електронні інтерактивні дошки; лабораторії з біології та лінгфонні кабінети; спальні та ігрові кімнати; медичний блок, де є кабінет ароматерапії; студії акторської майстерності та хореографії; інтернет-бібліотеку, спортивний і тренажерний зали. Побували гості й на уроках. Послухали молодших школярів, поспілкувалися зі старшокласниками. Дізнавалися, чи задоволені діти навчанням, до якого вузу планують вступати, чи мають на меті згодом займатися наукою за кордоном?

Завершився екскурсійний маршрут у конференц-залі, де присутні обмінялися враженнями від побаченого та почутого.

На запитання шановних пані, скільки ж коштує навчання, директор зазначила, що школа є державною, але батьки можуть виступати спонсорами. «Наше головне завдання – виховати особистість. І ми впевнені, що діти – це наші зірочки, – сказала Ірина Сташевська. – Робота гімназії – це спільна праця педагогів, учнів,

батьків та інших наших співробітників».

Звертаючись до гостей, директор висловила сподівання на майбутню міжнародну співпрацю, за якої учні могли б обмінюватися досвідом і знаннями із зарубіжними однолітками, пізнавати світ.

Іноземні пані не приховували свого захоплення. «Це унікальний заклад за навчанням та інфраструктурою. І дуже важливо, що це – державна, а не приватна установа, – сказала дружина Посла Індії Шаліні Чалія Чандер. – Мені цікаво було дізнатися, як проводять профорієнтаційний тест для визначення гуманітарних чи природничих здібностей дитини».

Дружину Посла Нідерландів Маргарет Волтерс-Гонгрейп вразило те, що діти так рано навчаються за спеціалізацією. «У моїй країні школярі обирають профіль років у 13», – сказала вона.

«Я сама випускниця такої ж зразково-показової фізико-математичної школи, до речі, імені Т. Шевченка, але у Ташкенті. Дуже важливо, що гімназія готує випускників, у першу чергу, для українських вузів, щоб ваші діти стали самодостатніми і реалізувалися у своїй країні», – відзначила дружина Тимчасово Повіреного у справах Республіки Узбекистан.

Представниці Молдови гімназія нагадала одну зі шкіл Брюсселя, де 12 років тому вчилися її доньки. «Схоже на це приміщення, такий же режим роботи. Вільне спілкування між учителями та дітьми. Я бажаю гімназії процвітання та удачі в такій важливій справі, як виховання й освіта дітей», – додала вона.

Дружина Міністра закордонних справ України Наталія Грищенко подякувала товариству гімназії за чудову можливість продемонструвати, на якому рівні має перебувати освіта в Україні. «Напевно, всім присутнім було цікаво порівняти цю гімназію зі школами в інших країнах. І ми дуже пишаємося, що в нас є такі заклади

XXI століття, де навчається майбутня наукова еліта не лише України, а й світу».

На згадку про візит леді презентували шкільній бібліотеці книги про свої країни та зізналися, що чекають на майбутніх випускників у гості. «Ми будемо приймати вас із таким же теплом, яке відчували у вашій гімназії», – запевнили зарубіжні гості.

Леся САВЧИН

Рубрику веде доктор історичних наук, професор Ірина МАТЯШ

Архівні документи доби Директорії

№ 31 Наказ по посольству УНР у Австрії про кадрові призначення

Відень 1 липня 1919 р.

§ 1. Пан Радник Посольства [Я.] Токаржевський-Карашевич згідно наказу п[ана] Міністра Закордонних Справ переводиться сього числа на посаду Радника Посольства в Царьгороді¹.

§ 2. Пан Старший Секретар Посольства В. Полетика згідно наказу п[ана] Міністра Закордонних Справ з сього числа призначається Радником Посольства у Відні.

Посол Української Народної Республіки у Відні

Перший Секретар

В. Липинський
Трохимов

ЦДАВО України, ф.3581, оп.3, спр.2, арк.37. Машинопис. Оригінал.

№ 35 Наказ міністра закордонних справ УНР В. Темницького про кадрові перестановки у посольстві УНР у Фінляндії

Відень, 25 липня 1919 р.

§ 1) П[ану] Миколу Залізняка призначаю тимчасово, до затвердження Директорією, виконуючим обов'язки повіреного в справах Української Народної Республіки при правительстві Фінляндії з днем 1 серпня 1919 року, одночасно звільняю з тим самим днем від виконання обов'язків повіреного в справах Української Народної Республіки при правительстві Фінляндії п[ана] Константина Лоського, Голову Надзвичайної Місії УНР в Швеції.

§ 2) Звільняю з посади Секретаря Посольства Української Народної Республіки в Фінляндії п[ана] Петра Сливенка з днем 1 серпня 1919 [року] з тим, що повірений в справах УНР при правительстві Фінляндії може лишити п Сливенка при Посольстві позаштатним урядовцем, з поборами після умови.

§ 3) Призначаю п[ана] Миколу Чечеля Секретарем Посольства УНР в Фінляндії з днем 1 серпня 1919 р.

§ 4) Звільняю п[ана] Д[окто]ра Веліо Мансікка з посади перекладача Посольства УНР в Фінляндії з днем 1 серпня 1919 [року], з тим, що повірений² в справах УНР при правительстві Фінляндії може лишити п[ана] Мансікка позаштатним урядовцем, з поборами після умови.

§ 5) Молодшого урядовця Посольства УНР у Відні п[ана] Володимира Залізняка переводжу на службу до

Посольства УНР в Фінляндії з днем 1 серпня 1919 р[оку] на штатну посаду перекладача, з титулом аташе посольства.

Підписав³ Міністр Закордонних Справ

В. Темницький в[ласною] р[укою]

З оригіналом згідно:

Завідуючий Канцелярією МЗС⁴

А. Жук

ЦДАВО України, ф.3581, оп.3, спр.8, арк.16. Машинопис.
Засвідчена копія.

№ 36 Постанова Директорії УНР ухвалена РНМ УНР про надіслання до Італії місії у справі евакуації з країни військовополонених українців, штати місії та асигнування коштів на її утримання

25 липня 1919 р.

1. Вислати до Італії в справі евакуації з Італії військово-полонених українців.

2. Склад місії та розмір коштів на її утримання визначити згідно з доданим до цього штатом місії.

3. Доручити Військовому Міністру в порозумінні з Міністрами Народного Господарства та Закордонних Справ дати місії відповідну інструкцію.

4. Асигнувати в розпорядження Військового Міністра з коштів Державної Скарбниці за рахунок військового фонду сто сорок сім тисяч (147.000) гривень на витрати по утриманню місії на протязі трьох місяців і передати в розпорядження Голови місії на ту ж мету п'ятдесят тисяч (50.000) гривень, які залишилися невитраченими з числа 100.000 гривень, асигнованих в розпорядження Військового Міністра постановою від 30 квітня 1919 року «про асигнування 100.000 гривень на поповнення військового фонду».

5. Доручити Міністру Фінансів видати місії суму, яку він визнає необхідним, з числа асигнованих по п[ункту] 4-му цієї постанови грошей, закордонною валютою; по фіксованому курсу – гривня рівняється одній короні.

Голова Кабінету Народніх Міністрів
Військовий Міністр

Б. Мартос
Полковник Петрів

¹ Історична назва Стамбула

² Очевидно має бути «повірений».

³ Слово «підписав» дописано від руки.

⁴ «З оригіналом згідно: Завідуючий Канцелярією МЗС» – дописано від руки.

В очікуванні Гавела

Напередодні Міжнародного дня театру, 26 березня, Чеський центр і Посольство Чеської Республіки в Україні у театрі «Сузір'я» провели вечір пам'яті Вацлава Гавела, останнього Президента Чехословаччини і першого Президента Чехії. Приміщення цього театру було обрано не випадкового – саме тут упродовж майже 15 років йшла вистава за п'єсою Вацлава Гавела «Аудієнція» у постановці художнього керівника театру, народного артиста України Олексія Кужельного.

Всесвітньовідомий автор п'єс у жанрі театру абсурду, перебуваючи з державним візитом в Україні в період з 30 червня по 2 липня 1997 р., знайшов можливість разом із Президентом України Леонідом Кучмою подивитися «Аудієнцію» у виконанні талановитих київських акторів Сергія Джигурди та Миколи Бабенка, на глибокий жаль, нині вже покійного. Президент Чехії залишився задоволеним українським прочитанням свого твору, по суті, автобіографічного.

Як письменник В. Гавел досліджував природу влади, бюрократії, мови, аналізував філософські виміри понять свобода, мораль, трансцендентність. Як політик був одним із засновників Громадянського форуму, від якого 29 грудня 1989 р. був обраний Президентом Чехословаччини, а після її розпаду два терміни поспіль – Президентом Чехії. Саме Гавел привів Чехію до членства в НАТО і заклав підвалини подальшого вступу до ЄС.

Помер один із найвідоміших дисидентів, літераторів і політиків Вацлав Гавел 18 грудня 2011 року.

Віддаючи шану талантові есеїста, напередодні вечора його пам'яті організатори провели конкурс есе на тему «Свобода, демократія та європейський вибір. Уроки Вацлава Гавела для України». Переможцем став Олександр Голубов, який назвав свою роботу «В очікуванні Гавела».

«Якось автор цих рядків мав честь взяти участь у дискусії, учасники якої намагались з'ясувати, чому в Ук-

Народний артист України Олексій Кужельний, Президент Чехії Вацлав Гавел, Президент України Леонід Кучма

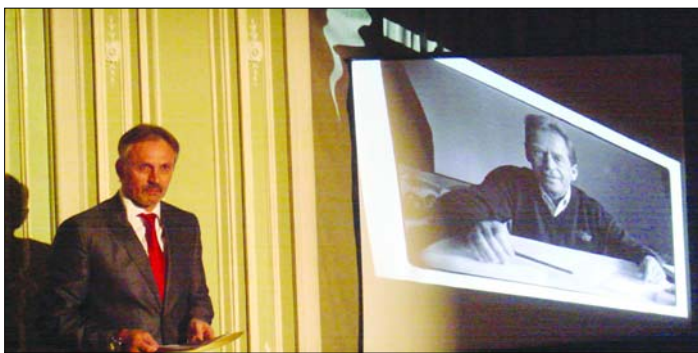
раїні немає особи, яку можна було б порівняти за її масштабом із Вацлавом Гавелом. Протягом двох годин абсолютно не схожі один на одного люди шукали відповідь на це питання у різниці між тривалістю та інтенсивністю репресій, що спіткали чеський та український народи, у різниці між єдністю чехів та роздільністю українців за мовною та етнічною ознакою, у відірваності української інтелігенції від свого народу та інтегрованості чеських інтелектуалів у власне суспільство. Ці пояснення виглядали так органічно, а їх автори – такими задоволеними власною кмітливістю та приємною компанією! Тож зрозуміло, що вони вже дійшли спільного висновку – винне саме українське суспільство. Немає в нього запиту на гавелів. Не доросло. Так і розійшлися – чекати, доки ук-

раїнці все ж дозріють і покличуть когось із них на роль морального авторитета нації.

...Вацлав Гавел – це, перш за все, вчинок. Вчинок, який виражається його ж словами про те, що людина має поводитися так, як вона вважає, мають поводитися усі. Не чекати, поки ці «всі» дозріють до розуміння твоїх дій та думок, а бути чесним перед собою та оточуючими і діяти, не лише коли складуться сприятливі обставини. Якби чеський президент чекав, доки суспільство буде готовим до його появи, він би ніколи не став президентом. Якби чехи чекали, доки в них з'явиться Гавел, в них ніколи б не було «Оксамитової революції». Бо сама революція стала можливою, коли гавелами стали більшість мешканців тодішньої Чехословаччини.

І може ми нарешті зрозуміємо, що власного Гавела треба не чекати, їм варто бути. Адже бути Гавелом – це не очолювати революції та держави, не володіти умами та душами своїх земляків. Бути Гавелом – це означає мати мужність бути людиною».

Инф. «З.С.»

Іван Почух, Надзвичайний і Повноважний Посол Чеської Республіки в Україні

Борис Тарасюк, Посол, директор Інституту Євро-Атлантичного співробітництва, голова Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції

Всесезонна мелодія співпраці

Весна, літо, осінь, зима – кожна пора прекрасна!
Народна дружба збагачує душу!
Китай і Україна разом втілюють заповітні мрії!
Поезія та малюнок сяють наче сонце та місяць!
Людмила Скирда

Відома українська поетеса Людмила Скирда вида-ла другу книгу віршів китайською мовою «Мелодії чотирьох сезонів» у перекладі відомого перекладача і художника Гао Мана. Цей мистецький проект присвячено 20-річчю встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР. «Мелодії чотирьох сезонів», як і попередню збірку «Подих Китаю», зустріли в КНР із величезним ентузіазмом. Свідчення тому – численні публікації у провідних місцевих мас-медіа, від щоденних – до глянцевих – «China and World», «Women of China», on-line газета ЦК КПК «Женьмінь жибао» та ін. У лютому цього року поезії були представлені у Страсбурзі вже французькою мовою. У який спосіб долає мовні та політичні кордони – від Сходу до Заходу, від Півдня до Півночі – поетичне слово, з'ясовував «З.С.» в ексклюзивному інтерв'ю з Людмилою Михайлівною.

Скирда: Інтерес до України в КНР зростає з кожним днем, і це незаперечний факт. Двадцятиріччя встановлення дипломатичних відносин ми зустрічаємо, я сказала б, справді на високій ноті взаєморозуміння і співробітництва. Це радує, оскільки Китай сьогодні – безумовний лідер світових економічних звитяг і кожна людина, яка перетинає китайський кордон, моментально в

цьому переконується без усіляких статистично-інформаційних джерел. «Китайське диво» бачиш на власні очі – від масштабу аеропортів і хайвеїв, що ведуть до міст, і самих міст – Пекіна, Шанхая, Гуанджоу та ін. Цей небачений на нашій планеті науково-технічний прорив просто вражає. Тому жити в Китаї та писати про Китай – велике задоволення.

«З.С.»: Передмову до Вашої книги традиційно написав один із найвизначніших сучасних поетів Китаю, політик, державний діяч, член парламенту Чень Хаосу.

Скирда: Так, а ілюстрації до віршів створив Гао Ман – 150 малюнків. Минулого року йому виповнилося 85. Погодьтеся, це дуже поважний вік! Однак він сповнений натхнення і творчих задумів. Зараз завершує переклад моєї третьої книги. Дивовижна людина! Його поява в моєму житті – це просто Божий дарунок. Моя нова книга про чотири сезони в Китаї, згідно з яким розгортається і продовжується життя цього народу з його поетичними святами, фестивалями, милуванням природою тощо. Живопис, порцеляна, вишивка, одяг, різьблення, шовк, сади, фен-шуй, поезія і музика – це обертання людини у вічному колообігу природи, і жодних інших альтернативних шляхів. Віддавна китайський живопис був тісно пов'язаний з поезією і каліграфією. Я спробувала піти цим абсолютно китайським шляхом і творити вірші, як мініатюрні живописні полотна. Що з цього вийшло – судити читачам і, перш за все, китайським.

«З.С.»: Ваша книга сповнена культурологічних ремінісценцій, асоціацій тощо. Імена, назви, термінологія

WOMEN OF CHINA
CAPTURING THE MOMENT
10 YUAN CHALLENGE
Surviving in Beijing on Less Than US \$2 a Day
WOMEN SPEAK OUT!
International Forum on Women and Gender Studies Held in Beijing

Did You Know?
The Ukraine is the second largest country in Europe in terms of area (603,628 sq km) and the 46th largest in terms of population (48.2 million people).
The Ukraine is known as "the Breadbasket of Europe" because it produces more than one-fourth of the world's grain food.
In the 15th century, a Ukrainian city – Kyiv – was the largest city in Europe.
The Ukraine's original constitution was the first in Europe.
The Ukraine is among the world's leaders in space exploration.

Author of 'WOMEN OF CHINA' Ludmila Skryda

Did You Know?
The Ukraine is the second largest country in Europe in terms of area (603,628 sq km) and the 46th largest in terms of population (48.2 million people).
The Ukraine is known as "the Breadbasket of Europe" because it produces more than one-fourth of the world's grain food.
In the 15th century, a Ukrainian city – Kyiv – was the largest city in Europe.
The Ukraine's original constitution was the first in Europe.
The Ukraine is among the world's leaders in space exploration.

Ludmila Skryda at the release ceremony of the Chinese version of her poetry collection 'The Melodies of Four Seasons' in Beijing

Did You Know?
The Ukraine is the second largest country in Europe in terms of area (603,628 sq km) and the 46th largest in terms of population (48.2 million people).
The Ukraine is known as "the Breadbasket of Europe" because it produces more than one-fourth of the world's grain food.
In the 15th century, a Ukrainian city – Kyiv – was the largest city in Europe.
The Ukraine's original constitution was the first in Europe.
The Ukraine is among the world's leaders in space exploration.

Did You Know?
The Ukraine is the second largest country in Europe in terms of area (603,628 sq km) and the 46th largest in terms of population (48.2 million people).
The Ukraine is known as "the Breadbasket of Europe" because it produces more than one-fourth of the world's grain food.
In the 15th century, a Ukrainian city – Kyiv – was the largest city in Europe.
The Ukraine's original constitution was the first in Europe.
The Ukraine is among the world's leaders in space exploration.